

Vilniaus universiteto
Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedra

Živilė Kleivaitė
Ryšių su visuomene magistro studijų programos studentė

NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJA VISUOMENĖS
INFORMAVIMO PRIEMONĖSE

Magistro darbas

Vadovas doc. dr. Renata Matkevičienė

Vilnius, 2009

MAGISTRO DARBO LYDRAŠTIS

Živilė Kleivaitė

Magistro darbo pavadinimas lietuvių kalba: Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija visuomenės informavimo priemonėse.

Magistro darbo pavadinimas anglų kalba: Prevention of Juvenile Delinquency in the Media
Patvirtinu magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudoti kitose aukštosiose mokyklose.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad bakalauro / magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Pildo magistro baigiamojo darbo vadovas

Magistro baigiamąjį darbą ginti _____

(data) (magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Pildo instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja

Magistro baigiamasis darbas įregistruotas

(instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

(data) (instituto / katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Pildo instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas

Recenzentu skiriu _____

(recenzento vardas, pavardė)

(data) (instituto / katedros vadovo parašas)

Pildo recenzentas

Darbą recenzuoti gavau. _____

REFERATO LAPAS

Kleivaitė, Živilė

Kl 59 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija visuomenės informavimo priemonėse: magistro darbas/ Kleivaitė, Živilė; mokslinis vadovas dr. Matkevičienė, Renata; Vilniaus universitetas.

Komunikacijos fakultetas. Informacijos ir komunikacijos katedra. – Vilnius, 2009. – 81, lap.: lent. – Maš. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 65–69 (77 pavad.).

UDK 070: 343.8

Raktiniai žodžiai: *nepilnametis, nusikalstamumas, socializacija, prevencija, deviantinis elgesys, prevencinė kampanija, žiniasklaida, visuomenės informavimo priemonės.*

Magistro darbo objektas – Lietuvoje vykdomos nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijos bei jose naudojamos priemonės. Darbo tikslas – išsiaiškinti žiniasklaidos įtaką nepilnamečiams bei visuomenės informavimo priemonių taikymo galimybes mažinant nepilnamečių nusikalstamumą. Darbo uždaviniai: išanalizuoti nepilnamečių nusikalstamumo problematiką bei aptarti veiksnius, kurie daro įtaką bei lemia nepilnamečių nusikalstamumą; ištirti Lietuvoje vykdomų nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių kampanijų atvejus ir nustatyti, kaip jose gali būti naudojamos visuomenės informavimo priemonės; išanalizuoti visuomenės informacijos priemonėse pateikiamą informaciją apie nepilnamečių nusikalstamumą bei nustatyti tos informacijos vaidmenį skatinant/mažinant nepilnamečių nusikalstamumą.

Naudojant literatūros analizės ir lyginimo, kokybinio interviu metodus, analizuojant nepilnamečių nusikalstamumo priežastis, prieita prie išvados, kad nepilnamečio socializacijos procese dalyvauja ne tik šeima, mokykla, bendraamžiai, bet ir žiniasklaida. Taip pat tais pačiais metodais tiriant nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos galimybes, paaiškėjo, kad didele dalimi prevencinės kampanijos sėkmę lemia viešinimo dalis, į kurią įtraukiama žiniasklaida. Pastebėta, kad visuomenės informavimo priemonės būdamos nepilnamečio socializacijos dalimi, gali tiek žaloti jo psichiką ir mąstymą, eskaluodamos smurtines ir nusikalstamumo temas, tiek ir atlikti prevencinį darbą, skleidamos kryptingą ir švietėjišką informaciją apie nepilnamečių nusikalstamumą. Taikant kokybinę (kontent) turinio analizę, naudojant programą „Hamlet“ bei kokybinį interviu analizuojant, kokiomis priemonėmis siekiama sumažinti nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvoje, prieita prie išvados, kad visuomenės informavimo priemonės naudojamos nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijose yra vienos iš sėkmės veiksnių mažinant nepilnamečių nusikalstamumą.

Magistro darbas gali būti naudingas organizacijoms, kurios vykdo nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją, komunikacijos ir informacijos disciplinų dėstytojams ir studentams.

TURINYS

ĮVADAS	5
1. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMAS – SVARBI SOCIALINĖ PROBLEMA	8
1.1 Nepilnamečių nusikalstamumas ir jo priežastys.....	8
1.2 Žiniasklaidos įtaka nepilnamečių nusikalstamumui ir prevencijos galimybės joje.....	17
1.2.1 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija internete: internetinio portalo DELFI gatvė turinio analizė	25
1.2.2 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija televizijoje: televizijos laidos „Paskutinė instancija“ tema „Užpjudyta mergaitė pasirinko mirtį“ analizė	36
2. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENCINĖS KAMPANIJOS.....	42
2.1 Sėkminga komunikacinė kampanija – galimybė pašalinti negatyvios socializacijos padarinius..	43
2.2 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijos užsienyje.....	49
2.3 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijos Lietuvoje	51
2.4 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijos Lietuvoje ir „Be patyčių“ analizė....	56
IŠVADOS	63
BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS.....	65
Prevention of Juvenile Delinquency in the Media (summary)	70
Priedai	
1 priedas. Interviu su prevencinės kampanijos „Be patyčių“ koordinatore J. Jasiulione išrašas ...	71
2 priedas. Televizijos laidos „Paskutinė instancija“ tema „Užpjudyta mergaitė pasirinko mirtį“ išrašas	74

IVADAS

Dažnai girdime pasakymą „jau ne vaikas, bet dar ir nesuaugęs“. Iš tiesų paauglystė – tai žmogaus virsmas iš vaiko į suaugusį, kuris tęsiasi vidutiniškai dešimt metų. Šis virsmas nėra paprastas ir vienareikšmis. „Suaugusioji“ paauglio pusė nori naujų teisių, naujų išgyvenimų, naujo patyrimo, o „vaikiškoji“ dar yra priklausoma nuo suaugusiųjų, nori jų patarnavimų, elgiasi neatsakingai. Todėl dažnai paauglystė aprašoma epitetais – „sunkus“, „kritinis“, „pereinamasis“ amžiaus tarpsnis (Pivorienė, 2005). Būtent šiuo laikotarpiu žmogus yra labiausiai pažeidžiamas ir veikiamas socializacijos veiksnių: biologinių, psichologinių bei socialinių.

Nepilnamečių auklėjimo procese, be šeimos ir mokyklos, svarbų vaidmenį atlieka ir žiniasklaida. Per televizijos programas, kaip ir spaudoje, ne visada propaguojamos teigiamos vertybės ir idealai. 2007 metais Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos užsakymu atliktame tyrime, siekiant išsiaiškinti žiniasklaidos poveikį nepilnamečiams visą rugsėjo mėnesį buvo stebima ne tik nacionalinėje, bet ir regioninėje spaudoje pateikiama informacija. Susistemintus tyrimo rezultatus, paaiškėjo, kad šiandieninėje žiniasklaidoje dominuoja nusikaltimų, smurto ir prievartos temos (Kaunaitė, 2007).

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaitoje už 2004 metus teigiama, kad neretai informacijos pateikimo visuomenei pagrindiniu atrankos kriterijumi tampa ne pateikiamų žinių aktualumas ir svarba visuomenei, o komercinis faktorius, t.y. visuomenei teikiamos tokios žinios, kurias lengviausia parduoti be didesnių intelektinių pastangų, kurios sukelia didžiulį ažiotažą, nors ne visada sveiku vertintiną susidomėjimą, ir savaimė didina žiniasklaidos pelningumą (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita 2004 01 01 - 2004 12 31). Pelniui pasiekti reikalingas vartotojas, garantuojantis pelną – tas kuris vartoja tokią informaciją ir negali atsitraukti, o jam patraukti naudojami ir patys primityviausi žmogaus biologiniai instinktai: lytinis potraukis, agresija, baimės jausmas, pranašumo, naujumo poreikis ir paprasčiausiai smalsumas.

Darbo **dalykas**: nepilnamečių nusikalstamumo prevencija visuomenės informavimo priemonėse.

Darbo **aktualumas**: Pasaulio sveikatos organizacijai (PSO) 2008 metais atlikus tyrimą paaiškėjo, kad Lietuvos mokyklose vaikų, patirčių patyčias ir besityčiojančių iš kitų skaičius reikšmingai sumažėjo per du metus. Tačiau visgi Lietuva išlieka tarp pirmaujančių – net 29 proc. šalies trylikamečių patiria patyčias. Psichologai teigia, kad ne tik agresija bei smurtas žaloja nepilnamečio psichiką. Šiandien įvairių šakų mokslininkai pripažįsta, kad žiniasklaidos įtaka nepilnamečio socializacijai yra didelė. Nepilnamečiai dar neturi susiformavusio kritiško mąstymo, nesugeba kritiškai įvertinti informacijos turinio, todėl daugelį vertybių, normų, nuostatų, elgesio

pavyzdžių bei kitų socializacijos veiksnių perduoda ne tėvai ar kiti autoritetai, o vadinamieji „tarpininkai“ – tai internetas, žurnalai, radijas, garso ir vaizdo įrašai ir panašiai. Todėl yra aktualu išsiaiškinti, kokį vaidmenį vaidina žiniasklaida nepilnamečių nusikalstamumo prevencijoje.

Darbo **objektas** – Lietuvoje vykdomos nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijos bei jose naudojamos priemonės.

Šio darbo **tikslas** – išsiaiškinti žiniasklaidos įtaką nepilnamečiams bei visuomenės informavimo priemonių taikymo galimybes mažinant nepilnamečių nusikalstamumą.

Tiksliui pasiekti buvo iškelti šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti nepilnamečių nusikalstamumo problematiką bei aptarti veiksnius, kurie daro įtaką bei lemia nepilnamečių nusikalstamumą.

2. Ištirti Lietuvoje vykdomų nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių kampanijų atvejus ir nustatyti, kaip jose gali būti naudojamos visuomenės informavimo priemonės.

3. Išanalizuoti visuomenės informacijos priemonėse pateikiamą informaciją apie nepilnamečių nusikalstamumą bei nustatyti tos informacijos vaidmenį skatinant/mažinant nepilnamečių nusikalstamumą.

Darbo **tezės**:

1. Nepilnamečiai neturi susiformavusio kritiško mąstymo, nesugeba kritiškai įvertinti informacijos turinio. Daugelį vertybių, normų, nuostatų, elgesio pavyzdžių bei kitų socializacijos veiksnių perduoda žiniasklaida – tai televizija, internetas, žurnalai, radijas bei garso ir vaizdo įrašai – ir atitinkamai formuoja nepilnamečio požiūrį.

2. Siekiant mažinti nepilnamečių nusikalstamumą, prevencinių kampanijų organizatoriai siekia, kad visuomenės informacijos priemonėse būtų daugiau publikacijų švietimo, laisvalaikio užimtumo temomis bei situacijų tėvams bei vaikams rūpimais klausimais analizių, kurios padėtų vaikui surasti atsakymus į rūpimus klausimus bei formuotų bendražmogiškąsias vertybes, o tėvams padėtų suvokti, kaip bendrauti su agresyviu vaiku ir padėtų identifikuoti jų slegiančias problemas.

3. Norint pasiekti tikslinę auditoriją, komunikacinėse kampanijose naudojami keli skirtingi kanalai, nes jie suteikia galimybę visuomenei tą patį pranešimą gauti skirtingais šaltiniais.

4. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių kampanijų metu Lietuvoje didžiausias dėmesys skiriamas ryšiams su žiniasklaida.

5. Internete nepilnamečiams prieinama informacija, kurioje propaguojamas smurtas, pornografija, keiksmazodžiai naudojami pokalbių kambariuose, skatina ją naudojančių nepilnamečių agresiją. Siekiant mažinti nepilnamečių nusikalstamumą, interneto portaluose, skirtuose jaunimui, turėtų būti daugiau publikacijų švietimo, laisvalaikio užimtumo temomis bei situacijų jiems rūpimais klausimais analizių, kurios padėtų vaikui surasti atsakymus į rūpimus klausimus bei formuotų bendražmogiškąsias vertybes.

6. Nepilnamečių padaryti nusikaltimai Lietuvos žiniasklaidoje tampa priemone didinanti masinės informavimo priemonių pelną, pritraukiant didesnes auditorijas. Siekiant mažinti nepilnamečių nusikalstamumą, televizijos laidose pirmiausia turėtų būti ne tiksliai atpasakojami nusikaltimai, kuriuos padarė nepilnamečiai, bet ruošiama laidų pilietiškumo ugdymo, švietimo temomis, padedančių keisti visuomenės požiūrį į nusikaltusį vaiką, o vaikui formuojant bendražmogiškąsias vertybes.

Tikslui pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti buvo taikomi šie **metodai**: literatūros analizė ir lyginimas buvo taikyti, kad būtų išsiaiškintos nepilnamečių nusikalstamumo priežastys bei analizuojamos problemos prevencijos galimybės. Kokybinė (kontent) turinio analizė, naudojant programą „Hamlet“, taip pat kokybinis interviu buvo naudojami, kad išsiaiškintume, kaip ir kokiomis priemonėmis siekiama sumažinti nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvoje.

Darbas **sudarytas** iš dviejų dalių. Pirmoje darbo dalyje atliekama literatūros lyginamoji analizė, kur aiškinamasi nepilnamečio negatyvios socializacijos priežastys. Taip pat pateikiamas internetinio portalo DELFI gatvė publikacijų turinio analizės tyrimas, naudojant „Hamlet“ programą, bei atliekama „Paskutinės instancijos“ laidos kontent (turinio) analizė nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kontekste.

Antroje dalyje aiškinamasi, kokia turi būti sėkminga komunikacinė kampanija, kad prevencija prieš nepilnamečių nusikalstamumą būtų veiksminga. Analizuojamos Lietuvos ir užsienio šalyse vykdomos nepilnamečių nusikalstamumo prevencinės kampanijos. Be to pateikiama prevencinės kampanijos „Be patyčių“ analizė, naudojant turinio analizės bei kokybinio interviu tyrimo metodus.

1. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMAS – SVARBI SOCIALINĖ PROBLEMA

Visame pasaulyje nepilnamečių nusikalstamumas yra viena iš aktualiausių ir opiausių socialinių problemų. Paauglių nusikaltimai – dažniausiai vagystės, plėšimai ir žaginimai, rečiau žmogžudystės ir kūno sužalojimai – vykdomi mokymosi, darbo, gyvenimo, laisvalaikio praleidimo vietose, dažniausiai šiltuoju metų laiku. Dauguma nusikaltimų planuojami, paaugliai jiems ruošiasi iš anksto, kartais pasitelkia technines priemones.

Didžiausia dalis nepilnamečių teisėtvarkos pažeidėjų yra 16-17 metų paaugliai. Didžioji dalis jų dar iki baudžiamosios atsakomybės amžiaus 14 metų buvo padarę nusikalstamų veikų.

Norėdami kovoti su čia opia – nepilnamečių nusikalstamumo – problema, pirmiausia turime išsiaiškinti jos priežastis ir galimus sprendimo būdus. Šiandieninėje visuomenėje jėgos kultas, prievarta sprendžiamos problemos ir patyčios įsigalėjusios ne tik viešojoje erdvėje, bet ir mokyklose bei šeimose. Psichologų teigimu, dažniausiai paauglius į nusikalstamą veiką pirmiausia pastūmėja nedarni, susvetimėjusi šeima, dėl kurios vaikas jaučiasi nesaugus bei jaučia nuolatinį nerimą, bendraamžiai, laisvalaikio užimtumo nebuvimas, alkoholizmas, narkomanija.

Tačiau kiekvieną ir netgi pačią sunkiausią problemą galima išspręsti. Todėl ėmusis tinkamų *prevencijos*¹ priemonių iš mūsų visuomenės ir vaikų galima išgyvendinti smurtą, prievartą ir patyčias.

1.1 Nepilnamečių nusikalstamumas ir jo priežastys

Nepilnamečių *nusikalstamumas*² yra svarbi socialinė teisinė problema. Į nusikalstamą veiką įsitraukia vis daugiau jaunų žmonių. Lietuvos Respublikos prokuratūros duomenys apie nepilnamečių nusikalstamumo pokyčius 2000–2007 m. rodo, kad nepilnamečių nusikalstamumas mažėja, tačiau 2008 m. nepilnamečių nusikalstamumas ūgtelėjo 6,8 proc. palyginti su 2007 m. (Juodytė, 2009).

Pagrindinės jaunimo nusikalstamumo priežastys: didėjantis šeimos nestabilumas, plintantis alkoholizmas, mokymosi prestižo mažėjimas, sunki ekonominė šalies būklė, nepilnamečių neužimtumas, žiniasklaidos formuojamas ydingas požiūris į elgesio normas. Šie procesai lemia nuolat didėjantį tėvų abejingumą vaikų auklėjimui, moralinį nuosmukį.

Nepilnamečių *deviantinis*³ elgesys, ypač kai jis susijęs su smurtu, dažniausiai yra socialinio deficito išraiška. Dėl socialinio apleistumo vaikai bei jaunuoliai nesugeba adekvačiai reaguoti į konfliktines situacijas, neretai dėl vienokių ar kitokių charakterio savybių nesugeba pritapti

¹ Išankstinis kelio užkirtimas, užbėgimas iš akių (Kvietkauskas; Kinderys; Viluveitas, 1985)

² Įstatymo uždraustas, baudžiamas, neleistas, padarytas kaltai (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2002)

³ Deviantinis elgesys – tokios elgesio formos, kurios neigiamai veikia vidinę žmogaus harmoniją, verčia jį kentėti, sukelia įvairius konfliktus bei psichinės ar fizinės sveikatos sutrikimus (Leliūgienė, 1997)

mokykloje ar kitose grupėse, nesutaria su tėvais, dažnai neigiamai save vertina. Prie visų šių nepilnamečių nusikalstamumo bei nepageidaujamo elgesio priežasčių neretai prisideda ir žiniasklaida (Leliūgienė, 1997). Prezidentas Valdas Adamkus savo viešuose pasisakymuose nuolat pabrėžia, jog sprendžiant vaikų ir jaunimo ugdymo, teisių apsaugos problemas, harmoningai turi bendradarbiauti šeima, mokykla, žiniasklaida, policija, sveikatos priežiūros bei visuomeninės institucijos, Bažnyčia.

Smurtas ir patyčios prieš vaikus vis dažnesni reiškiniai mūsų visuomenėje. Dėl problemos ypatumo smurto ir nepilnamečių nusikalstamumo prevencija bei pagalbos tiekimas vaikams, kurie patyrė smurtą ar patys smurtauja, gali būti veiksmingi tik tuo atveju, jeigu bus užtikrintas visais lygiais bei požiūriais suderintas poveikis vaikui bei šeimai su socialinių, teisinių, pedagoginių, finansinių ir kitų priemonių sistema.

Šiandien ne tik visuomenė, atskiros jos grupės, bet ir valdžia yra susirūpinusi nepilnamečių nusikalstamumo problema šalyje. Kai kurios Europos Sąjungos šalys, praėjusios visiškos informacijos laisvės etapą, grįžta prie priemonių, siekiančių apsaugoti nepilnamečius nuo jiems žalingą poveikį darančios viešos informacijos. Šios priemonės ir griežti viešosios informacijos rengėjų išipareigojimai įtvirtinti Europos sąjungos šalių (tarp jų ir Lietuvos) teisės aktuose bei Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje. Lietuvoje veikiantis Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas nuolat keičiamas, pildomas ir atnaujinamas, ginant nepilnamečių teises bei kovojant su žiniasklaida kaip negatyviosios socializacijos reiškiniu.

Dažniausiai nepilnamečių nusikalstamumo prevencines kampanijas organizacijos vykdo savo iniciatyva, remiamos privačių įmonių. Tačiau 2008 metų spalio 18 d. Lietuvos Respublikos Seimas, atsižvelgdamas į tai, kad vaikų ir jaunimo nusikalstamumo prevenciją ir kontrolę Lietuvos Respublikos Seimas yra pripažinęs prioritetine nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptimi, pripažindamas būtinybę daugiau dėmesio skirti nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos problemai, ją spęsti aktyviau ir kryptingiau, priėmė nutarimą dėl nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sustiprinimo.

Nepilnamečiu vadinamas asmuo iki 18 metų. Iki 18 metų žmogus laipsniškai bręsta, vyksta natūralus tapsmo suaugusiu procesas. Iš kūdikystės ir vaikystės žmogus atsineša tam tikrus paveldėtus ir įgytus asmenybės bruožus, bet paauglystės periodu formuojasi charakteris, socialiniai ryšiai, išryškėja asmenybės polinkiai ir interesai (Pileckaitė-Markovienė, 2004).

Pagal žmogaus amžiaus tarpsnių periodizaciją, nepilnametis pergyvena keturis labai svarbius jo asmenybės vystymuisi periodus:

- *Kūdikystė (0-2m)* – šiuo laikotarpiu kūdikis turi išmokti prisitaikyti prie kitų. Mažyliui reikia pasirinkti tarp to, ko nori jis ir to, ko nori tėvai. Kūdikis reaguoja į kitus žmones, užmezga su jais kontaktą, savarankiškėja ir prisitaiko prie socialinės aplinkos (Bumblytė, 2004).

- *Vaikystė (2-12m)* – ankstyvojoje vaikystė vaiko sąmonėje vyksta priešpriešos tarp savarankiškumo ir gėdos, abejonių krizė. Vaikas tikrina savo tėvus ir aplinką, norėdamas sužinoti, ką jis gali valdyti, tvarkyti, o ko ne. Per didelę tėvų kontrolę sukelia abejonės dėl savo sugebėjimų, gėdos dėl kurių nors savo poreikių ar kūno jausmus. Vaiko savarankiškumo jausmo pradžia - pirminis išsivadavimas iš motinos globos. Viduriniojoje vaikystėje vyksta priešpriešos tarp iniciatyvumo ir kaltės jausmo krizė. Pasitikintis ir savarankiškas vaikas gali tapti iniciatyvus. Jis gali vienas eiti į nepažįstamas vietas, neriboti smalsumo. Šiame amžiuje atsiranda pareigos jausmas, iniciatyvumo stiprinimas ir su juo susijęs kaltės potyris pradeda formuoti sąžinę. Vaikas sužino, ką reiškia „NE!“. Pažeidus šiuos draudimus - tikrovėje ar vaizduotėje - jis jaučiasi kaltas. Tėvai ir mokytojai, nuolat blokuojantys iniciatyvą, gali užauginti nuolat jaučiantį kaltę, suvaržytą vaiką (Nasvytienė, 2004).

- *Paauglystė (11/13-17m)* - paauglio psichologinė problema - tai perėjimas iš vaikų į suaugusiųjų pasaulį. Paauglio elgesyje palaipsniui pradeda atsirasti vis daugiau suaugusiam žmogui būdingų savybių. Paauglys siekia tapti suaugusiu, nebenori būti vaiku ir stengiasi kuo greičiau pereiti iš vienos amžiaus grupės į kitą (Petruolytė, 2003).

- *Jaunystė kaip vėlyvoji paauglystė (17-21m)* - vėlyvojoje paauglystėje vyksta priešpriešos tarp tapatumo ir vaidmenų sumaišties krizė. Berniukai ir mergaitės neišvengiamai ima virsti vyrais ir moterimis, bet nejaučia tarpusavio artumo ir prierašumo. Jų kūnai ir hormonai taip kinta, kad seksualinės jėgos dažnai nustelbia kitus dalykus, užvaldo vaizduotę ir sukelia uždraustus norus. Pagrindinė šio laikotarpio problema - įtvirtinti tapatumo jausmą (Petruolytė, 2003).

Nepilnamečių nusikalstamumas yra vienas iš skaudžiausių mūsų visuomenės gyvenimo reiškinių. Nepilnamečių netinkamo elgesio, nusikalstamumo priežasčių nuolat ieško kriminologai, psichologai, sociologai, pedagogai. Visgi manoma, kad pirmoje vietoje yra šeimų, kuriose jie auga, įtaka. Nedarna šeimos, jų nestabilumas, visiškas nesirūpinimas savo vaikų auklėjimu, vaikų neužimtumas, ryški socialinė diferenciacija, smurtas, skurdas ir alkoholizmas šeimose „augina“ jaunus teisės pažeidėjus ir nusikaltėlius.

1 paveikslas. Nepilnamečiai, įtariamai padarę nusikalstamas veikas pagal amžių ir lytį (Lietuvos statistikos departamentas, 2009)

	2004	2005	2006	2007
<i>Iš viso</i>	4232	4135	3583	3413
<i>Pagal amžių, metais:</i>				
14	440	473	381	409
15	743	722	681	640
16	1298	1288	1122	1083
17	1751	1652	1399	1281
<i>Pagal lytį:</i>				
vaikinai	3987	3849	3358	3159
merginos	245	286	225	254

Pagal pirmos lentelės duomenis matome, kad nuo 2004-ųjų iki 2007-ųjų nepilnamečių nusikalstamumas nežymiai sumažėjo. Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis, per 2008 m. 9 mėn. ištirtos 3 332 nusikalstamos veikos, padarytos nepilnamečių, tai yra 5,1 proc. daugiau nei per tą patį 2007 metų laikotarpį. Remiantis statistiniais duomenimis, šiais metais kas ketvirtas iš visų nusikalstamų veikų padarymu įtariamų ar kaltinamų nepilnamečių (2 809 asmenys) nedirbo ir nesimokė, o jų padarytos nusikalstamos veikos sudaro 40 proc. bendrame ištirtų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų skaičiuje. 2008 metų devynių mėnesių statistiniais duomenimis, nepilnamečiai sudaro 16 proc. iš visų šalyje įtariamų ar kaltinamų asmenų (2007 m. 9 mėn. – 15,3 proc.).

Atsižvelgiant į 2009 metais pateiktus Statistikos departamento duomenis apie nepilnamečių padarytas nusikalstamas veikas, turėtume nepamiršti, kad vaikystėje užmezgami ne tik pirmieji ryšiai, bet ir, jiems veikiant, sukuriama pirmieji vidiniai darbiniai modeliai ir toliau veikiantys asmenybę, mąstymo būdą, jausmus ir elgesį. Todėl labai svarbu sukurti stiprų ir veiksmingą nepilnamečių justicijos prevencijos aparatą, kuris padėtų mums užauginti sveiką ir teisingą visuomenę.

Daugiausia įtariamą padarę nusikalstamas veikas yra 16-17 metų paaugliai. *Paauglystė* prasideda nuo 11 ir tęsiasi iki 17 metų. Tai sudėtingiausias žmogaus gyvenimo periodas – perėjimas iš vaikų į suaugusiųjų pasaulį. Paauglio elgesyje palaipsniui pradeda atsirasti vis daugiau suaugusiam žmogui būdingų savybių. Paauglys siekia tapti suaugusiu, nebenori būti vaiku ir stengiasi kuo greičiau pereiti iš vienos amžiaus grupės į kitą (Nasvytienė, 2004).

Paauglystė - sudėtingiausias amžiaus tarpsnis žmogaus psichologinio vystymosi kelyje. Todėl nenuostabu, jog daugiausia nusikaltimų padaro būtent nepilnamečiai iki 14 metų. Paauglystėje prasideda didelis socialinės ir psichologinės permainos, kurios sutampa su audringu fiziologiniu vystymusi. Permainos paauglio psichikoje vyksta netolygiai: vienos psichologinės struktūros vystosi sparčiau, kitos - lėčiau, todėl atsiranda tam tikras psichologinis disbalansas, kuris daugmaž išsilygina tik paauglystės amžiaus tarpsnio pabaigoje. „Paaugliai ima abejoti visais autoritetais ir tiesomis, kuriomis anksčiau tikėjo. <...> Šiuo metu paaugliui labai svarbu įsitvirtinti savo socialinį vaidmenį“ (Fuerst, 1998, p. 203).

Paauglio gyvenimas dažnai kupinas konfliktinių, krizinių momentų. Tai susiję su paauglio psichikos vystymosi netolygumais: jam labai svarbu save išreikšti, atskleisti savo individualumą, charakterio bruožus. Paauglys nori būti savarankiškas ir nepriklausomas. Kriziniai momentai būna ne tik biologiškai, bet ir socialiai sąlygoti. Anot A. Deksnytės (2009), socializacija amžių sandūroje tampa dar sudėtingesnė dėl globalinių pasaulio pokyčių. Ta pati autorė teigia, kad asmenybės vystymosi krizių išraiška ir sunkumas yra susijęs su visuomenės išsivystymo lygiu. „Pvz.:

psichologai, tyrę Ramiojo vandenyno salų gyventojų psichologinį vystymąsi, paauglystės krizės požymių neaptiko“ (Deksnytė, 2009). Manoma jog, sudėtingėjant visuomenės gyvenimui, paauglystės amžiaus tarpsnis išsivysčiusiose šalyse gali tapti problematišku ir reikalaus dar didesnio psichologų, pedagogų ir tėvų dėmesio.

Paauglio psichikos vystymasis didele dalimi priklauso nuo jo individualių ypatumų. Vieniems krizinės situacijos pasireiškia staigiai, kitiems - nuosaikiau ir tolygiau. Sunkiausias laikotarpis yra paauglystės amžiaus tarpsnio pradžioje, gali būti ir pabaigoje. Akceleracijos dėka fiziologinis brendimas prasideda anksčiau, o psichologinė ypač socialinė branda ateina vėliau. Pvz.: vidurinėje mokykloje vieni paaugliai kelia tėvams ir mokytojams ir mokytojams daug rūpesčių, kiti - stropiai mokosi, yra darbštūs ir pareigingi. Jiems konfliktai, pasireiškia po kelerių metų - baigus mokyklą, išvykus studijuoti ar panašiai. Eriksono nuomone, žmogus save realizuoja tik tada, kai priimtinu būdu įveikia tam tikras krizes ir išsprendžia esmines psichosocialines problemas. Kiek viena krizė vienokiu ar kitokiu pavidalu egzistuoja iki lemiamo įveikimo momento. Jei sėkmingai įveikiama krizė, sustiprina bręstančią asmenybę (cit. pagal Myers, 2000).

Pagal E. Eriksono (cit. pagal Myers, 2000) teoriją, paaugliai paprastai išbando savo skirtingus „Aš“ skirtingomis situacijomis – galbūt vienokie būdami namie, kitokie būdami su draugais, dar kitokie mokykloje. Tai vadinama vaidmenų maišatis, kuri įveikiama tik pamažu keičiantis savivokai, kuri susieja įvairius „Aš“ į vientisą asmeniui priimtina sampratą apie save – tapatybę. E. Eriksonas (cit. pagal A. Petrulytę, 2003) teigia, kad svarbiausias paauglystės amžiaus tarpsnio uždavinys yra savo tapatumo kūrimas – lyties, tautybės, gebėjimų, karjeros, ideologijos ir pasaulėžiūros, tikėjimo ir vertybių sistemos. Paauglys tyrinėja savo ribas ir galimybes tam, kad atrastų savo elgesio stilių. Kai kurie paaugliai anksti suranda savo tapatybę, paprasčiausiai perimdami tėvų vertybes bei lūkesčius. Kitų tapatybė gali būti neigiami, tai yra priešinga tėvams ir visuomenei, bet atitinkanti bendraamžių grupę. Treti niekada nesuranda savęs ir niekam tvirtai neįsipareigoja. Daugumai tapatybės paieškos tęsiasi ir po paauglystės bei atsinaujina vėliau gyvenimo permainų metu. (Myers, 2000)

Paauglio gyvenimas dažnai yra emocionalesnis nei suaugusiųjų. Džiaugsmas, pasitenkinimas savimi dažnai kaitaliojasi su nepasitenkinimu ir net viltimi – tai sparčiai besikeičiančios gyvenimiškos situacijos ir audringai besiformuojančiu naujų paauglio psichologinių bruožų išdava. Vienus emocinius išgyvenimus paaugliai išreiškia atvirai arba net drastiškai, kitus stengiasi kruopščiai slėpti nuo aplinkinių akių. Ypač nenoriai atskleidžiami tie pergyvenimai, kurie tarp paauglių laikomi nevyriškais, neprestižiniais arba gali būti pajuokiami. Psichologiniai tyrimai rodo, kad nemažai paauglių kenčia dėl nepilnavertiškumo jausmo. Paauglys pergyvena, kad jis nepakankamai patrauklus, stiprus ar protingas. Vienas iš tipiškesnių paauglio bruožų yra drovumas. Ypač sunkiai jį išgyvena berniukai, neretai bandydami maskuoti jį po išorinio šiurkštumo kauke.

Anot sociologės M. Sniečkutės, vaikų elgesys daugiausiai priklauso nuo socializacijos proceso sėkmės (Sniečkutė, 2008). G. Kvieskienė knygoje „Socializacija ir vaiko gerovė“ (2003) socializaciją apibūdina kaip procesą, kurio metu visuomenės kultūra mikroaplinkos ir makroaplinkos sąlygomis perduodama vaikams, siekiant formuoti iš kūdikio individualybę, paklūstančią tam tikroms kultūros tradicijoms ir socialinėms normoms. Kaip teigia T. Parson ir R. Bales (1955), „socializacija, prasidėjusi šeimoje ir kitose socialinėse grupėse, institucijose ir erdvėse, kiekvieną individą integruoja į visuomenę skirtingai ir drauge sudaro galimybes kurti savo individualybės bruožus ir vertybes“ (cit. pagal Kvieskiene, 2003). Šis procesas vyksta visą gyvenimą. Individa iš esmės veikia visi veiksniai, tačiau sociologai labiau linkę akcentuoti tik tam tikrus socializacijos institutus, turinčius ypač didelę reikšmę individo formavimuisi – tai šeima, mokykla, žiniasklaida, draugai.

2009 metais UNICEF organizacija atliko tyrimą „Vaiko gerovės indikatoriai“, kurio rezultatai buvo pristatyti Florencijoje (Italija) vykusioje konferencijoje. Atlikus tyrimą 29 valstybėse, paaiškėjo, kad Lietuvoje tėvai savo vaikams per parą vidutiniškai skiria tik maždaug 7 minutes dėmesio, be to Lietuvos vaikai jaučiasi nelaimingiausi Europoje. Pagal bendrus tyrimo rezultatus Lietuva užima 28 vietą iš 29 Europos valstybių (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2009).

Daug ir sunkiai dribdami bei dėl savo nesutarimų tėvai nesugeba deramai pasirūpinti savo vaiku, padrašinti jį, kai jam labiausiai to reikia, pagirti. „Jei vaikai paliekami vieni su savo bėdomis, jie elgiasi taip, kad atkreiptų į save dėmesį. Smurtas ir jėga, vėliau alkoholis ir narkotikai, fiziniai negalavimai ir blogi pažymiai mokykloje kartais būna vienintelis būdas save padrašinti.“ (Hurrelmann, Unverzagt, 2001, p. 18).

Vaikas, kuris smurtauja prieš kitus vaikus, dažnai būna pats patyręs daug prievartos ir smurto. Todėl tai tampa tarsi „keršto“ už jo patirtą skausmą dalis. JAV Valstybės departamentas 2008 metais parengtoje ataskaitoje apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje nurodo, kad viena didžiausių problemų mūsų šalyje šalia korupcijos ir prekybos moterimis išlieka smurtas prieš vaikus. Lietuvos statistikos duomenimis, 2007 metais maždaug 36,5 tūkstančiai vaikų gyveno smurtaujančiose arba asocialiose šeimose. Ataskaitoje taip pat teigiama, kad 2008 metais Lietuvos žiniasklaida informavo apie gana dažnus žiaurus elgesio su vaikais atvejus, įskaitant seksualinę prievartą, maritimą badu, mušimus ir nužudymus, be to valdžios institucijos pranešė, kad dėl smurto šeimoje nuo sausio iki rugsėjo mirė penki vaikai (Korupcija..., 2009).

Iki tol, kol vaikas pradeda eiti į mokyklą, jo asmenybė ir kultūra formuojasi namuose. Vaikai jau yra išmokę savitai kalbėti, elgtis, bendrauti su kitais. Pradėję lankyti mokyklą, jie susiduria su visiškai kitokia kultūra – čia vienas elgesys priimtinas, kitas ne. Norėdami sėkmingai mokytis, vaikai privalo prisitaikyti prie naujos kultūros. Kai skirtumai tarp mokyklos ir namų aplinkos yra dideli, dažnai kyla bendravimo nesusipratimų. „Kultūrų neatitikimas gali būti priežastis, dėl ko

vaikams lipdomos „atsiliekančiųjų“, „negabių mokslui“, „turinčių elgesio problemų“ etiketės“ (Gage, Berliner, 1994, p. 141).

2006 metais Pasaulio sveikatos organizacijai (PSO) atlikus tyrimą 35 valstybėse, paaiškėjo, jog palyginti su kitomis šalimis, Lietuvos moksleiviai ne tik dažniausiai patiria bendraamžių patyčias, patys tyčiojasi iš kitų, bet ir prasčiausiai jaučiasi. „Net 40 proc. vaikų teigė, jog mokyklose dažnai iš jų tyčiojamas, 41 proc. berniukų ir 27 proc. mergaičių prisipažino ir patys nevengiantys pasišaipyti iš kitų“ (Kniežaitė, 2005). PSO tyrimų duomenimis Lietuvos moksleiviai - berniukai ir mergaitės - yra labiau linkę smurtauti nei jų bendraamžiai iš kitų Europos šalių. Pagal smurtauti linkusių 11-15 metų vaikų skaičių Lietuvos paaugliai užėmė antrąją, o mergaitės – trečiąją vietą.

Pernai rugsėjį Seime vykusioje tarptautinėje konferencijoje, skirtoje vaikų socialinei ir emocinei sveikatai aptarti, buvo pristatyti naujausi PSO tyrimo duomenys. Pagal paskutinės PSO ataskaitos apie moksleivių gyvenimą ir sveikatą rezultatus, Lietuvos mokyklose vaikų, patirinių patyčias ir besityčiojančių iš kitų skaičius reikšmingai sumažėjo. Tačiau visgi Lietuva išlieka tarp pirmaujančių. Švedijoje vidutiniškai patyčias patiria tik 4 proc. trylikamečių, Lietuvoje – vidutiniškai 29 proc. Pastebėta, kad psichologinį smurtą dažniau naudoja turtingų tėvų auginami berniukai (Lietuvoje..., 2008).

V. Šidlauskienė ir F. Ivanauskienė pastebėjo, jog berniukai prasčiau mokosi, dažniau išdykauja, tad dažniau yra kritikuojami mokytojų ir nėra jų deramai įvertinami. Toks mokytojų elgesys, kai mergaitės yra labiau palaikomos, berniukus žeidžia ir jie stengiasi atkeršyti mergaitėms, stumdo, pravardžiuoja ir kitaip jas skriaudžia. Taip pat jos teigia, jog skiriasi mergaičių ir berniukų vertybinė orientacija. Berniukai siekia tvirto vyro savybių, turėti jėgos, daryti įtaką kitiems. Mergaitėms būdingas gerumas, draugiškumas, rūpestingumas (Šidlauskienė, Ivanauskienė, 2008). „Žemas pažangumas ir mokymosi motyvacija, bendraamžių atstūmimas, elgesio problemos (hiperaktyvumas, agresyvumas) jau patys savaime yra vaiko išorinės dezadaptacijos požymiai, o padidėjęs nerimastingumas, vyraujančios neigiamos emocijos, nelaimingumo jausmas, menkas savęs vertinimas yra vidinės dezadaptacijos požymiai.“ (Pileckaitė-Markovienė, 2004).

Nepilnamečiai įvairių elgesio modelių išmoksta iš savo bendraamžių. Pasak R. Žukauskienės (1998), paauglystėje didėja pažinčių ratas, draugystė tampa vis pastovesnė. Draugystėje svarbią vietą užima emocijos ir sąmonė. Šiuo laikotarpiu svarbiausias draugystės požymis yra abipusis pasitikėjimas. Berniukų draugiškumas dažniau išryškėja didelėse grupėse. Mergaitės, priešingai, buriasi į mažesnes grupes ar poras, jų ryšiai riboti. Emocijos būdingesnės mergaičių draugystei. Jos, apibūdindamos draugystę, dažnai pasakoja apie įtampą, pavydą, konfliktus; taip pat dažniau negu berniukai mini atstūmimą. Berniukų draugiški santykiai orientuoti į bendrą veiklą, o mergaitėms svarbiau socialinis pasitenkinimas ir abipusis artimumas. Tačiau neretai nepilnamečių bendravime vyrauja ir neigiamos emocijos, pvz., „blogiukai“ yra nemėgiami bendraamžių ir jų

atstumiami. Psichologiniais tyrimais nustatyta, jog bendraamžių atstūmimas lemia vaiko dezadaptaciją, o žemas vaiko statusas bendraamžių grupėje neigiamai veikia vaikų identiškumo kūrimąsi. Nuolatiniai konfliktai su bendraamžiais bei mokytojais ir atstumtojo statusas verčia vaiką ieškoti išeities. Todėl, stengdamiesi neutralizuoti klasės draugų ir mokytojų neigiamus vertinimus, antipatiją jų atžvilgiu, pradeda elgtis šiurkščiai, įžūliai, naudoja fizinę jėgą, grasinimus, prievartą prieš bendraamžius, remdamiesi savo fiziniu pranašumu ar asocialia grupe, į kurią pateko (vyrauja įsitikinimas „manęs nemėgsta, bet už tai bijo“). Asocialūs paaugliai pradeda ieškoti aplinkos, kurioje jaustųsi reikalingi, kurioje jaustų pritarimą ir paskatinimą. Dažniausiai jie patenka tarp tokių pat atstumtų asocialių bendraamžių.

Nepilnamečių nepageidaujamą elgesį, agresiją visuomenėje bei nusikalstamumą skatina biologiniai, socialiniai ir psichologiniai veiksniai:

1. Biologiniai:

- Genetiniai: U. Mielke (1997) atlikti tyrimai parodė, kad 30 proc. tirtų atvejų agresyvių vaikų tėvai pasižymėjo agresyviu elgesiu.
- Nerviniai procesai: gyvūnų ir žmonių smegenyse yra sritys, kurias dirginant sukeliamas agresyvus elgesys.
- Biocheminiai: hormonai ir kitos medžiagos, esančios kraujyje, veikia nervų sistemos dalis, aktyvinančias arba slopinančias agresiją.

2. Psichologiniai (Ch. Buttner (1998)):

- Asmenybės nervų sistemos ypatybės: nervinių procesų pusiausvyros stoka – jaudinimasis stipresnis už slopinimą.
- Įgimtos temperamento savybės – didelis jautrumas ir emocionalumas.
- Siekimas apginti savo poreikius aplinkoje, kurioje be agresijos vaikas nemato kitos išeities.
- Sąmoninga agresija, kaip įsitvirtinimo tarp bendraamžių, priemonė.

3. Socialiniai:

- Nemalonūs įvykiai.
- Netinkamas elgesys su vaiku šeimoje: psichologinė, fizinė, seksualinė prievarta, smurtas.
- Žiniasklaida: daugelis mokslininkų sutinka, kad televizijos programos, kuriose propaguojamas smurtas, skatina jas žiūrinčių nepilnamečių agresiją.

Nepilnamečio socializaciją lemia daugelis veiksnių, dėl kurių asmenybė gali perimti pačių įvairiausių elgesio formų – tiek prosocialių, tiek asocialių.

Nepilnamečių elgesio sutrikimus lemia keli pagrindiniai socializacijos proceso trūkumai (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2001):

- *auklėjimo klaidos šeimoje*: šeima – tai pirmoji žmogų ugdanti institucija, kurioje įgyta patirtis nulemia tolesnį asmenybės vystymąsi. Šeimoje vaiko ugdytojai yra tėvai ir jam reikia jų abiejų: mamos ir tėčio. Nuo mamos ir tėčio santykių darnumo priklauso šeimos psichologinis klimatas, kuris augantį vaiką arba suartina su šeima arba jį nuo jos atstumia. Nemažiau svarbus besiformuojančiai asmenybei (ypač mažamečiui vaikui) yra asmeninis tėvų pavyzdys, nes tuo amžiaus tarpsniu susiformavę įpročiai išlieka visam gyvenimui (Pivorienė, 2005). Taip pat nepageidaujamas nepilnamečio elgesys gali atsirasti dėl netikslių išaiškintų elgesio normų, šiltų emocinių santykių stokos, kontrolės trūkumo, paskatinimų ir bausmių disproporcijos, prieštarų tėvų reikalavimai. Be to, R. Žukauskienė (1998) teigia, kad namie žiauriai baudžiami vaikai yra agresyvūs ne tik su kitais vaikais, bet ir su tėvais bei kitais žmonėmis, jie taip pat daugiau nusikalsta paauglystėje.

- *atstūmimas ir izoliacija bendraamžių grupėje*: R. Želvys (1995) teigia, kad paaugliai, kurie yra nepopuliarūs tarp bendraamžių, papuola į uždara emociškai prislėgtą, pernelyg įsigilintų į save, neužtikrintų savo reikšmingumu paauglių ratą. Bendraamžių atstūmimas dar labiau sumažina paauglio pasitikėjimą savimi ir sustiprina jo socialinės izoliacijos jausmą. Sėkmingas paauglio bendravimas dažniausiai apsprendžia jo psichinę sveikatą. Tai taikytina tiek nervų ir psichinėms ligoms, tiek ir asocialiems pasireiškimams.

- *nesėkmės ir neigiamų vertinimų dominavimas mokykloje*: mokykla – tai antroji institucija po šeimos, kuri didele dalimi lemia vaiko socializacijos procesą. I. Leliūgienė (1997) nurodo, kad yra atvejų kada nepilnametį į nusikalstamą veiką pastūmėja mokykla. Nusikalstamumo tikimybė padidėja, kai nei mokykla, nei šeima nesugeba suteikti nepilnamečiams žinių, įgūdžių, nesuformuoja tinkamų ir visuomenei priimtinių elgesio normų, įsitikinimų.

- *visuomeninėse informavimo priemonėse demonstruojamas smurtas ir prievarta*: žiniasklaidoje, ypač per televizorių rodomas smurtas bei prievarta nevienodai veikia skirtingo amžiaus nepilnamečius, taip pat dar priklauso nuo žiūrovo išsilavinimo, turimų agresyvaus elgesio įgūdžių ir pan. Visuomenės informavimo įtaką nepilnamečių nusikalstamumui aptarsime vėlesnėse darbo dalyse.

Dėl minėtų poveikių gali atsirasti įvairių asmenybės moralinio formavimosi defektų, kaltės ir nerimo jausmų išgyvenimo paviršutiniškumas, impulsyvumas ir nedrausmingumas, egocentiškumas, paviršutiniški emociniai ryšiai su kitais žmonėmis, silpnas atsakomybės jausmas.

Tačiau asmenybės desocializacija ne visuomet vyksta dėl tiesioginių nepageidautinų aplinkos poveikių. Pavyzdžiui, iš 1200 nepilnamečių teisės pažeidėjų, tik apie 35-45 proc. paauglių išaugo asocialiose šeimose. Dauguma šių nepilnamečių išaugo išoriškai normaliose šeimose, kuriose

nebuvo demonstruojami asocialaus elgesio pavyzdžiai ar pripažįstamos nepriimtinos elgesio normos. Mokyklose, kuriose mokėsi paaugliai, taip pat nebuvo tiesioginių asocialaus elgesio modelių. Nors didesnė dalis paauglių buvo auklėjami, atrodytų, palankiomis socialinėmis sąlygomis, jie vis dėl to perėmė asocialias vertybes ir ėmė pažeidinėti egzistuojančias elgesio normas. Galime daryti prielaidas, jog tokiai situacijai atsirasti įtakos turi netiesioginiai desocializacijos faktoriai: auklėjimo klaidos šeimoje bei mokykloje, ribotos galimybės patenkinti savo poreikius socialiais ir teisėtais būdais (Vidaus reikalų ministerija, 2001).

Nepilnamečių nusikalstamumas yra sudėtinė ir labai specifinė bendro nusikalstamumo dalis. Viena, jie yra išskirtiniai teisės subjektai, antra, jų „indėlis“ į nusikalstamumą yra žymiai didesnis negu bendras vidurkis. Lietuvos Respublikos prokuratūros duomenimis (Gaižauskienė, 2008), pavyzdžiui, Kauno mieste pastebima nepalanki nepilnamečių nusikalstamumo tendencija – nepilnamečių nusikalstamumas Kaune pastaraisiais metais ne mažėja, bet didėja. 2006 metais buvo užregistruotos 389 nepilnamečių nusikalstamos veikos, 2007 metais – 385, 2008 metais per 11 mėn. 389. Kaip vieną iš nepilnamečių nusikalstamumo problemų specialistai nurodo jo latentškumas.

Daugiausia nepilnamečiai įvykdo vagysčių, antroje vietoje yra plėšimai, trečioje – kūno sužalojimai. Vidutiniškai pusę visų nusikaltimų paaugliai padaro grupėse. Ypač pastebimos neigiamos neformalių nepilnamečių grupuočių nusikalstamumo tendencijos. Dažniausiai nepilnamečių grupėse dalis vaikų dar neturi amžiaus, kuriam suėjus galima traukti baudžiamojon atsakomybėn. Tiek šių vaikų tėvai, tiek juos globojančios įstaigos daug kartų bausti administracine tvarka už vaikų padarytus nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus, tačiau priemonės nebuvo veiksmingos, jų elgesys ir toliau yra nusikalstamas, gaunami pranešimai apie nukentėjusius asmenis.

Dažnai su paauglių nepasitenkinimu savimi ir kitais susijęs jų agresyvumas, kartais peraugantis į nemotyvuotą žiaurumą. Atsižvelgiant į nuolat žiniasklaidos pateikiamą informaciją apie nusikalstamas veikas, paskutiniu metu mūsų šalyje padažnėjo itin žiauriai atliktų nepilnamečių nusikalstamų veikų. 2008 m. rugsėjo 12 d. įvykis sukrėtė Kauną, kai apie 18.45 val. devynių nepilnamečių ir mažamečių (10–14 metų amžiaus).

Šiandieniniame pasaulyje vaikai neišvengiamai susiduria su skausminga gyvenimo realybe: nesantaika šeimoje, skyrybomis, savižudybėmis, nusikalstamumo didėjimu ir kitokiais neigiamą įtaką jam darančiais reiškiniais, kurie vėliau vienaip ar kitaip atsispindi nepilnamečių elgesyje.

1.2 Žiniasklaidos įtaka nepilnamečių nusikalstamumui ir prevencijos galimybės joje

Pastaruoju metu asmenybės socializacijos procesą šeimoje papildo, o kartais net pakeičia kitas socializacijos šaltinis – žiniasklaida, kuri atlieka informacinę, aiškinamąją, auklėjamąją bei kultūrinę – pramoginę funkcijas (Urbonas, 2002). Pirmiausia tai televizija, po to kompiuteriniai

žaidimai, internetas, spauda, radijas. „Iš visų žiniasklaidos priemonių pirmiausia išskiriama televizija, nes ji pasižymi informacijos pateikimo formų įvairove, dinamika, turi galimybę panaudoti vizualinės ir akustinės informacijos derinį, keisti ekrane įvairius siužetus, veiksmo vietą, personažų skaičių, naudoti specialius efektus“ (Kvieskienė, 2003).

JAV ekspertų atlikti tyrimai parodė, kad smurto scenas galima išvysti net 60 proc. kasdienių televizijos programų ir laidų. Apie pusę visų smurto scenų įvykdo „geriečiai“, kurie už savo „nuopelnus“ sulaukia tik liaupsių. Apie pusę žmogžudysčių televizoriaus ekranuose rodomos kaip linksmas nuotykiškas. Todėl vaikai ima nebesuvokti smurto pasekmių. Daugiau nei pusę parodytų smurto atvejų baigėsi mirtimi, tačiau beveik pusė iš jų buvo parodytos kaip juokingi nuotykiškai (Saukienė, 2007).

Apie 50 proc. per televiziją rodomų tiek „geriečių“, tiek „blogiečių“ nusikaltimų yra žmogžudystės. Ekspertų paskaičiavimais, vaikai iki septynių metų per televizorių pamato apie 8 tūkst. žmogžudysčių ir apie 100 tūkst. smurto scenų, kurios nesibaigia mirtimi (Saukienė, 2007).

„Vaiką, būsimą mūsų demokratinės šalies pilietį, nuo pirmųjų žingsnių su Motinos meile turi lydėti pasaulio pažinimo džiaugsmas šeimoje, mokykloje, bendraamžių aplinkoje, turi lydėti gera, patikima socialinė ir psichologinė atmosfera, gimtoji vienintelė kalba ir kitos kalbos, etniniu, kultūriniu tradicijų puoselėjimas, o kur dar pašėlęs laiko ritmas, technologiniai stebuklai, iškelia žmogaus protą iki pasakiškų aukštumų... Ir visa tai vienaip ar kitaip atspindima ne tik literatūros, kultūros, bet ir visuomenės informavimo priemonių, žiniasklaidos. Visa tai žadina mumyse optimizmą ir tikėjimą augančia karta bei visuomenės, tautos, valstybės ateitimi.“ – įžangos žodyje konferencijoje „Vaiko teisės ir interesai žiniasklaidoje: teoriniai ir praktiniai aspektai“ mintis dėstė Romas Gudaitis (Lietuvos Respublikos Seimas, 2005).

Vaikų ir jaunimo teisių apsaugos žiniasklaidoje problema šiandien įsikomponuoja į kur kas platesnį, globalų šiuolaikinės informacinės visuomenės kontekstą. Todėl žiniasklaidos, kaip vieno iš socializacijos veiksnių, poveikio išvengti darosi nebeįmanoma: televizijoje propaguojamas smurtas, prievarta, sensacingiausios temos spaudoje – smurtas prieš vaikus, žurnalistai, siekdami pelno, pamiršta etiką ir žurnalistinės veiklos principus.

Psichologai kaip labiausiai paveikiamą žiniasklaidos auditoriją išskiria vaikus. Vaikai dar neturėdami susiformavusios stabilios vertybių sistemos labiau pasiduoda televizijos laidų, filmų įtaigai. Jie sunkiai atskiria realią tikrovę nuo fantazijos. Stebėdami filmų ar animacinių filmukų herojų elgesį vaikai gali nesunkiai išmokti, o vėliau ir sėkmingai panaudoti įvairias agresyvaus elgesio formas. Tačiau skirtingo amžiaus vaikams smurtas žiniasklaidos priemonėse turi nevienodą poveikį. Bet galime išskirti bendresnes ypatybes, kurias nurodo A. Kiškis (2004):

- *Intelektu lygmuo.* Jaunesnio amžiaus vaikai gali sunkiau susieti vaizduojamas scenas ir daryti iš jų išvadas. Šiuo atveju ypač svarbus tampa bausmės ir atpildo laiko pasirinkimas.

Daugelyje filmų, programų nusikalstamas ar smurtinis elgesys nėra baudžiamas iki pat filmo pabaigos. Jaunesni vaikai sunkiau susieja pradinį smurtą ir bausmę už jį, todėl jie gali tikėti, kad smurtas nebaudžiamas.

- *Socialinio pripažinimo siekimas.* Vaikai yra jautrūs socialiniam pripažinimui, ypač tarp bendraamžių. Televizijoje dažnai matydami tai, kad panaudojant smurtą galima įgyti socialinį statusą, jie turi didesnę riziką naudoti smurtą, siekdami socialinio pripažinimo.

- *Savęs identifikavimas su televizijos personažais.* Vaikai dažnai imituoja herojus, turinčius magišką galią, ir smurtauja kaip filmų herojai.

- *Tikėjimas smurto televizijoje realizmu.* Vaikai maždaug iki 8 metų amžiaus sunkiau skiria tikrovę nuo fantazijos. Net ir vyresnio amžiaus vaikams per televiziją ilgai veikiamiems informacijos, kuri reklamuoja idėją, kad smurtas yra malonumas arba tinkamas būdas spręsti problemas, kyla didelė rizika perimti atitinkamas nuostatas ir elgesį.

- *Jautrumas įspūdžiams.* Daugkartinis smurto rodymas sumažina žiūrovų jautrumą, daro juos apatiškus didėjančio realaus smurto atžvilgiu arba indiferentiškus aukų padėčiai.

- *Suaugusieji* yra atsparesni žalingai smurto įtakai. Tačiau ir vyresnio amžiaus žmonėms smurto televizijoje žiūrėjimas daro įtaką. Tai pripratimas prie smurto, atitinkamų situacijų vertinimo ir elgesio jose stereotipų pasąmonėje susikūrimas ir kita. Kai kurie autoriai (R. Huesmann) įrodinėja, kad smurtas tarp suaugusių žmonių yra vaikystėje žiniasklaidos paliktas pėdsakas.

Robertas Sylwesterio atliktas laiko ir jėgos pasiskirstymo brendimo laikotarpiu tyrimas parodė, kad žmogus nuo vienerių iki aštuoniolikos metų pragyvena apie 150 000 valandų. „Apie 35 000 valandų žmogus praleidžia formaliai ir simbolinei veiklai – apie 12 000 valandų mokymo įstaigose ir dvigubai daugiau laiko įvairioms žiniasklaidos formoms (pavyzdžiui, televizijai, kompiuteriams, videofilmams, muzikai, sportui ir t.t.). Taigi matome, kad žiniasklaida ir mokymo įstaigos užima svarbiausią vietą formuojant ir palaikant kultūrinę atmintį. Apžvelgę 1–18 metų žmogaus gyvenimą galime teigti, kad vidutiniškai jaunas žmogus miega 8 valandas per parą, 10 valandų praleidžia aktyviai bendraudamas su šeima ir draugais bei užsiimdamas savo pasirinkta veikla. 4 valandas skiria įvairioms žiniasklaidos rūšims – ir tik 2 valandas mokymo įstaigoje“ (Cucėnas, 2002).

Atlikti masinės komunikacijos tyrimai apie televizijos ir kitų informavimo šaltinių poveikį auditorijai rodo, jog įvairios žinių transliacijos, pramoginės laidos gali būti pozityvios, ugdant žmogiškumą ir atlikti auklėjamąją funkciją. Tačiau gali būti ir neigiamos ar netgi pavojingos. Vakarų šalyse atlikta daug tyrimų, parodančių tiesioginį ryšį tarp TV demonstruojamo smurto ir padidėjusio žmonių agresyvumo. Daugėjant nemotyvuotų žmogžudysčių, kriminalistai yra priversti atkreipti dėmesį į reiškinį, kai nusikaltėlis staiga įsiveržia į uždara patalpą (vaikų darželį, mokyklą,

biurą) ir pradeda šaudyti žmones. Žiauriausias pavyzdys – masinė žmogžudystė Columbine High school (JAV), kur keli paaugliai nušovė dvylika moksleivių, mokytoją ir nusišovė patys.

Kaip vėliau paaiškėjo, šio nusikaltimo scenarijų padiktavo ypatingai žiaurus kompiuterinis žaidimas „Tactics Doom“ (nuosprendžio, žūties taktika). Šie paaugliai labai mėgo žiūrėti trilerius ir siaubo filmus. „Smurtinių video žaidimų, kaip ir panašaus pobūdžio televizijos laidų demonstravimas gali padidinti vaikų ir paauglių agresyvumą, formuoti priešiškos realybės sampratą, mažinti jautrumą kitų žmonių išreiškiamai agresijai“, – teigia G. Valickas (*Žiniasklaida...*, 2003, p. 62).

G. Valickas taip pat išskiria ir veiksnius, kurie gali susitirpinti smurtinių video žaidimų ir televizijos efektus (Žiniasklaida..., 2003, p. 62):

1. „pirmojo asmens“ pozicija (tiesioginis žaidėjo susitapatinimas su agresyvaus elgesio herojumi);
2. aktyvus žaidėjo dalyvavimas video žaidime (planuojant ir realizuojant agresyvaus herojaus veiksmus);
3. „priklausomybė“ nuo video žaidimų (tiesiogiai patiriami apdovanojimai ir bausmės).

„Europos konvencijoje „Televizija be sienų“ yra pasakyta, kad visos programos turi išsaugoti pagarbą žmogui ir pagrindinėms žmogaus teisėms. Tačiau Lietuvos įstatymuose nenumatyta nei civilinė, nei baudžiamoji atsakomybė už smurto, pornografijos, pedofilijos, prostitucijos ar seksualinės prievartos propagavimą žiniasklaidoje. Visuomenės informavimo įstatyme nėra nuostatų dėl nepilnamečių apsaugos nuo reklamos bei jų išnaudojimo reklamos tikslais. Vakarų valstybių teisėtvarkoje tokios atsakomybės esama - pažeidėjai moka didžiules baudas arba jų veikla sustabdoma. Lietuvoje yra išsivyravusi radikali bei agresyvi masinės kultūros forma, tampanti savotiška žiniasklaidos kultūros erozija ir sykiu konfrontuojanti su giliomis dvasinėmis lietuvių kultūros tradicijomis.“ (Astra, 2001).

XX a. pabaigoje visame pasaulyje ėmė plisti nauja komunikacijos priemonė – internetas, kuri yra specifinė žiniasklaidos priemonė, apimanti ir spausdintinę ir audiovizualinę žurnalistiką. Ji informacijos vartotojui teikia ne tik tekstinę, bet ir vaizdinę bei garsinę informaciją (Urbonas, 2002).

Lietuvoje net 33 proc. vaikų pradeda naudotis internetu būdami vos 7-10 metų amžiaus, vadinasi tik pradėję eiti į mokyklą ir išmokę skaityti. Dauguma vaikų yra imlūs naujovėms ir kompiuterines paslaptis perpranta greičiau nei jų tėvai. Neretai būtent vaikai tėvams išaiškina, ką daryti su „pakibusia“ programa, kažkur pradingusiu dokumentu ar net primena tėvų pašto dėžutės slaptažodį. Tačiau, būdami smalsūs ir landūs, vaikai kartu išlieka labai naivūs ir patiklūs. Ar dažnai savęs klausiate, kokios informacijos internete ieško Jūsų vaikas? Ar galite būti tikras, kad, susipažinęs su nauju „draugu“, jis nenueis su juo susitikti nieko Jums nepasakęs? (Lašaitė, 2008).

Internete yra daug įvairiausių pokalbių kambarių, svetainių, puslapių, kuriuose vaikai gali lengvai gauti pornografinės, smurtą, rasinę ir tautinę neapykantą skatinančios informacijos. Kasmet pranešimų apie žalingą interneto turinį padaugėja 20 procentų. Tačiau tėvai dažnai į tai nereaguoja, kol asmeniškai nesusiduria su šia problema. Atliktos apklausos Lietuvoje parodė, kad daugelis tėvų net nežino, kaip apsaugoti vaikus nuo žalingos informacijos, esančios internete (Švedaitė, 2008).

2005 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministerija pristatė atliktą tyrimą „Interneto, kompiuterinių žaidimų įtaka smurtui prieš vaikus“ (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2006), kuriuo siekta išsiaiškinti, kiek Lietuvoje vaikų ir kokio amžiaus naudojami internetu, žaidžia kompiuterinius žaidimus, kokie žaidimai ir internetinės svetainės populiariausios tarp vaikų. Atliekant tyrimą buvo apklausti 7-18 metų amžiaus vaikai, besimokantys vidurinėse mokyklose bei 15-18 metų amžiaus laisvės atėmimo bausmę atliekantys nepilnamečiai. Paaiškėjo, kad internetu naudojami 73 procentai apklaustų Lietuvos vaikų. Nustatyta, kad dažniausiai vaikai lankosi žaidimų, pokalbių bei pažinčių internetines svetaines. Seksualinio bei žiauraus turinio (apie katastrofas, sužalojimus) interneto puslapiai vaikų buvo įvardijami, kaip labiausiai juos gąsdinantys. Nors nemenka dalis vaikų nurodo, kad juos gąsdina kompiuterinių žaidimų turinys, daugiau kaip trys ketvirtadaliai Lietuvos vaikų – 76 proc. – juos žaidžia.

Kasmet Lietuvoje auga ne tik internetu besinaudojančių žmonių skaičius, bet ir ilgėja internetu naudojimosi laikas. Pagal šį rodiklį Lietuva jau nebeatsilieka nuo Vakarų Europos vidurkio. Kaip rodo Gemius Audience (2007 spalio) tyrimas, vidutinis interneto vartotojas internete praleidžia po 12 valandų per mėnesį, o jaunesni (15 - 24 m. amžiaus) interneto vartotojai internetui skiria beveik 16 valandų per mėnesį (Talijūnas, 2008).

„Užsienio ir Lietuvos specialistai (dr. Michael Rich (JAV), doc. Zoja Tidikienė, Valdonė Valienė ir kt.) vienbalsiai tvirtina: vaikams per dieną prie televizoriaus praleidžiant po 3 ir daugiau valandų, silpsta rega, ugdomas nejudrumo įprotis, auga atsvaris“ (Leškevičienė, 2006). Daug laiko prie televizoriaus praleidžiantiems nepilnamečiams taip pat silpstantis loginis mąstymas, skursta vaizduotė, atsiranda nesugebėjimas blaiviai vertinti situaciją, regos sutrikimai bei žalojama besivystanti nervinė sistema (Leškevičienė, 2006).

2007-aisiais Kinijoje prabilta apie neigiamą interneto įtaką nepilnamečiams bei įvardinta, kad internetas skatina jų nusikalstamą veiką. Kinijos policijos atstovų teigimu, didžiajai daliai nusikaltimų, kuriuos padarė Kinijos jaunimas, įtakos turėjo pornografijos ir žiaurumo kupinos interneto svetainės. Kinijos policijos duomenimis, per pastaruosius keletą metų didelė dalis jaunimo (net 80 proc. kaltinamųjų), kurie buvo apkaltinti sukčiavimu, išprievartavimais ar apiplėšimais buvo paskatinti neigiamo interneto turinio (Dėl jaunimo..., 2007).

Mokslininkas A. Bandura teigia (cit. pagal Myers, 2000), kad žmogus mokosi stebėdamas kitus bei kad netiesioginė patirtis yra tipiškas būdas elgesiui pasikeisti. Jis naudoja terminą

„modeliavimas“ ir skelbia, kad modeliavimas gali turėti tokios pat įtakos elgesiui kaip ir tiesioginė patirtis.

Tiek Bandura, tiek ir kiti mokslininkai žiniasklaidos poveikį nepilnamečiams aiškina socialinio išmokymo teorija. Masinės informavimo priemonės, kur vaizdas jungiamas su garsu, gali sukurti smurtinę realybę.

Anot A. Banduros, socialinį išmokimą sudaro du procesai (cit. pagal Myers, 2000):

1) tiesioginis pastiprinimas (kai kurių vaikų agresija pasiekia savo tikslą ir tokiu būdu yra pastiprinama)

2) socialinis modeliavimas (vaikas gali pradėti kitaip elgtis, stebėdamas savo aplinkoje kito asmens elgesį)

Vilniaus teisės universiteto studentės 2003 metais atliko tyrimą (Lietuvos teisės universitetas, 2003), kurio metu išsiaiškino kokią įtaką nepilnamečių vystymuisi bei jų elgesiui daro interneto vartojimas. Anketavimo būdu buvo apklausti 182 nepilnamečiai (moksleiviai) ir 112 tėvų Vilniaus mieste. Net 140 nepilnamečių nurodė, jog internetas jiems daro teigiamą įtaką, ir tai sudaro 77 proc. visų apklaustųjų. Kad internetas daro neigiamą poveikį, pažymėjo tik 15 nepilnamečių (8 proc.). Apklaustieji nepilnamečiai kaip teigiamus interneto poveikį darančius veiksnius nurodė akiračio plėtimąsi, lavinimąsi gebėjimą naudotis kompiuteriu, nuotaikos pakėlimą ir atsipalaidavimą. Kaip neigiamą poveikį darantys faktoriai buvo įvardyti: laiko pojūčio praradimas, pamokų praleidimas, pinigų švaistymas, pablogėję santykiai su tėvais.

Tyrimo metu 38 proc. apklaustų tėvų taip pat nurodė teigiamą interneto poveikį jų vaikams. Jie mano, kad tai skatina vaiko kūrybingumą, loginį mąstymą bei plečia akiratį. 30 procentų tėvų teigė, kad interneto naudojimas skatina vaikų agresyvumą, grubumą, daro nepilnamečius pasyviais mokslui. 32 procentai respondentų nurodė, kad internetas neturi jokio poveikio vaikų elgesiui, mąstymui.

Internete kitaip nei televizijoje informacijos šaltiniai daug didesni, o pati informacija lengviau prieinama bet kokio amžiaus žmonėms. Asmeniniai dienoraščiai, internetiniai portalai, kuriuose gausu filmuotų medžiagų iš viso pasaulio (pvz.: youtube.com) – tai viena iš piliečių žiniasklaidos apraiškų.

Pagal nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą yra skiriama trylika viešosios informacijos kategorijų, darančių neigiamą poveikį nepilnamečių *fiziniam, protiniam ar moraliniam vystymuisi* (Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, 2002):

1) susijusi su fiziniu ar psichinio smurto vaizdavimu arba vandalizmu: kai detalčiai vaizduojamas žmonių, gyvūnų žudymas, žalojimas ar kankinimas, turto naikinimas ar gadinimas, taip pat teigiamai vertinamas smurtas, mėgavimasis prievarta ar žiaurumu;

2) kurioje rodomas mirusio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūnas, išskyrus atvejus, kai toks rodimas reikalingas tapatybei nustatyti;

3) erotinio pobūdžio: kai skatinamas lytinis geismas, rodomas lytinis aktas, jo imitacija ar kitoks seksualinis pasitenkinimas, lytiniai organai, seksualiniai reikmenys;

4) sukelianti baimę ar siaubą;

5) skatinanti azartinius lošimus;

6) kurioje palankiai vertinamas priklausomumas nuo narkotinių, toksinių, psichotropinių medžiagų, tabako ar alkoholio, skatinamas jų vartojimas, gamyba, platinimas ar įsigijimas;

7) skatinanti savęs žalojimą ar savižudybę;

8) kurioje teigiamai vertinama nusikalstama veika ar idealizuojami nusikaltėliai;

9) susijusi su nusikalstamos veikos modeliavimu;

10) kurioje kurstoma diskriminacija dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, neįgalumo, lytinės orientacijos, religijos ar kitokios priklausomybės;

11) kurioje dažnai vartojami nešvankūs posakiai, žodžiai ar gestai;

12) kurioje patariama, kaip pasigaminti, įsigyti ar naudoti sprogmenis, narkotines ar psichotropines medžiagas, taip pat kitus gyvybei ar sveikatai pavojingus dalykus;

13) skatinami blogi mitybos, higienos ir fizinio pasyvumo įpročiai;

Atsižvelgiant į minėto įstatymo nuostatas dėl viešosios informacijos poveikio nepilnamečių nusikalstamumui, galime daryti išvadą, kad bet koks smurtas, pornografija, žiaurus elgesys žiniasklaidos priemonėse neišvengiamai žaloja nepilnamečio psichiką ir daro įtaką jo besiformuojančiam pasauliui.

„Vaikai mokosi remdamiesi ne tik realiais pavyzdžiais (bendraamžių, šeimos narių elgesiu), bet ir simboliniais, kuriuos pateikia televizija, internetas bei kiti informavimo šaltiniai” (Kanapinskaitė, 2005, p. 14). Taip pat ir A. Banduros atlikti tyrimai parodė, jog žiniasklaida formuoja mechanizmus, leidžiančius tiesiogiai susitapatinti su agresoriaus asmenybe, iš pradžių virtualiame pasaulyje, o vėliau šią patirtį įgyvendinant realybėje (Myers, 2000).

2007 metų pabaigoje informacinių technologijų bendrovė „Microsoft Lietuva“, Ryšių reguliavimo tarnyba, Švietimo ir mokslo ministerija inicijavo diskusiją „Vaikų saugumas internete“, kuria buvo siekta išpėti tėvus apie jų vaikų tykančius pavojus internete ir surasti geriausius sprendimus, kaip juos apsaugoti nuo žalingo interneto poveikio. Diskusijos metu nuspręsta, kad pagrindinė priemonė šioje kovoje yra sąmoninga ir neabejinga visuomenė. Diskusijos dalyviai pažymėjo, kad visų pirma tėvai turi pradėti bendrauti su savo vaikais ir juos mokyti saugiai naršyti po internetą (Lašaitė, 2008).

Tėvai yra raginami domėtis, kokiose internetiniuose puslapiuose lankosi jų vaikai ir net kartu su jais tai daryti. Šiandien technikos galimybės leidžia apriboti naudojamą nepageidaujamais

interneto puslapiams. Tėvai savo vaikams gali sukurti atskirą kompiuterio naudotojo paskyrą (angl. – *account*). Tokiu būdu kiekvienam kompiuterio naudotojui galima nustatyti skirtingas naršymo ir naudojimo teises, kurios gali skirtis tarp skirtingo amžiaus vaikų ir suaugusiųjų. Kompiuteryje įdiegta nemokama interneto naršyklė „Internet Explorer 7“ leidžia riboti priėjimą prie tam tikrų tinklalapių. Programos nustatymai leidžia riboti jaunesiems interneto vartotojams žalingą informaciją: pavyzdžiui, tinklalapiai su ginklų naudojimo ar smurto aprašymu, skatinantys vartoti alkoholi, lažintis, taip pat su pornografiniais ar ypač žiauriais vaizdais. Naudojant šią programą vaikai negali prisijungti prie puslapių, kuriuos jų tėvai jiems uždraudė matyti. Tai vienas iš būdų sumažinti neigiamą interneto įtaką vaikams ir išvengti neigiamos jų socializacijos (Švedaitė, 2008).

Lietuvoje vienas iš prevencijos tikslais 2005 metais sukurtų portalų – www.draugiskasinternetas.lt. Jame skelbiama: „Saugesnis internetas“ – tai programa, skirta atkreipti visuomenės dėmesį į nelegalią ir žalingą informaciją internete. Jame išskiriamos dvi skiltys: jaunimui ir tėvams, prie kurių kiekvienos pridėtas priedas: „Niekada negali būti tikras, ką naujo dar atrasi benaršydamas Internete. Užsuk sužinoti tai, ką seniai turėjai žinoti, bet niekas nesakė. Atrask, pažink, būk tikras.“

2006 metų tyrimų bendrovės „TNS-Gallup“ duomenimis, apie galimas interneto grėsmes vaikams žinančių gyventojų skaičius 2006 metais pasiekė 74 proc. ir, palyginti su analogišku praėjusių metų tyrimu, išaugo 21 procentiniu punktu. Lietuvos gyventojai vis geriau supranta galimas interneto grėsmes ir būtinybę nuo jų apsaugoti. Per vienerius metus „Saugesnio interneto“ programos „Karštajai linijai“ pateikta daugiau kaip 800 pranešimų apie galimas grėsmes, o programos interneto svetainę (www.draugiskasinternetas.lt) aplankė 80 tūkstančių lankytojų.

2008 sausio 27 d. BBC pranešė, kad Australija planuoja griežtas tinklalapių filtravimo taisykles, siekiant apsaugoti vaikus nuo pornografijos ir smurto. Naujoji Australijos leiboristų vyriausybė siekia, kad interneto paslaugų teikėjai filtruotų interneto turinį, kad namų valdos ir mokyklos negautų netinkamos informacijos. Tačiau interneto laisvę ėmė ginti Žmogaus teisių gynėjai ir pasmerkė tokius planus. Bet telekomunikacijų ministras Stephen Conroy pabrėžė, kad jis niekada nesutiks su žmonėmis, prilyginančiais žodžio laisvę vaikų pornografijos žiūrėjimui.

Kol kas prevencija internete apsiriboja draudimais ir interneto žalos aiškinimu, pamokomis tėvams, ką jie turėtų žinoti. Tačiau būtina atsižvelgti ir interneto svetainėse pasirodžiusios informacijos turinį, kuris gali arba mažinti arba didinti nepilnamečių nusikalstamumą. Tai, kad tėvai žinos, kur negali lankytis jų atžalos, visiškai nereikš, kad vaikai ten ir nesilankys. Lietuva turėtų pasekti Vokietijos pavyzdžiu, kur jau veikia speciali paieškos sistema vaikams. Paieškos sistemos www.FragFinn.de esmė yra tame, kad jos dėka jaunesni interneto vartotojai gali ieškoti internete informacijos be rizikos atsidurti svetainėje suaugusiems. Į paieškos sistemos duomenų bazę

įtrauktos tik leistinos svetainės. Kūrėjų teigimu, FragFinn.de yra unikali Europoje paieškos sistema, o projektui realizuoti išleista 1,5 mln. eurų.

Lietuvoje veikia kiek primityvesnė nuo žalingos informacijos vaikus sauganti interneto programa „Windows SteadyState“. Ši programa įdiegta kompiuteryje leidžia tėvams valdyti jų vaikų darbą su „Windows“, kitomis programomis ir žiniatinklyje. Iš kompiuterio meniu „Pradėti“ galima pašalinti tam tikrus elementus vaiko vartotojo paskyroje. Taip bus supaprastintas vaiko mokymasis dirbti kompiuteriu. Naudojant „Windows Steady State“ galima blokuoti nepageidaujamus adresus, kuriais vaikas gali lankytis, ir tam tikrų programų atidarymą, naudojant meniu „Pradėti“. Be to ši programa leidžia nustatyti vaikui skirtą kompiuterio seanso laiko tarpą.

Internetu naudojasi didžioji dalis nepilnamečių. Todėl internetas turėtų būti išnaudotas kaip galima prevencijos priemonė kovojant su nepilnamečių nusikalstamumu. Jei būtų daugiau internetinių portalų skirtų jaunimui, kurių turinys būtų patrauklus, o informacija jiems naudinga, didelė tikimybė, kad tai sumažintų poreikį nuolat ieškoti ir „netyčia“ aptikti nepageidaujamas ir neetiškos informacijos pilnas internetines svetaines.

Pirmosiose darbo dalyse aptarėme nepilnamečių nusikalstamumo priežastis bei visuomenės informavimo priemonių poveikį nepilnamečiams. Išanalizavus šiandieninę nepilnamečių nusikalstamumo situaciją, vykdant nepilnamečių nusikalstamumo prevencines kampanijas turėtų būti atkreipiamas dėmesys į nusikalstamumo tendencijas kurios rodo, kad didėja smurtinis, grupinis, pakartotinas nusikalstamumas, be to nepilnamečius į nusikalstamą veiklą vis dažniau įtraukia suaugusieji.

1.2.1 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija internete: internetinio portalo DELFI gatvė turinio analizė

Internetas yra jauniausia ir daugeliu atžvilgių galingiausia komunikavimo priemonė, kuri per pastaruosius metus daugybei žmonių leido vis labiau įveikti laiką ir atstumą, suteikė galimybę disponuoti vaizdais bei idėjomis ir jas greitai perduoti. Mokslininkai teigia, kad ši technologinė revoliucija turi gilių padarinių – tiek teigiamų, tiek ir neigiamų – vaikų psichologiniam, moraliniam, socialiniam ugdymui.

Nuo 2002 metų Smurto žiniasklaidoje taryba, kuri atstovauja Švediją, bei dar aštuonios šalys dalyvauja Europos Sąjungos finansuojamame projekte „Saugumo suvokimas, faktai ir priemonės“. Viena iš projekto dalių yra 8000 tėvų ir vaikų apklausa. „Apklaustos rezultatai rodo, kad internete vaikai ir paaugliai žaidžia žaidimus, bendrauja pokalbių kanaluose, naudojasi elektroniniu paštu, siunčiasi muziką ir filmus, taip pat atlieka mokyklinės užduotis“ (Žiniasklaida..., 2003, p. 10). Be to, ta pati apklausa rodo, kad vaikų ir tėvų atsakymai dėl naudojimosi internetu skiriasi. Tėvai

įsitikinę, kad jie žino ir yra atsakingi už tai, kaip jų vaikai naudojami internetu. Vaikų atsakymai rodo, kad tėvai mažai susipažinę su interneto komunikaciniais aspektais.

Užsienio apklausos duomenimis, dažniausia tėvai baiminasi, kad internete vaikai susidurs su pornografinė bei panašaus turinio informacija, kuri gali neigiamai paveikti jų požiūrio į intymų gyvenimą formavimąsi. Dėl šių priežasčių tėvai savo iniciatyva bendrauja su vaiku apie nelegalų ir žalingą turinį internete, domisi, kokiuose interneto puslapiuose lankosi vaikas, taiko interneto naudojimosi apribojimus, naudoja įvairias filtravimo programas nepageidaujamų internetinių puslapių blokavimui, retesniais atvejais sėdi šalia, kai vaikas naršo internetą.

Tačiau internetui negalime priskirti vien neigiamų bruožų. Naujos informacinės technologijos taip pat sudaro vaikams galimybes lengviau gauti mokomąją medžiagą ir ja naudotis, teikia įvairaus pobūdžio kultūrinę, ekonominę ir politinę informaciją, lengvina bendravimą.

Vienas iš populiariausių visame pasaulyje internetinių portalų – tai nemokama enciklopedija „Wikipedia“. Jungtinėse Valstijose yra net 3200 edukacinio pobūdžio informacijos portalų, tačiau „Wikipedia“ sudaro net 24,3 proc. bendro jų lankomumo. JAV atlikti tyrimai parodė, kad daugiausia šia nemokama enciklopedija naudojasi mokyklinio amžiaus vaikai. Išanalizavus šios enciklopedijos paieškos statistiką paaiškėjo, kad šalia dažnai ieškomų sekso, animacijos ar įžymybių skandalų tematikos daugybė ieškomų terminų sutampa su mokyklose namų darbams užduodamomis temomis. Per vasarį, kuris Amerikoje yra laikomas juodaodžių istorijos mėnesiu, trys iš 20 ieškomausių „Wikipedia“ temų minėjo įžymius afroamerikiečius, o dvi kitos temos buvo susijusios su Prezidento dienos minėjimu.

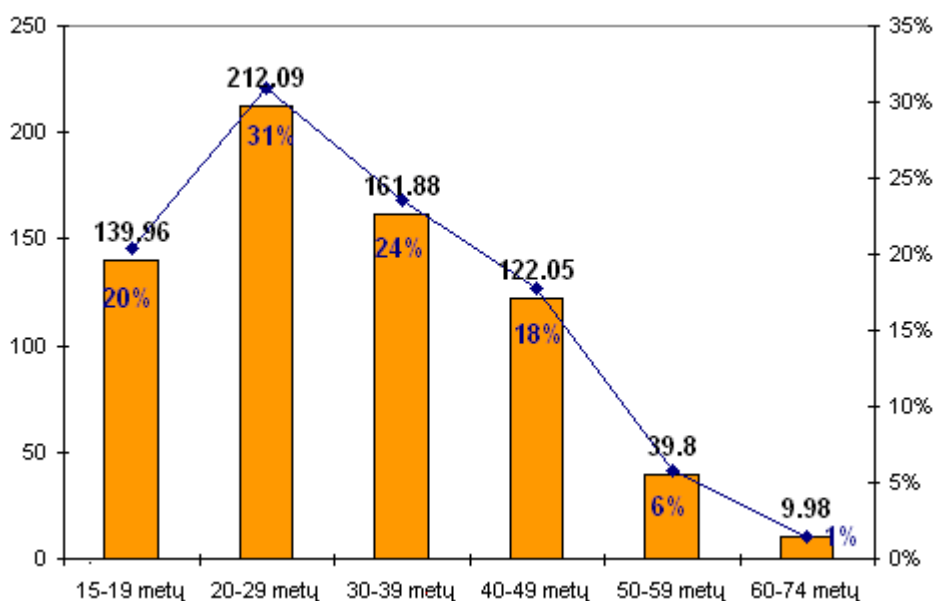
Dar vienas Lietuvoje veikiantis internetinis naujienų ir pramoginis portalas skirtas jaunimui – DELFI gatvė. Čia pateikiama įdomi ir aktuali nepilnamečiams informacija, naujienos bei laisvalaikio praleidimo būdai. Galime teigti, kad prie šio internetinio puslapio kūrimo prisideda profesionalūs žurnalistai, redaktoriai, kurie prižiūri ir stebi, jog čia neprasisakverbtų žalinga informacija ir reklama. Prie turinio formavimo prisideda ir patys vaikai, kurie rašo atvirus laiškus psichologui, apibūdindami jame vieną ar kitą jiems rūpimą klausimą. Taip portalo kūrėjai gali susidaryti nuomonę, kas šiandien nepilnamečiams yra aktualu.

DELFI gatvė pateikiama *informacija*:

1. Jaunimui iki 18 metų įdomi pažintinė informacija iš užsienio ir Lietuvos.
2. Nepilnamečiams įdomūs įvykiai, žvaigždžių pomėgiai ir jų gyvenimas.
3. Naudinga informacija ne tik vaikams, bet ir jų tėvams: būreliai, stovyklos, kita užklasinė veikla.
4. Psichologų paruošti straipsniai, kuriuose analizuojamos nepilnamečių problemos.
5. Atviri registruotų lankytojų skelbimai ir forumai.

Per 2008 metų balandžio mėnesį iš viso buvo 1 551 559 interneto vartotojų Lietuvoje. Iš jų net 1 133 228 lankėsi naujienų portale DELFI LT. Portale DELFI gavė apsilankė 158 226 unikalūs vartotojai. Naujienų portalas DELFI LT užima lyderio pozicijas pagal vartotojų skaičių iš visų Lietuvoje veikiančių portalų. Antrąją vietą užima pažinčių ir pramogų interneto svetainė ONE LT.

1 paveikslas. DELFI LT vartotojai pagal amžių 2007 metų III ketvirtį (Delfi.lt informacija)

Pagal pirmąjį paveikslą matome, kad DELFI LT 20 procentų auditorijos yra jaunimas nuo 15 iki 19 metų. Galime daryti prielaidą, kad tie patys vartotojai užėina ir į jiems skirtą puslapį DELFI gavė.

13-17 žmogaus amžiaus metai – tai paauglystė, kai pagrindinė paauglio psichologinė problema - perėjimas iš vaikų į suaugusiųjų pasaulį. Paauglio elgesyje palaipsniui pradeda atsirasti vis daugiau suaugusiam žmogui būdingų savybių. Paauglys siekia tapti suaugusiu, nebenori būti vaiku ir stengiasi kuo greičiau pereiti iš vienos amžiaus grupės į kitą.

Be to 17-21 metų amžiaus tarpsnis traktuojamas kaip vėlyvoji paauglystė, kai vyksta priešpriešos tarp tapatumo ir vaidmenų sumaišties krizė. Berniukai ir mergaitės neišvengiamai ima virsti vyrais ir moterimis, bet nejaučia tarpusavio artumo ir prierašumo. Jų kūnai ir hormonai taip kinta, kad seksualinės jėgos dažnai nustelbia kitus dalykus, užvaldo vaizduotę ir sukelia uždraustus norus. Pagrindinė šio laikotarpio problema - įtvirtinti tapatumo jausmą (Nasvytienė, 2004).

Atsižvelgiant į šiuos faktorius labai svarbu, kad internetiniame portale, skirtame jaunimui nebūtų jokios žalingos informacijos, galinčios kaip nors žaloti nepilnamečio psichiką. Aktualu, kad būtų pateikiamos jo bendraamžių patirtys, psichologų patarimai, žvaigždžių išgyvenimai ir patirties pasidalijimas, nes dažnai jaunimas nori susitapatinti su savo autoritetu ar mylima žvaigžde.

Tyrimo **problema** - beveik kasdien vienaip ar kitaip susiduriame su nepilnamečių nusikalstama veika. Yra prieštaringų nuomonių dėl interneto įtakos nepilnamečių nusikalstamumui. Tačiau mokslininkai patvirtino, kad internetas daro tiek neigiamą, tiek ir teigiamą įtaką, formuojant vaiko vertybes bei nuostatas. Todėl yra aktualu išsiaiškinti, kaip internete prevencijos funkcija.

Darbo tyrimo **objektas** – nepilnamečių nusikalstamumo prevencija portalo DELFI gatvė rubrikose „Po pamokų“ bei „Pasaulis ir aš“.

Tyrimo **tikslas** - išanalizuoti portale DELFI gatvė rubrikose „Po pamokų“ bei „Pasaulis ir aš“ pateikiamos informacijos būdą ir specifiką, siekiant mažinti nepilnamečių nusikalstamumą.

Tikslui realizuoti išskirti šie **uždaviniai**:

1. Ištirti jaunimui skirtame portale DELFI gatvė pateikiamos informacijos specifiškumą bei prevenciškumą, nustatant nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai skirtų žodžių vartojamo dažnumą.

2. Nustatyti tos informacijos vaidmenį mažinant nepilnamečių nusikalstamumą.

Prieš atliekant tyrimą, buvo iškelta **hipotezė**, kad jaunimui skirtame portale DELFI gatvė pateikiama informacija atlieka švietėjišką ir auklėjamą funkciją bei mažina nepilnamečių nusikalstamumą.

Tyrimo **metodai**: siekiant išspręsti tyrimo problemą bei pagrįsti hipotezę buvo atliekama turinio analizė, naudojant „Hamlet“ programą.

Tyrimo metu buvo panaudoti 29 straipsniai, kurie rubrikoje „Pasaulis ir aš“ buvo išpublikuoti nuo 2007 metų spalio 18 dienos iki š.m. gegužės 14 dienos. Taip pat 14 straipsnių iš rubrikos „Po pamokų“, kur publikuojami buvo š.m. gegužės mėnesį.

Analizuojant buvo:

1. Išskirti reikšminiai žodžiai;
2. Atlikta reikšminių žodžių (įtraukiant ir priskirtus sinonimus) dažnių analizė;
3. Atlikta reikšminių žodžių konteksto analizė.

Reikšminiai žodžiai

Apžvelgus publikacijų pobūdį ir specifiką DELFI gatvė portale, išskirti tokie prasminiai žodžiai:

Nepilnam* - visi apibrėžimai, kuriems galime priskirti nesuaugusio, iki 18 metų žmogaus, savybes:

Nesuaug* - nesuaugęs

Vaik* - vaikas

Paaugl* - paauglys

Jaunuol* - jaunuolis

Nusikal* - nusižengimas, nusidėjimas. Atsižvelgiant į tyrimo specifiką, šiam prasminiam žodžiui buvo priskiriami dar ir kiti žodžiai pagal tai, kas daro įtaką nepilnamečių nusikalstamumui:

Agres* - agresija, agresyvumas

Pykt* - pyktis

Smurt* - smurtas

Prievart* - prievarta

Nepasitik* - nepasitikėjimas

Nark* - narkotikai, narkomanija

Alkohol* - alkoholis, alkoholizmas

Prevencij* - šalinimas, kelio užkirtimas. Kadangi nepilnamečių nusikalstamumo prevencija suprantama kaip teigiamų socialinių nuostatų formavimas, pasitikėjimo savimi ugdymas, jautrumas gėriui, grožiui, šalia esančiam žmogui, žadinti vaiko kūrybą, prie raktinių žodžių priskiriami ir šie svarbiausi žodžiai:

Mam* - mama

Mokyk* - mokykla

Moks* - mokslas

Mokyt* - mokytojas

Pamok* - pamoka

Pagalb* - pagalba

Saug* - saugumas

Meil* - meilė

Myl* - mylėti

Iš viso išskirti 23 reikšminiai žodžiai.

Reikšminių žodžių dažnių analizė

Šiame darbo etape pateikiama raktinių žodžių dažnių lentelė – tai yra reikšminių žodžių dažnių kiekis, dažniai procentais, kokią žodyno dalį sudaro bei kokią viso teksto dalį sudaro.

1 lentelė. Raktinių žodžių dažniai tekstuose

<i>Žodis</i>	<i>Dažnumas</i>	<i>% žodyne</i>	<i>% tekste</i>
agres*	30	5.44	0.13
alkohol*	9	1.63	0.04
jaunuol*	16	2.90	0.07
mam*	12	2.18	0.05
meil*	95	17.24	0.40
moksl*	32	5.81	0.14
mokykl*	58	10.53	0.24
mokyt*	23	4.17	0.10
myl*	78	14.16	0.33
nark*	6	1.09	0.03
nepilnam*	2	0.36	0.01
nepasitik*	13	2.36	0.05
nesuaug*	0	0.00	0.00
Nusikal*	2	0.36	0.01
Paaugl*	39	7.08	0.16
Pagalb*	7	1.27	0.03
Pamok*	11	2.00	0.05
prevencij*	0	0.00	0.00
prievart*	6	1.09	0.03
pykt*	23	4.17	0.10
smurt*	5	0.91	0.02
saug*	6	1.09	0.03
vaik*	78	14.16	0.33

Naudojant „Hamlet“ programos komandą „Joint frequencies of words in a text“ iš surinktų DELFI gatvė tekstų per ankščiau minėta periodą bei sudaryto žodyno buvo suskaičiuoti reikšminių žodžių dažniai tekstuose. Pirmoje lentelėje pateikti dažnių skaičiavimo rezultatai: iš viso buvo analizuojama 23 683 žodžiai, iš kurių 551 buvo sudarytame žodyne.

Dažniausiai pasikartojantis žodis yra „**meilė**“ (meil*). Analizuotuose tekstuose jis pasikartoja 95 kartus. Tai sudaro 17.24 proc. žodyno ir 0.40 proc teksto. Žodis „**mylėti**“ (myl*) pasikartoja 78 kartus – tai sudaro 14.66 proc. žodyno ir 0.33 proc. teksto. Tai galima aiškinti tuo, kad paaugliui viena iš aktualiausių temų yra meilė. Psichologai aiškina, kad paauglystė – tai lytinio intereso

sustiprėjimas. Tada ima aktyviai reikštos tarpusavio simpatijos, keičiamasi meilės ar susižavėjimo kupiniais žvilgsniais, pradedama kaupti seksualinė patirtis. Labai svarbu, kad paauglys nenusiviltų ankstyva seksualine patirtimi, tuo laiku išgyventų pasitenkinimo, smalsumo, meilės ir draugiškumo jausmus. Tai daro įtaką teigiamų asmenybės bruožų formavimuisi. Psichologė Daiva Banevičiūtė teigia, kad abiejų lyčių paaugliams labai svarbus pirmųjų lytinių santykių motyvas - naujų įspūdžių ir pažinimo poreikis. Tai aštrių pojūčių ir išgyvenimų paieška, smalsumas ir noras fiziškai pažinti priešingos lyties asmenį. Taip pat paaugliai siekia atrodyti suaugę ir populiarūs tarp draugų.

Prie dažniausiai pasikartojančių žodžių taip pat galime priskirti žodį „**mokykla**“ (mokykl*), kuris analizuojamuose tekstuose pasikartoja 58 kartus – tai sudaro 10.53 proc. žodyno bei 0.24 proc. teksto. Kitas labai svarbus nepilnamečių sėkmingos socializacijos veiksnys – mokykla, kurios pagrindinė funkcija yra mokinių vertybių orientacijų, dorovinių sprendimų ugdymas, mokinio elgesio numatymas. Aktualu, kad nepilnmetis suprastų mokyklos reikšmę jo gyvenime, dalintųsi savo patyrimais ir ieškotų atsakymų į jam rūpimus klausimus. Vertybių skiepijimas apsaugo mokinius nuo perdėto uždaro ir individualizmo, moko teikti pirmenybę tam tikram gyvenimo būdai, elgesiui, vadovautis gėrio ir blogio kriterijais. Galime daryti prielaidą, kad analizuojamame internetiniame portale DELFI gatvė, skirtame jaunimui, mokyklos tema yra neatsiejama nuo čia pateikiamų kasdienių aktualijų.

Žodis „**vaikas**“ tekstuose rastas 78 kartus, tai sudaro 14.66 proc. žodyno ir 0.33 proc. teksto, „**paauglys**“ (paaugl*) - 39 kartus, tai sudaro 7.08 proc. žodyno ir 0.16 proc. teksto. Paauglystė – tai paslaptiškiausias žmogaus amžiaus periodas. Jo vartojimo dažnumą galime paaiškinti tuo, kad tiek pačiam paaugliui, tiek jo tėvams yra svarbu suvokti šio gyvenimo tarpsnio specifiškumą.

Kiti labai svarbūs nepilnamečių nusikalstamumo reiškinių kontekste žodžiai „**agresija**“ (agres*) tekstuose aptiktas 30 kartų, tai sudaro 5.44 proc. žodyne ir 0.13 proc. tekste, bei „**pyktis**“ (pykt*) – 23 kartus, tai sudaro 4.17 proc. žodyne ir 0.10 proc. tekste. Šių žodžių naudojimo dažnumą galima paaiškinti kaip nepilnamečių nusikalstamumo priežasčių aiškinimą. Pyktis – vienas būdingiausių žmonių jausmų. Pyktis paprastai susijęs su dviem dalykais: tai asmens kultūra ir auklėjimas, kuris aiškiai suformuluoja pykčio kriterijus. Nors pyktis dažnai atrodo kaip agresija, tačiau pripažinta, kad tai tėra ryškiausia jos išraiškos forma. Atvirosios agresijos atveju žmogus išreiškia savo priešišumą kitam tiesiogiai (Milašiūnas, 2007).

Froidas teigė, kad asmenybę sudaro trys dalys - *Id*, *Ego* ir *SuperEgo* (Tai, Aš ir SuperAš) (cit. pagal Bitinas, 2004):

- *Id* – instinktų ir su jais susijusios energijos sancaupa. Dar galima apibūdinti tai libido reiškiniu – apibendrinta seksualinė energija, kuri naudojama tiek tenkinant instinktus, tiek kūryboje. *Id* remdamasi malonumo principu, todėl negali būti vertinamas racionalumo ar moralės požiūriu;
- *Ego* - tai yra *Id* dalis, pakitusi dėl išorės poveikio, žmogaus sukauptos patirties.

- *SuperEgo* – tai tradicijos, idealai, kurie veikia kaip vidinis cenzorius.

Tarp *Id* ir *SuperEgo* dažniausiai egzistuoja įtampa, konfliktas ir asmuo elgiasi nusikalstamai, kai šiame konflikte nugalė *Id* (žmogaus instinktai), nes *Id* naikinimo instinkto nukreipimas į išorę pasireiškia agresija. Todėl nepilnamečiui būtina išmokti valdyti pyktį ir agresiją bei žinoti, kaip kovoti su savo paties ir aplinkinių agresyviu elgesiu, kad būtų galima užkirsti kelią nepilnamečių nusikalstamumui (Bitinas, 2004).

Mažiausiai tekstuose buvo pavartota žodžių „nusikaltimas“ (nusikal*) bei „nepilnametis“ (nepilnam*) – po 2 kartus, tai te sudaro 0.36 proc. žodyne bei 0.01 proc. tekstuose. Žodis „prevencija“ analizuotose portalo DELFI gatvė publikacijose nebuvo paminėtas nei karto. Iš šių skaičių matyti, kad tiesioginiam prevencijos ir nusikalstamumo aiškinimui dėmesio beveik neskiriama.

Reikšminių žodžių konteksto analizė

Išsiaiškinus, kurie reikšminiai žodžiai dažniausiai vartojami analizuojamų DELFI gatvė portalo tekstuose, naudojant „Hamlet“ programos komandą „Key words in context listing“, aiškinamasi, kokiame kontekste naudojami dažniausiai tekstuose sutinkami reikšminiai žodžiai.

Kaip jau aptarėme anksčiau, dažniausiai pasikartojantys žodžiai yra šie: „meilė“ (meil*), „mylėti“ (myl*), „mokykla“ (mokykl*), „vaikas“ (vaik*), „paauglys“ (paaugl*), „agresija“ (agres*), „pyktis“ (pykt*).

Žodžių „meilė“ (meil) ir „mylėti“ (myl*) konteksto analizė:*

19-20 teksto eilutė:

Kaip bebūtų, visgi juos myliu. Iš tos karštos meilės kartais susilaikau, nepasiuntęs mamos „ant trijų raidžių“ ar nepasakęs tėvui, jog visų pirma jis...

159-160 teksto eilutė:

Štai kodėl priverti save mylėtis, kai visai to nenori: tu nori, kad tave mėgtų. Tačiau giliai širdy pats/i supranti, kad elgiesi kvailai ir svajoji apie seksą iš meilės. Jei kiti žino, kad tu nepasitiki savimi, gali būti įtrauktas į...

208-209 teksto eilutė:

Kad jaustųsi saugus ir ypatingas, paauglys kurį laiką tapatinasi su draugais. Nori atrodyti ir elgtis, kalbėti kaip jie. Tačiau paaugliui meilės jausmas ir išgyvenimas išsiskiria paprastą paauglį iš kitų. Jis ima jaustas ypatingas ir pripažintas...

218-219 teksto eilutė:

Iš kito žmogaus, su kuriuo draugaujame, tikimės dalykų, kurių jis negali mums suteikti. Mes paveikti televizijose rodomų meilės istorijų, žurnaluose gausu aprašomų sėkmingos meilės pasakojimų. O kur dar draugų ir draugių pasakojimai apie jų meilės istorijas...

Iš pateiktų konteksto pavyzdžių, matome, kad daugelį publikacijų meilės tema parašė psichologas, kur analizuojamos vienos ar kitos su meile susijusios paauglių problemos. Padedama išvengti meilės nusivylimų ir aiškinama, kuo grindžiami žmonių santykiai („žmonių santykiai paremti pagarba, meile bei dėmesiu vienas kitam...“). Visa tai skatina nepilnamečių pozityvų mąstymą bei slopina jų nepageidaujamo elgesio modelių kūrimąsi.

Žodžio „mokykla“ (mokykl) konteksto analizė:*

169-171 teksto eilutė:

Visų pirma pagalvok, kodėl tu nesijauti gerai. Jei esi nepatenkintas/ a savo išvaizda, svarbiausia yra nustoti lyginti save su modeliais žurnalų viršeliuose ar gražiausiais mokiniais mokykloje. Visi esame unikalūs ir negalime būti panašūs į Bradą ar Kylie.

704-706 teksto eilutė:

Mergina nuoširdžiai pasitikėjo pirmą kartą matomu žmogumi ir buvo nuvilta. Negalėdama iškęsti savo beviltiškumo perėjo mokytis į kitą mokyklą, nes nebegalėjo pakęsti visų spoksančių žvilgsnių ir šnabždesių už nugarų. Jaunas žmogus siekia pripažinimo, dėmesio, supratimo, todėl dažnai pakliūna į vienokius ar kitokius savojo atvirumo spąstus...

2023-2025 teksto eilutė:

„Moksleiviams skirta akcija, skatinančią daugiau dėmesio skirti mus supančiai aplinkai, organizuojame pirmą kartą. „Ecoservice“ iniciatyva – tęstine. Rudenį planuojame surengti panašią akciją, skirtą visos Lietuvos mokykloms“, sakė S. Budrevičius.

2171-2173 teksto eilutė:

Labai daug žiūrovų dėmesio susilaukė Marijampolės „Ryto“ vidurinės mokyklos vienuoliktoko Manto socialinė reklama „Neblaivių pasekmės“. Beje, Mantas buvo vienas pirmųjų akcijos dalyvių.

Atlikus žodžio „mokykla“ (mokykl*) konteksto analizę, paaiškėjo, kad naujienų portale minimos įvairios mokyklos, dalyvaujančios konkursuose, sportinėse varžybose, rengiama akcijų, kuriose skatinamos dalyvauti visos Lietuvos mokyklos bei jose besimokantys mokiniai. Be to psichologė pataria, kaip elgtis paaugliui, perėjus į kitą mokyklą bei kaip susitvarkyti su savo nerimu bei baimėmis. Galime teigti, kas DELFI gatvė publikacijose pabrėžiama mokyklos svarba vaiko gyvenime, siekiant jį įtraukti į aktyvią veiklą, susijusią su mokykla. Čia mokykla labiau traktuojama

ne kaip žinių šaltinis, bet laisvalaikio praleidimo vieta (turima omeny sportines varžybas, įvairias akcijas, konkursus, kur atsiskleidžia vaiko kūrybiniai sugebėjimai).

Žodžių „vaikas“ (vaik) ir „paauglys“ (paaugl*) konteksto analizė:*

583-584 teksto eilutė:

Kartais atsitinka taip, kad draugai nesupranta arba nepastebi, kad jais manipuluojama. Dažnai draugai nenori įžeisti artimo žmogaus ir jam paklūsta. Toks aukos sindromas būdingas paaugliams.

1652-1653 teksto eilutė:

Patikti? Brendimo laikotarpiu reakcija į kūno ir jausmų pokyčius labai priklauso nuo to, kaip save vertini. Jei pasitikėsi savimi ir mėgsi save tokią, kokia esi, tau bus nebaisūs jokie paauglystės periodo nesklaidumai.

2200-2201 teksto eilutė:

Unikalus meno konkursas Alter Ego, vykdomas 22 Europos sąjungos šalyse, šiandien startuoja Lietuvoje. Projektas, skirtas 14-18 metų paaugliams, skatins jaunos žmonės žvelgti toliau už savo įprasto socialinio rato.

48-50 teksto eilutė:

Kodėl jie taip grubiai su manimi elgiasi? Galbūt jie nori išsilieti ant to, kuris jiems nieko nepadarė? Galbūt vaikystėje jų tėvai jiems priekaištavo lygiai taip pat? Bet tai nėra pasiteisinimas, jie neturi taip su manimi elgtis! Jei jie būtų su manimi švelnesni, negalvočiau apie alkoholį...

1180-1183 teksto eilutė:

Nuolatiniai draudimai, kartais net fizinės bausmės, artimųjų meilės ir švelnumo stoka suformuoja užguitą, drovų ir bailų charakterį. Tokie vaikai išauga neryžtingi, nesugeba apsiginti, stokoja savarankiškumo, nepasitiki aplinkiniais.

Iš konteksto analizės galime matyti, kad paauglio ir vaiko problemos aptariamos įvairiais aspektais: nuo jų tarpusavio bendravimo problemų, bendravimo su tėvais bei psichologo patarimų į atvirus paauglių laiškus. Iš vieno iš paauglio parašyto atviro laiško matome, kad viena priežasčių, skatinanti jauno žmogaus alkoholio vartojimą – nesutarimai su tėvais. Negalime suabsoliutinti, tačiau dažnai paaugliai pradeda vartoti alkoholį, kai prasideda problemos namuose. Kaip žinome, daugiausia nusikalstamų veikų paaugliai padaro būtent apsivaigę nuo alkoholio.

Žodžių „**agresija**“ (*agres**) ir „**pyktis**“ (*pykt**) konteksto analizė:

777-778 teksto eilutė:

Kaip valdyti save ir kylančią agresiją? Mes visko galime išmokti. Agresijos irgi galima išmokti. Jeigu agresija leidžia pasiekti trokštamo dėmesio, meilės...

1643-1644 teksto eilutė:

Jie kalba tik apie save, visiškai nesidomi kitais, nekreipia dėmesio į pastangas keisti pokalbio temą.. Mes vengiame draugauti ne tik su agresyviais, bet ir nuoširdžiai nemokančiais bendrauti žmonėmis. Kyla sunkumų.

1781-1782 teksto eilutė:

Agresyvus elgesys pavojingas ir nenusipėjamas. Šis elgesys reikalauja, kad kiti paklustų agresyviai asmeniui. Kai labai dažnai agresyviai bendraujame su kitais, aplinkiniai po kurio laiko pradeda mūsų vengti.

1305-1307 teksto eilutė:

Mūsų pyktis turi priežastį ir visada nusipelno dėmesio.

Pykčio jausmas praneša apie problemą, tačiau išliejus pyktį, problema neišsprendžia. Kai kurie žmonės patenka į pykčio labirintą, pyksta ant kitų, tačiau nesprendžia problemos, neieško jos priežasčių.

Agresija ir pyktis – tai du reiškiniai su kuriais beveik kasdien susiduria maištingus paauglius auginantys tėvai bei mokytojai. Paauglio gyvenimas dažnai yra emocionalesnis nei suaugusiųjų. Džiaugsmas, pasitenkinimas savimi dažnai kaitaliojasi su nepasitenkinimu ir net viltimi - tai sparčiai besikeičiančios gyvenimiškos situacijos ir audringai besiformuojančiu naujų paauglio psichologinių bruožų išdava. Vienus emocinius išgyvenimus paaugliai išreiškia atvirai arba net drastiškai, kitus stengiasi kruopščiai slėpti nuo aplinkinių akių. Dažnai su paauglių nepasitenkinimu savimi ir kitais susijęs jų agresyvumas, kartais peraugantis į nemotyvuotą žiaurumą (Mayers, 2000).

Naujiųjų portalų DELFI gatvė publikacijose didelis dėmesys skiriamas agresijos ir pykčio priežasčių aiškinimui, psichologas pataria, kaip išvengti šių nepageidaujamų stiprių išgyvenimų ar kaip juos nukreipti neužgaunant kito žmogaus.

Analizuojant jaunimui skirtą DELFI gatvė portalų publikacijas, pastebėta, kad netiesiogiai šiame portale pateikiami tekstai atlieka nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją. Aiškinant meilės, mokyklos svarbą gyvenime jaunimas nukreipiamas pozityvaus mąstymo kryptimi. Pateikiant agresijos, pykčio situacijų apibūdinimus, psichologų patarimus, bandoma išvengti agresyviai besielgiančių paauglių. Todėl prieš atliekant tyrimą iškelta *hipotezė*, kad jaunimui skirtame portale DELFI gatvė pateikiama informacija atlieka švietėjišką ir auklėjamą funkciją bei mažina nepilnamečių nusikalstamumą, pasitvirtino.

1.2.2 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija televizijoje: televizijos laidos „Paskutinė instancija“ tema „Užpjudyta mergaitė pasirinko mirtį“ analizė

Kasdien per televiziją parodoma ne viena gyvenimo istorija, atskleidžiamas ne vienas šiurpus nusikaltimas, paviešinami valstybės tarnautojų nežinia iš kur atsiradę didžiuliai atlyginimai, korupcija.

Žiniasklaida, konkrečiai – televizija diktuoja politinių procesų taisykles, verčia jaustis lyg spektaklyje, imasi, anot Ž. Pečiulio, globalios terapijos (psichologiniai šou), pramoginio teisingumo (juridiniai šou), socialinių ryšių mezgimo (gerumo akcijos, pažinčių klubai) (Pečiulis, 2006).

Ž. Pečiulis išskiria du televizijos istorijos etapus: paleoteleviziją ir neoteleviziją. „Paleotelevizija buvo rimtesnė, konservatyvesnė. Ji pakankamai griežtai atskirdavo tikrovę (dokumentiniai žanrai) nuo išmonės (vaidybiniai žanrai), jautė pareigą informuoti, auklėti, šviesti“ (Pečiulis, 2006, p. 132). Naujausiame neotelevizijos etape viskas pasikeitė kardinaliai. „Televizija tapo intymiaja medija, režisuojančia tikrovės spektaklį, kuriame noriai dalyvauja žiūrovai. <...> Atlikdama psichologės, taikytojos, paskutinės instancijos vaidmenį, televizija mėgina kompensuoti ryšio tarp visuomenės narių stoką, užmegzti nutrūkusį individų ir grupių dialogą“ (Pečiulis, 2006, p. 133). Televizija suteikia galimybę pasijusti svarbiems ir tiems visuomenės nariams, kuriems tenka patirti nesėkmingą socializaciją. Išnyko riba tarp privataus ir viešo gyvenimo, kuris vis dažniau privatizuojamas, o asmeninis – nacionalizuojamas (Pečiulis, 2006).

2 lentelė. Senoji ir naujoji televizija (Pečiulis, 2006, p. 135)

	Paleotelevizija	Neotelevizija
Žanrai	Klasikiniai	Mišrūs
Kontaktas	Monologas	Dialogas
Intencija	Globėja	Draugė
Žiūrovai	Pasyvus	Aktyvus
Požiūris	Ne tau, Martynai	Žiūrove, tu mūsų herojus

Televizijos laidos paprastai yra skirstomos pagal adresatą: vaikams, jaunimui, moterims, vyrams, tematiką: sportas ar kultūra, stilistiką, tikrovės ir išmonės santykį, komunikacines ypatybes. Skirstant pagal adresatą, atskirą grupę sudaro laidos, skirtos vaikams ir jaunimui, kurios išskiriamos dėl specifinės tematikos ir dėl taikomų apribojimų, susijusių su nepilnamečių apsauga nuo neigiamos informacijos (Urbonas, 2002).

Viešosios informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, priskyrimo kriterijus nustato Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas (juos aptarėme pirmoje darbo dalyje). Informaciją, darančią neigiamą poveikį nepilnamečiams, draudžiama tiesiogiai jiems skelbti ar platinti. Tokia viešoji informacija gali būti skelbiama tik vietose, į kurias nepilnamečiai negali patekti, ir (arba) tokiu laiku, kuriuo nepilnamečiai negalėtų ja naudotis, arba kai naudojant technines priemones yra sudaromos sąlygos atsakingiems už vaikų auklėjimą ir priežiūrą asmenims užtikrinti galimybę riboti tokios viešosios informacijos pasiūlą nepilnamečiams. Pagal įstatymą programos ir laidos, kuriose pateikiama tokia informacija, turi būti transliuojamos tik nuo 23 iki 6 valandos arba turi būti naudojamos techninės priemonės, sudarančios sąlygas atsakingiems už vaikų auklėjimą ir priežiūrą asmenims užtikrinti galimybę riboti tokių programų ir laidų pasiūlą nepilnamečiams (Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, 2002).

Žiniasklaidos tyrimų bendrovės „TNS Gallup“ atlikto televizijos auditorijos tyrimo duomenimis (periodas: 2007.11.26-2007.12.02, respondentai: daugiau nei 950 respondentų nuo 4 m. amžiaus) Eurolygos rungtynės tarp Žalgirio ir Olympiacos komandų (TV3) buvo populiariausia praėjusios savaitės laida tarp aukštąjį išsimokslinimą turinčių žmonių, antroje vietoje liko pramoginė LNK laida „Šok su žvaigžde“, trečioje – LNK pokalbių laida „Nepriklausoma paieškų tarnyba“, ketvirtoje – LNK realybės šou „Kelias į žvaigždes III. Superfinalas“, penktoje – publicistinė LNK laida „Paskutinė instancija“. Tarp neturinčiųjų aukštojo išsimokslinimo daugiausia dėmesio sulaukė TV žurnalas „Super LT“ (LNK), antroje vietoje – TV3 dokumentinė laida „TV detektyvai“, trečioje - LNK pokalbių laida „Nepriklausoma paieškų tarnyba“, ketvirtoje – TV3 žinios ir penktoje - LNK realybės šou „Kelias į žvaigždes III. Superfinalas“.

Nors LNK laida „Paskutinė instancija“ yra tik penktoje vietoje tarp populiariausių televizijos laidų, dažnai jos rengėjai sulaukia ne tik padėkų iš žiūrovų už atskleistą tiesą, bet ir pagalbos toliau tiriant vieną ar kitą visuomenei svarbų įvykį. Kadangi atlikti tyrimai, kurie buvo analizuojami ankstesnėse darbo dalyse, parodė, jog kartu su tėvais televizorių žiūri ir jų nepilnamečiai vaikai, todėl šioje darbo dalyje analizuosime didelio atgarsio ne tik tarp suaugusių, bet ir tarp nepilnamečių, sulaukusios 2007 metų gruodžio 12 dienos „Paskutinės instancijos“ laidą tema „Užpjudyta mergaitė pasirinko mirtį“. Labai svarbu pažymėti, kad laida rodoma pačiu žiūrimiausiu laiku, t.y. 19.30 val. Laidos rengėjai tikina, kad dar nesibaigus laidai, į redakcijos elektroninio pašto dėžutę atėjo ne vienas nusižudžiusios mergaitės bendraamžio laiškas, kuriame nurodyti ją skriaudusių nepilnamečių vardai ir kontaktiniai duomenys.

„Kai jau nebėra kur kreiptis, ir ko griebtis, dar yra „Paskutinė instancija“, žurnalistinių tyrimų laida. Milžiniški atlyginimai valstybės įmonėse, nelegalios statybos, neaiškios kilmės turtai,

korupcija – objektai, kuriuos viešina „Paskutinė instancija“ (www.lnk.lt). Laidos vedėja Rūta Grinevičiūtė įsitikinusi, kad tiriamoji žurnalistika - pati sunkiausia ir rizikingiausia žurnalistikos sritis ir kanalui, ir pačiam žurnalistui.

Tyrimo **problema** - beveik kasdien vienaip ar kitaip susiduriame su nepilnamečių nusikalstama veika. Mokslininkai patvirtino, kad televizija turi didelę įtaką, formuojant vaiko vertybes bei nuostatas. Transliuojant per televiziją, kaip prevencinę priemonę prieš nepilnamečių nusikalstamumą, laidas bei filmus turi būti atsižvelgiama į pastarųjų rūšį, formą ir turinį, į žiūrėjimui skirtą laiką, į vaiko asmenines savybes ir jo socialinę aplinką. Todėl yra aktualu išsiaiškinti, kaip televizija pateikia informaciją apie nepilnamečių nusikalstamumą ir kaip atlieka savo viena svarbiausių – auklėjimo bei prevencijos funkciją.

Darbo tyrimo **objektas** - nepilnamečių nusikalstamumo tema gruodžio 12 d. televizijos laidoje „Paskutinė instancija“.

Tyrimo **tikslas** – išanalizuoti televizijos laidoje „Paskutinė instancija“ pateikiamos informacijos būdą ir specifiką nepilnamečių nusikalstamumo tema.

Tikslui realizuoti išskelti šie **uždaviniai**:

1. Ištirti televizijos laidoje „Paskutinė instancija“ pateikiamą informaciją apie nepilnamečių nusikalstamumą.

2. Nustatyti tos informacijos vaidmenį skatinant/mažinant nepilnamečių nusikalstamumą.

Tyrimo **hipotezė**:

1. Nagrinėjamos televizijos laida „Paskutinė instancija“ tema „Užpjudyta mergaitė pasirinko mirtį“ – dviprasmiška. Viena vertus, ji gali turėti neigiamą poveikį nepilnamečių sąmonei, kita vertus – tai gali būti viena iš nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos priemonių.

Tyrimo **metodai**: siekiant išspręsti tyrimo problemą bei pagrįsti hipotezę buvo atliekama televizijos laidos kontent (turinio) analizė.

Šiandieninėje televizijoje socialines, politines, kultūros temas keičia kasdienybė, eilinių žmonių likimai ir problemos.

2007 metų gruodį Lietuvą sukrėtė paauglių žiaurumas. Penkiolikos metų mergaitė nusižudė šokdama tiesiai ant važiuojančio traukinio. Viena iš priežasčių, dėl kurių nepilnametė pasitraukė iš gyvenimo – jos bendraamžiai, kurie kelis metus kasdien ją terorizavo, mušdavo, ignoravo ir viešai tyčiodavosi. Analizuojamoje 2007 m. gruodžio 12 d. laidoje parodyti ir įrašai, kuriuose užfiksuota, kaip auka buvo kankinama fiziškai ir dvasiškai, kol, anot laidos autorės R. Grinevičiūtės, mirtis jai pasirodė geresnė, nei toks gyvenimas. „Apie žiaurumą, kuris iš suaugusiųjų gyvenimo persisunkė į vaikų pasaulį antradienį 19.10 „Paskutinėje instancijoje“ – tokiais žodžiais buvo anonsuojama laida www.vtv.lt.

Laida gana dviprasmiška: tai pamoka tiems, kurie tyčiojasi iš kitų, tačiau, anot psichologų, kiekviena detalai papasakota situacija sulaukia atgarsio – ar tai nepaskatins tų, iš kurių tyčiojamasi pasirinkti tokią pat gyvenimo baigtį – savižudybės, galvą kišant po važiuojančiu traukiniu. Gali būti, kad parodyti tokią laidą paskatino televizijos laidų konkurencingumas, kuris lemia laidų žiūrimumą. Dažnai konkurencingumas ir pelno siekimas skatina kurti nelaimingo pasaulio vaizdą, ieškoti efektingo vaizdo ir sensacijų.

Kalbant apie televiziją, dažnai kalbama apie ypatingą jos santykį su auditorija. Neretai mums atrodo, kad ekrane kalbantys žmonės, kalbasi su mumis. Šioje laidoje pamatėme kalbantį nusižudžiusios mergaitės tėvą, mamą, pirmosios ir antrosios mokyklos direktorius, bendraklasis, jos gydytoją, situaciją komentavo psichiatras.

Nufilmuoti vaizdai, kuriuose vykdomos mergaitės egzekucijos, kalba patys už save – paauglių žiaurumas neturi ribų. Tyčiojamasi, keikiama. „Ot, į akį! -Žertva! - Dar varyk, dar” – šaukia ratu sustoję penkiolikmetės bendraklasiai (žr. priedas nr. 2). Ž. Pečiulis (2006) teigia, kad televizijoje auditoriją vilioja dialogų polifoniškumas, kalbos stilių įvairovė. Tai sukelia netikėto, nepatirto trauką. Nepaprastai stiprią įtaigą daro buitiniai dialogai ir natūrali realybės žanrų laiko tėkmė. Buitine kamera nufilmuoti provokuojantys vaizdai šiandieninėje televizijoje tampa svarbia programos dalimi. Egzekucijų vaizdai laidoje parodyti ne kartą. Tėvai šią laidą žiūrėdami kartu su vaikais turėtų kartu su jais analizuoti, aiškinti, kad smurtas nėra išeitis, kad agresija gimdo agresiją, kad iš visų situacijų yra išeitis.

Buitiniai dialogai ir pasakotojo monologai – svarbiausios ir įtaigiausios laidos dalys. Be to, kas pateikiama, svarbu kaip pateikiama. Labai svarbios pauzės, intonacijos, balso tembras.

Televizija laviruoja tarp pasaulio (to, apie ką kalbama) ir kalbėjimo būdo (kaip apie tai kalbama), todėl vertinant informaciją U. Eco (1997) siūlo mąstyti ne tik apie turinį, bet ir apie raišką. Taigi televizijos vaizdas atkuria tikrovę ir siūlo autorių sumanytas reikšmes. Jis visada reiškia daugiau nei matome ir verčia susitaikyti su tikrovės, kurią galima traktuoti kaip informacijos rengėjų fantazijos rezultata, variantu“ (Pečiulis, 2005).

Žurnalistė R. Grinevičiūtė laidoje išlaiko reikšmingas pauzes, grėsmingą intonaciją ir kiek pažemintą balso tembrą – tai dar labiau sustiprina situacijos reikšmingumą, dirgina žiūrovo jausmus.

Kuriant tikrovišką vaizdą, laidoje pasitelkiama retorine vaizdo dimensija. Vaizdas ir garsas laidoje komponuojamas skirtingai: prieštaravimais, kai vaizdas ir garsas užgožia vienas kitą bei sluoksniavimo metodu, kai vaizdas ir garsas kartoja tą pačią informaciją. Montuojant laidą, pavieniai vaizdai įgyja naujų reikšmių: pasakojant apie tyčiojimasi iš mergaitės rodomi jos kambaryje ant sienos kabantys lapeliai: „Can you hear me?“ – tai gali būti dar viena priežastis dėl

ko mergaitė pasitraukė iš gyvenimo (žr. priedas nr. 2). Laidos pabaigoje mergaitės gydytoja patvirtino, kad auka paskutinį kartą pas ją lankėsi dėl nesutarimų su tėvais. Tikėtina, kad šis raštelis susietas su gydytojos pasakojimu, padėjo atskleisti dar vieną tragiškos gyvenimo baigties priežastį.

Mergaitė, laidos kūrėjų pavadinta Milda, iškeliamą kaip labai stipri asmenybė. Mildos mama dukrą apibūdino kaip stiprią ir siekiančią savo tikslo asmenybę. Psichiatras Dainius Pūras, tiriantis paauglių smurtą, tikina, jog kai žmogus nusivilia visomis galimybėmis kontroliuoti savo gyvenimą, lengviausia jam išeitis – savižudybė. Tada jis valdo situaciją. Nereikėtų žiūrėmiausiu paros laiku (19.10 val.) idealizuoti mirtį, nes visų pirma tai draudžia Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, o ir laidos kūrėjai turėtų jausti atsakomybę už savo žiūrovą.

Ž. Pečiulis (2006) teigia, kad dažnai kuriama iliuzija, jog televizija – vienintelė vieta, kur gali būti išklaudytas kiekvienas žmogus ir sprendžiamos visos problemos. Tačiau norint sukelti auditorijos dėmesį, specialiai ieškoma konfliktų, situacijos dramatinizuojamos, kurstoma įtampa, kurios kontekste nuosaikus dialogas tampa nuobodus ir pilkas. Kalbintas tėvas, mama nublinksta prieš rodomus vaizdus bei R. Grinevičiūtės skaitomus tekstus.

Laidos rengėjai kuria konfliktą tarp mokyklų direktorių, kurie atsisakė kalbėti. Pirmosios mokyklos direktorius žurnalisto buvo pavadintas, kaip žmogus neturintis moralės ir atsakomybės. Gimnazijos direktorė apskritai atsisakė ne tik kalbėti, bet ir peržiūrėti egzekucijų nufilmuotus kadrus. Nusikaltusiems nepilnamečiams tarsi sukuriama užnugaris – administracinė valdžia tyli, aukos tėvai irgi, policija nieko negali padaryti dėl jų ypatingos padėties – nepilnametystės. Teismo funkciją šiuo atveju atlieka televizija. Nors publicistinis tyrimas čia apsiriboja atskirų fragmentų ir subjektyvių liudijimų pateikimu, pernelyg sureikšminamos emocijos .

Anot sociologų, individo formavimuisi ir socializacijos procesui didžiausią reikšmę turi šeima, mokykla, žiniasklaida ir draugai. Atsižvelgiant į laidos analizės duomenis, nė vienas iš šių institutų nusižudžiusios mergaitės gyvenime nebuvo teigiami: daktarė, gydžiusi mergaitę nuo depresijos, užsiminė apie nesutarimus su tėvais, mokykloje ji buvo nemėgiama bendraklasių, nuolat pravardžiuojama, stumdoma, buvo tapusi bendraamžių patyčių ir žiauraus elgesio auka.

Gruodžio 12 d. laidoje „Paskutinė instancija“ buvo paviešinta savižudybės istorija. Pagrindinė jos priežastis – paauglių žiaurumas. Viena iš nepilnamečių žiaurumo priežasčių išskiriama žiniasklaida, kurioje gausu agresijos ir smurto scenų.

Tačiau žvelgiant iš nusikaltimų prevencijos pusės, televizija, anot psichologų, gali daryti tiek neigiamą, tiek ir teigiamą įtaką. Ji gali atlikti auklėjamąją ir šviečiamąsias puses. Laidoje pateikta informacija galėjo padaryti tiek neigiamą, tiek teigiamą įtaką nepilnamečių mąstymui. Jeigu parodytus egzekucijų vaizdus ir jų rezultatus – kankinamos mergaitės savižudybę – nepilnamečiai žiūrėjo kartu su tėvais ir tėvai kartu su vaikais aptarė matytus vaizdus, pateiktą informaciją, anot

Aramavičiūtės (2005), tėvai įtvirtino teigiamus dalykus ir žinias, kurias suteikė televizija bei padėjo paaiškinti žiaurumą bei destruktivumą.

Pagal laidos pobūdį, dažnai joje analizuojamos temos neatitinka jai skirtos televizijos laiko reikalavimų. Išanalizavus minėtą laidą, galime teigti, kad šia laida siekiama siekiama afektinio poveikio (kai paveikiamos žiūrovo nuostatos, elgesys). Afektinis poveikis būdingas intymiajai (realybės, pokalbių šou, dokumentinė drama, kriminalinė publicistika) bei realistinei (žiūrovų nufilmuoti vaizdai) televizijai.

Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme numatyta, jog kai transliuotojai negali atsisakyti rodyti smurto padarinius, jie turi būti ypač dėmesingi žodžiams, sakomiems rodant šiuos vaizdus. Programose turi būti vengiama pateikti savižudybių ir savęs žalojimo tikslūs būdus ir priemonės, ypač jei šie būdai yra lengvai realizuojami ar yra kiek neįprasti. Savižudybės tikslios vietos ir metodo nenurodymas mažina žiūrovų smalsumą ir norą panašiai nusižudyti, transliuotojai privalo įvertinti laidos tinkamumą atitinkamam paros laikui. Būtent šioje laidoje neminimi jokie pavadinimai, vardai, leidžiantys identifikuoti savižudybės vietą ir tą miestelį ar miestą, kur vyksta paauglių teismai.

Apibendrinami pirmąją darbo dalį, galime daryti išvadą, kad nėra vieningos nuomonės, kurie veiksniai mažiau ar daugiau lemia nepilnamečių nusikalstamumą. Tačiau išryškėjo bendros tendencijos, kurios rodo, kad nepilnamečio socializacija labiausiai priklauso nuo šeimos, mokyklos, bendraamžių bei žiniasklaidos. Visos minėtos institucijos gali formuoti tiek teigiamą, tiek ir neigiamą vaiko elgesį. Per televizorių rodomos laidos, kuriose gausu vaizdų, nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatyme priskiriamų prie darančių neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar moraliniam vystymuisi. Internetas, kaip ir televizija, – tai tos visuomenės informavimo priemonės, kurios, anot psichologų, labiausiai veikia nepilnamečių elgesį bei formuoja vertybes, tampa antraisiais ugdytojais po šeimos. Dėl šių priežasčių, vykdant nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją, žiniasklaidai reikėtų skirti itin didelį dėmesį.

2. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENČINĖS KAMPANIJOS

Nepilnamečių nusikalstamumas yra sudėtinė nusikalstamumo dalis. Vaikai padaro apie penktadalį visų nusikalstamų veikų, o jaunuoliai nuo 14 iki 29 metų sudaro apie 60 proc. visų nusikaltusių asmenų, todėl vaikų ir jaunimo nusikalstamumo prevencija ir kontrolė yra esminė bei prioritetinga visos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos dalis.

Į teisinę literatūrą terminą „ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija“ įvedė G. Minkovskis, kurį aiškino kaip visumą priemonių, padedančių atskleisti bei pašalinti objektyvias sąlygas, kuriomis gali neteisingai formuotis paauglio asmenybė, ir sulaikančių nuo teisės pažeidimų paauglius, gyvenančius nepalankiomis sąlygomis arba tuos, kurių elgesyje pastebimi pirmieji netinkami požymiai. Nepilnamečių nusikaltimai paprastai išsivysto iš kitų, ne tokių pavojingų teisės pažeidimų arba tiesiog netinkamų poelgių.

Nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją galima apibūdinti tokiais bendrais bruožais:

1. Tai specifinė socialinio valdymo sritis;
2. Ji yra daugialapsnė;
3. Ją įgyvendinant, stengiamasi gerinti nepilnamečių gyvenimo ir auklėjimo sąlygas;
4. Svarbiausias dėmesys joje skiriamas ankstyvajai nusikalstamumo prevencijai;
5. Ji įgyvendinama, sprendžiant socialinės raidos ir kriminologinius uždavinius;
6. Turi darnią tam tikroje teritorijoje, tam tikru laiku sukonkretintą priemonių hierarchiją;
7. Neapsiriboja policijos, prokuratūros, teismo bei kitų kovos su nusikalstamumu organų veikla, bet apima daugiau priemonių, veikiančių nusikalstamumo priežastis ir sąlygas.

Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija turi keletą esminių principų, kurių vienas svarbiausių – *humaniškumas*. Nepilnamečių nusikalstamumas visų pirma yra socialinė problema. Humaniškumo principas reikalauja, kad nepilnamečių nusikalstamumo prevencija neleistų nepilnamečio asmenybei demoralizuotis, keltų jos socialines vertybes, grąžintų nepilnamečius gyvenimui, šalintu veiksniais, sudarančiais galimybę nepilnamečiui pradėti antivisuomeninę veiklą. Be to šis principas neleidžia žeminti asmens garbės ir orumo.

Sprendžiant vaikų ir jaunimo nusikalstamumo, narkomanijos, neužimtumo, nepriežiūros prevencijos problemas būtina stiprinti visų suinteresuotų subjektų bendradarbiavimą, kuris yra labai svarbi kokybiškos veiklos sąlyga.

2.1 Sėkminga komunikacinė kampanija – galimybė pašalinti neigiamos socializacijos padarinius

Nepilnamečio auklėjimas yra „neatsiejamas nuo vertybių, reguliuojančių individo santykius ir veiklą, atradimo, pažinimo, pasirinkimo, įprasminimo, apsisprendimo jų siekti ir pagaliau jų praktinio įkūnijimo veiksmis“ (Aramavičiūtė, 2005, p. 43). Iš esmės, sąvokos „prevencija“ ir „auklėjimas“ yra glaudžiai susijusios, jei pagrindiniu „auklėjimo“ apibrėžimu laikysime profesoriaus L. Jovaišos apibrėžimą, kuriuo sakoma, kad auklėjimas yra „kaip pagalba ir vadovavimas žmogui santykiuoti su aplinka pagal vertingiausias kriterijus, kreipiančius jį gyventi pagal aukščiausias vertybes“ (cit. pagal Aramavičiūtę, 2005, p. 43).

V. Aramavičiūtė (2005) nurodo, kad kaip ir socializacijos, taip ir auklėjimo procese dalyvauja ne vien profesionalūs (pedagogai, šeima), bet ir neprofesionalūs tarpininkai, kurie pedagoginėje literatūroje vadinami socialiniais auklėjimo veikėjais, padedančiais šeimai ir mokyklai auklėti jaunąją kartą. Autorė teigia, kad žiniasklaida užima vis didesnę vietą auklėjimo procese. „Matyt, žiniasklaida, – ji aktyviai naudojasi ir elektroninio ryšio priemonėmis, – galima laikyti pati pačia veiksmingiausia tarpininke, kuri gali aktyviai įsitraukti į visus socialinių ir kultūrinių institucijų kaitos procesus“ (Aramavičiūtė, 2005, p. 26).

Visuomenės informavimo priemonės (televizija, radijas, internetas, spauda), būdamos vienos iš nepilnamečių socializacijos veiksnių bei auklėtojų, turėtų būti maksimaliai išnaudojamos, rengiant nepilnamečių nusikalstamumo prevencines kampanijas.

Viešosios komunikacijos kampanijos, prie kurių galima priskirti ir prevencines kampanijas, nuo kitų kampanijų skiriasi dėl kelių priežasčių (Gudonienė, 2002):

1. Kampanijos organizatoriai yra ne asmenys, o institucijos ar organizacijos.
2. Naudojama kuo daugiau informavimo kanalų, tarp kurių būtina turi būti žiniasklaida.
3. Kampanijos tema parengiami keli pranešimai, atitinkantys panaudojamus kanalus ir tikslines auditorijas.
4. Sunku pasiekti tikslinę auditoriją
5. Rezultatai gali būti labai įvairūs: tiek planuoti, tiek neplanuoti.

Vilija Gudonienė *viešąją komunikacijos kampaniją* apibrėžia taip: tikslingos ir numatytos trukmės pastangos informuoti, įtikinti arba daryti įtaką elgesio pokyčiams santykinai gerai apibrėžtoje ir didelėje auditorijoje, dažniausiai siekiant asmenims arba visai visuomenei naudingo nekomercinio tikslo ir panaudojant daug organizuotų komunikacijos priemonių. (Gudonienė, 2002, p. 5).

1 lentelė. NRWF (national resource&waste forum) nurodomos svarbiausios prevencinės komunikacinės kampanijos dalys 2006 m. (NRWF waste prevention toolkit, 2006, psl. 35)

Kur dabar esi?	Išanalizuok esamą situaciją, išsiaiškink tikslinę auditoriją, galimas kliūtis ją pasiekti ir jos poreikius.	PLANAVIMAS
Ko tau reikia?	Turėti aiškius tikslus. Sukurti kampanijos strategiją, išsiaiškinti, kokios gali būti kliūtis prevencijai vykdyti, sugalvoti pagrindinę kampanijos „žinią“, suformuoti kampanijos įvaizdį, pasirinkti komunikacijos kanalus.	PROJEKTAS
Kaip to pasiekti?	Sukurti savo marketingo planą.	PRIEMONĖ
Iš kur sužinosi, kad tau pasisekė?	Kontroliuok įvykių eigą, lygindamas juos su iškeltais kampanijos tikslais ir žinok, kaip panaudoti svarbiausią informaciją.	APŽVALGA

Škotijos aplinkos apsaugos agentūra, kuri yra parengusi ne vieną sėkmingą prevencinę kampaniją prieš nacionalinių išteklių naudojimą, nurodo pagrindinius keturis kriterijus, kurie užtikrina komunikacinės kampanijos sėkmę (NRWF waste prevention toolkit, 2006):

1. Geras planavimas;
2. Gera konstrukcija;
3. Tinkamų priemonių parinkimas;
4. Įgyvendinimas.

NRWF didelį dėmesį skiria planavimui. Teigiama, kad kampanija apima kompleksą įvairių veiklų, todėl teisingai jas planuojant ir vykdant galima pasiekti užsibrėžtus tikslus. Pagrindinis planavimo tikslas – kampanijos metu bus galima įrodyti poveikį bei išlaidas. Tai padės palaikyti kampanijos strategiją ir tolimesnę veiklą.

Efektyviu planavimu nustatoma:

1. Ar tinkamai pristatoma prevencinės kampanijos problema;
2. Ar turimi reikiami įgūdžiai ir ištekliai;
3. Svarbiausi darbų indikatoriai ir lemiantys sėkmę faktoriai;
4. Dabartinė situacija ir tikslai;
5. Pagrindinės grėsmės ir galimybės.

Ronald E. Rice ir Charles K. Atkin knygoje „Public communication campaigns“ (1990) nurodo, kad prevencijos tikslais vykdomose komunikacijos kampanijose privaloma tikslus susieti su ateities nauda tuo pat metu pabrėžiant ir prevencijos vertę tuo metu, kai ji vykdoma. Dėl to, kad sunkiau pasiekti planuojamų rezultatų, prevencinės kampanijos sudėtingesnės nei paprastos planuotos kampanijos.

Organizuojant komunikacinę kampaniją, privaloma atsakyti į klausimus (Rice; Atkin, 1990):

- kas sakys? (siuntėjas/šaltinis)
- ką sakyti? (pranešimas)
- kaip ir kokiais kanalais sakyti? (priemonės)
- kam sakyti? (tikslinė auditorija)
- kokių efektų tikimasi? (siejami rezultatai)

Daugelis komunikacijos specialistų pabrėžia, kad labai svarbu tinkamai nustatyti komunikatorių (siuntėją/šaltinį), nes auditorijai labai svarbu žinoti, kas su jais komunikuoja. Pasitaiko atvejų, kai auditorijos komunikacija atmetama vien dėl to, jog ji nesupranta, kas bando ją pasiekti, todėl netiki informacija ir ją ignoruoja. „Kartais netinkamai pasirinkti pseudokomunikatoriai (populiarūs atlikėjai, žinomi žmonės ir pan.) gali sužlugdyti komunikacinę kampaniją“, - teigia V. Gudonienė (Gudonienė, 2002, p. 7).

Prevenčinės komunikacinės kampanijos komunikatorius turėtų gerai išmanyti tą sritį, kuria vykdoma prevencija, būti atviras, atstovauti patikimai organizacijai, mokėti bendrauti ir užjausti.

Kadangi komunikacinės kampanijos paprastai yra skirtos kokiai nors vienai temai, todėl komunikatorius turi pasirinkti kaip tikslingai apibrėžti kampanijos objektą. Kampanijų metu skleidžiamas pranešimas turi atitikti tikslinės auditorijos vertybes bei lūkesčius bei sugebėti sukelti pokyčius tikslinėje auditorijoje, kurie yra numatyti kampanijos tiksluose.

Prevenčinėse kampanijose siekiama, kad pranešimas kuo plačiau paplistų, informacijos gavėjai patys toliau skleistų šią žinią, todėl pranešimas turi būti toks, kad skatintų diskusijas. Kaip pavyzdį galime pateikti filmą „Sėkmė avansu“, kurį galima prilyginti prevencinei kampanijai. Žinia, apie galimybę padaryti pasaulį geresnį užkrečia filmo herojus. Pagrindinis veikėjas netgi sudaro schemą, pagal kurią keičiamas pasaulis: kai žmogus padaro gerą darbą kitam žmogui, vietoj atlygio jam paprašo padaryti tris gerus darbus kitiems žmonėms. Sukurtas mokinio „geresnio pasaulio“ mechanizmas veikia kaip prevencinė priemonė.

V. Gudonienė pažymi, kad pranešimo ir visos kampanijos sėkmė priklauso nuo kanalų pasirinkimo. Norint pasiekti kuo didesnę auditorijos dalį, kampanijų metu renkamos kuo daugiau kanalų, nes kiekvienas kanalas turi skirtingą patikimumą, fizinį ir psichologinį prieinamumą. Ta pati autorė sudėliojo komunikacijos kanalų sąrašą jų efektyvumo mažėjimo tvarka (Gudonienė, 2002, p. 9):

- Asmeninis, tiesioginis pokalbis
- Diskusijos mažoje grupėje, susirinkimas
- Kalba didelei auditorijai
- Telefoninis pokalbis
- Asmeninis laiškas
- „Masinis“ neasmeninis laiškas
- Brošiūra ar lankstinukas, atsiųstas paštu
- Straipsnis organizacijos leidinyje
- Straipsnis, pranešimas žiniasklaidoje
- Reklama žiniasklaidoje
- Reklama gatvės stenduose.

Komunikacinės bendrovės „Sinickas“ prezidentė A. Sinickas teigia, kad specialistai pasirinkdami teisingą kanalų derinį kampanijose, pirmiausia turi atsižvelgti į auditorijos specifiškumą, o ne į patiemis patogų tų kanalų naudojimą (Sinickas, 2005).

Komunikacinės kampanijos vykdymui pasitelkiamos įvairios priemonės, atsižvelgiant į kampanijos tikslus ir pobūdį. Tik vienos labiau paremtos emocijomis, kitos – informacija. Kampanijos priemonės V. Gudonienė grupuoja taip (Gudonienė, 2002, p. 10):

- Skelbimas (pranešimas apie įvykį)
- Įvykiai, renginiai, pranešantys apie kitus įvykius
- Skatinamoji komunikacija
- Informuojamoji komunikacija
- Ryšiai su žiniasklaida
- Renginio, susirinkimo komunikacija

Tai pranešimai spaudai, spaudos konferencijos, laiškai, kalbos, prezentacijos, susitikimai ir susirinkimai, demonstracijos, konkursai, parodos ir koncertai, filmai, visuomeninių organizacijų ir judėjimų kūrimas, gaudų skleidimas.

Vykdamas komunikacinę kampaniją, svarbiausia visų kampanijos vykdytojų užduotis pasiekti tam tikrą rezultatą – efektą. Komunikacijos srities tyrėjai išskiria planuojamus ir neplanuojamus komunikacijos kampanijos efektus (Gudonienė, 2002).

Planuojamų komunikacijos efektų rūšys:

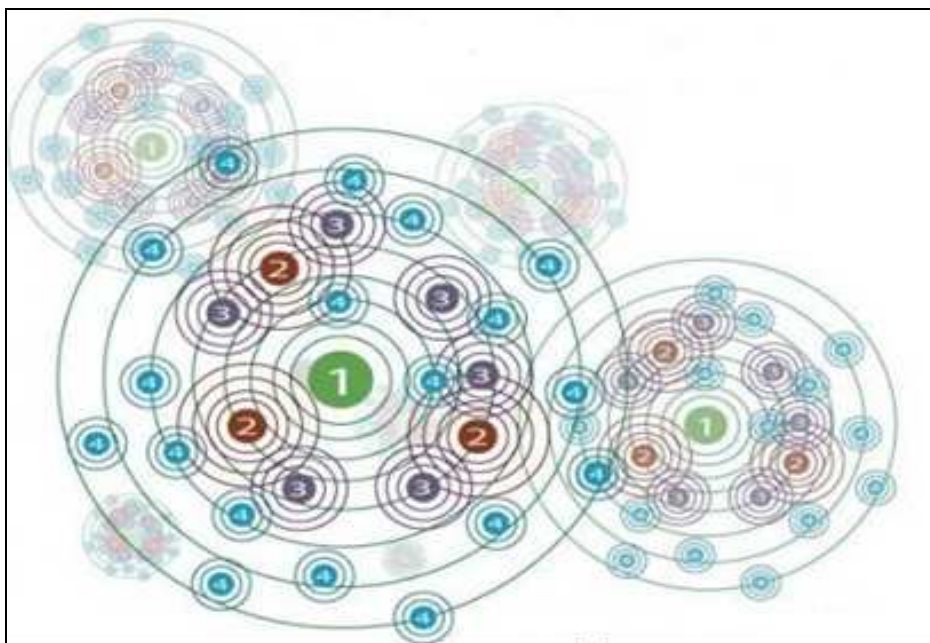
- kognityviniai – tai poveikis žinojimui
- afektiniai – poveikis jausmams ir nuostatoms

- elgesio – poveikis veiksams

Neplanuoti komunikacijos efektai dažniausiai siejami su žiniasklaida bei ja perteikiamu informacijos turiniu (nuomonių, kultūrų įvairovė, konstatuojamų vertybių bei nuolatinių žinių pateikimu), kuris ir tampa vienu iš visuomenės socializacijos veiksnių. Žiniasklaida, pateikdama visuomenei tam tikrus socialinius modelius, pateikia ir socialinius lūkesčius.

Vis didesnę ir reikšmingesnę vietą mūsų visuomenėje užima socialinė žiniasklaida, nes joje labai lengva kurti ryšius, bendrauti, dalyvauti, perduoti informaciją, čia veikia grįžtamasis ryšys – dėl šių priežasčių tarp jaunimo didelio populiarumo sulaukia šie tinklapiai: one.lt, frype.lt, draugas.lt, klase.lt ir kiti, vis populiarėjantis facebook.com bei asmeniniai dienoraščiai internete (*blogai*).

2 paveikslas. Informacijos sklaida socialinėje žiniasklaidoje (Ideali komunikacijos kampanija internete. *Elt.lt*, 2007 11 19)

Analizuojant antrą paveikslą, kuriame pavaizduota informacijos sklaidos socialinėje žiniasklaidoje schema, skaičiumi **vienas** čia vaizduojama informacija, kuri pasiekia auditoriją per visuomenės informacijos priemones (televizija, radijas, spauda, nuomonių lyderiai ir pan.). **Antru** skaičiumi žymima informacijos plitimas per „atvirus“ tinklus (blogus, nuolatinį vartotojų informacijos tiekį ir atnaujinimą.). **Trečiu** – informacijos sklaida per „uždarus“ tinklus (facebook.com ar MySpace.com). **Ketvirtu** – asmeninė komunikacija, pavyzdžiui, per elektrinius laiškus (*Elt.lt*, 2007).

Schemos autorius David Armano pažymi, kad veikimo ir įtakos sfera susiformuoja kiekvieną kartą turiniui plintant. Daug mažų sferų gali vesti į didesnes. Visos sferos vienodai prasmingos. Didesniųjų yra mažiau, bet jos lengviau pasiekiamos, o mažųjų gali būti daugiau, bet jos labiau koncentruojamos į konkrečią temą (Elt.lt, 2007).

Iš schemos galime daryti išvadą, jog informacija paskleista tradicinėje žiniasklaidoje (spauda, radijas, televizija, naujienų portalai) toliau patenka į socialines medijas, kuriose yra aktyviai veikiama jų vartotojų.

Socialinėse medijose vartotojai gali kurti informaciją, ją dalintis bei ją platinti. Todėl, atsižvelgiant į komunikacinės kampanijos tikslinę auditoriją, reikėtų atsižvelgti, kaip tinkamai išnaudoti visus keturis trečiame paveiksle nurodytus komponentus, kad pasiektume norimus kampanijos tikslus.

Sėkminga komunikacinė kampanija – tai gerai suplanuota kampanija, kurios *planavimo* žingsnius galima sudėlioti taip apie kiekvieną iš jų (Rice, Atkin, 1990):

1. Situacijos analizė
2. Komunikacijos tikslų ir uždavinių nustatymas
3. Tikslinės auditorijos nustatymas
4. Pagrindiniai pranešimai ir kanalų jiems parinkimas
5. Kampanijos strategijos ir taktikos sudarymas
6. Biudžeto sudarymas
7. Plano įgyvendinimas
8. Kampanijos įvertinimas
9. Rezultatų analizė

Ronald E. Rice ir Charles K. Atkin (1990) knygoje nurodo, kad labiausiai komunikacinės kampanijos sėkmė ar nesėkmė priklauso nuo jos planavimo, įgyvendinimo, situacijos analizės bei panašių kampanijų tyrimo.

Lietuvoje vykdomos nepilnamečių nusikalstamumo kampanijos yra ne kas kita kaip komunikacinės kampanijos, kurias išsamiau nagrinėsime kitoje darbo dalyje. Vienos nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijos „Nustok tyčiotis“, kuri dabar pervardinta į „Be patyčių“ koordinatore Jurgita Smiltė Jasiulionė kaip vieną sėkmingą kampanijos įgyvendinimo veiksmių interviu metu nurodė būtent žiniasklaidą ir jos susidomėjimą šia tema. Todėl galime daryti išvadą, kad prevencijoje vienu iš svarbiausių komunikacinės kampanijos planavimo stadijų yra pranešimų kūrimas, kurie turi būti kūrybiški, įdomūs, skatintų visuomenę domėtis ir diskutuoti.

2.2 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijos užsienyje

Užsienyje didelis dėmesys skiriamas nepilnamečių nusikalstamumo problemai, išsivysčiusiose šalyse veikia nemažai institucijų, atsakingų už nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją.

Anot A. Ruigrok, Olandijoje yra daug kovai su patyčiomis skirtų internetinių svetainių tiek tėvams, teik vaikams. Taip veikia nemažai svetainių, skirtų vaikams, tapusiems patyčių aukomis (cit. pagal Jasiulionę; Povilaitį, 2007).

Norvegijos karalystės ambasadorius Lietuvoje Steinar Gil teigia, kad Norvegijoje didelis dėmesys skiriamas patyčių prevencijai. „Buvo atlikti tyrimai ir vykdytos kampanijos, ne tik mokyklose, bet ir darbo vietose, pavyzdžiui, Užsienio reikalų ministerijoje“ (cit. pagal Jasiulionę; Povilaitį, 2007, p. 8).

Švedijos kultūros ministerija 1990 metais įkūrė Smurto žiniasklaidoje tarybą, kuri didelį dėmesį skiria nepilnamečių apsaugai nuo žalingo žiniasklaidos turinio, ypač smurto ir pornografijos. Taryba apima visas žiniasklaidos rūšis, išskyrus spaudą: televiziją, radiją, internetą, filmus, video žaidimus (Žiniasklaida..., 2003)

Smurto tyrimų ir prevencijos centras Kolorado valstijoje, JAV, įvertino 600 smurto prevencijos programų efektyvumą ir nustatė vienuolika pačių efektyviausių programų, vadinamų „Blueprints“. Šios aukštus standartus atitinkančios programos buvo atrinktos, remiantis trimis kriterijais:⁴

1. Mokslinis programos efektyvumo įrodymas. Tai reiškia, jog išbandžius prevencinę programą praktikoje, atlikus tyrimus, paaiškėjo, kad sumažėjo agresyvus bei nepageidaujamas asmenų, kurių grupei buvo taikyta programa elgesys bei psichotropinių medžiagų vartojimas.

2. Programos poveikio ilgalaikiškumas. Įrodyta, kad programų poveikis yra efektyvus mažiausiai metus po to, kai ji baigėsi.

3. Galimybė pritaikyti programą įvairiomis aplinkybėmis. Atrinkti prevenciniai modeliai buvo efektyvūs įvairiose bendruomenėse.

Šie prevencijos modeliai parodo, kad tinkamai parinktos, gerai koordinuojamos, turinčios reikiamą finansavimą ir kokybiškai įgyvendinamos programos padeda spręsti nepilnamečių bei jų šeimų problemas, padeda kovoti su juos užgriūvančiais sunkumais. Programose yra nurodomi patys svarbiausi komunikacinių kampanijų planavimui reikalingi elementai: tai tikslinės auditorijos ir norimi pasiekti efektai.

⁴ Smurto tyrimų ir prevencijos centras. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. sausio 4 d.] Prieiga per internetą < <http://www.colorado.edu/cspv/bleuprints> >

Visų vienuolika programų darbe nenagrinėsime, tačiau pristatysime keletą prevencinių programų, kurias būtų galima, o vieną jų jau planuojama įgyvendinti ir Lietuvoje. Pristatymui pasirinkti keli kriterijai: programos tikslinė auditorija bei pasiektų efektų pristatymas.

Pradėsime nuo mažiausių vaikų grupės. *Nepaprastųjų metų programa* (Incredible Years Series) prevencinė programa skirta 2 – 8 metų problematiškiems vaikams, kurie dėl agresyvaus, impulsyvaus elgesio ir nepaklusnumo yra įtraukiami į rizikos vaikų grupę.

Siekiant išvengti problemiško elgesio, jį sumažinti ar keisti, spręsti vaikų emocinius sunkumus, naudojamos įvairiapusės mokomosios programos mokytojams, tėvams bei vaikams. Ši programa yra nukreipta į tris tikslines grupes:

1. Tėvus, kurie mokymų metu yra mokomi neprievartinių vaikų drausminimo, pagyrimo ir pastiprinimo, vaiko mokymosi skatinimo, bendravimo būdų.

2. Mokytojus, kuriems bandoma sustiprinti sėkmingo darbo su klase įgūdžius. Siekiama, kad mokytojai gebėtų sutramdyti agresyvų vaikų elgesį.

3. Vaikus, kuriems taikoma „Dinozaurės Dinos“ programa, kuri skirta ugdyti vaikų emocinį sąmoningumą, padėti spręsti problemas bei sugebėti įsijausti į kito žmogaus vietą, kurioje ir jis pats gali atsidurti.

Tiriant šios programos efektyvumą, nustatyti teigiami veiksniai visoms trimis auditorijoms, tačiau kadangi mūsų tikslas – vaikai, todėl nurodysime, tik teigiamus pokyčius vaikų gyvenime po programos įgyvendinimo. Atlikus *Nepaprastųjų metų programos* analizę, paaiškėjo, kad vaikai linkę adekvačiau spręsti sunkumus, konfliktus su bendraamžiais bei sumažėja problemiško elgesio atvejų namuose ir mokykloje.

Negalime įvertinti, kokį vaidmenį žiniasklaida atliko vykdant šią prevencinę kampaniją, tačiau programos aprašyme nurodomos tokios priemonės: mokomoji programa DVD ir video formatu, išsamūs vadovėliai bei knygos bei atskiros mokomosios programos tėvams, vaikams bei mokytojams.

Kita geriausių prevencinių programų sąrašė, kurią ruošiamasi įgyvendinti ir Lietuvoje, – norvegų *Olweus patyčių prevencijos programa* (The Olweus Bullying Prevention Programs). Ši programa skirta pradinė, pagrindinių ir vidurinių mokyklų moksleiviams. Šios prevencinės programos pagrindas – keturi esminiai principai, kurie apima mokyklos ir namų aplinkos sukūrimą:

- Šiluma, teigiamas susidomėjimas ir tėvų įtraukimas
- Tvirtos nepriimtino elgesio ribos
- Nuolat taikomos nebaudžiamosios, nefizinės sankcijos už nepriimtina elgesį
- Suaugusieji, kurie elgiasi kaip autoritetai, pateikiami kaip pavyzdinio elgesio modeliai.

Tarptautinės konferencijos „Modernūs požiūriai į patyčių ir smurto problemą“ doc. Dainius Pūras pranešime „Ydingi bejėgiškumo ir prievartos ratai – būtinybė juos įveikti“ įvardijo pagrindinį

šios programos pranešimą: „mes nepriimame patyčių mokykloje ir sieksime, kad jos pasibaigtų. Svarbus tikslas – pakeisti „galimybės ir pastiprinimo struktūras“ taip, kad patyčių elgesiui būtų mažiau galimybių bei pastiprinimo mokykloje“ (cit. pagal Jasiulionę; Povilaitis, 2007, p. 18).

Ši programa yra vykdoma trimis lygiais :

1. Mokyklos lygis: anoniminio klausimyno pagalba įvertinamas patyčių mastas ir pobūdis, surengiama konferencija patyčių problemai bei galimoms pagalbos priemonėms aptarti. Organizuojamas vietų, kuriose dažniausiai vyksta patyčios stebėjimas.

2. Klasės lygis: sukuriama prieš bendraamžių priekabiavimą taisyklės, rengiamos klasės valandėlės, nuolat susitinkama su klasės tėvais ir skatinamas jų išitraukimas į programą.

3. Individualus lygis: suteikiama pagalba skriaudžiamiems vaikams bei priekabiautojams.

Atlikus programos efektyvumo tyrimus, neabejojama, kad ji veikia. Mokyklose, kuriose buvo vykdoma *Olweus patyčių prevencijos programa* ženkliai sumažėjo priekabiavimo ir persekiojimo atvejų, sumažėjo asocialių poelgių atvejų.

„Modernūs požiūriai į patyčių ir smurto problemą“ konferencijoje, aptariant nagrinėtos kampanijos veiksmingumą, Andre Baraldsnes teigė, kad pagrindiniai šios prevencinės programos sėkmės veiksniai: išteklių – žinios, pinigai, erdvė – tai dėmesys, motyvacija ir laikas, parama – parama, bendradarbiavimas tarp mokytojų, auklėtojų, specialistų, mokyklų, savivaldybių, bendradarbiavimas ir nacionalinėje sistemoje. Akivaizdu, kad svarbiausia komunikacijos priemonė šioje kampanijoje – tarpasmeninis bendravimas, taip pat svarbios priemonės spaudos konferencijos, susirinkimai, susitikimai ir ne paskutinį vaidmenį čia atlieka žiniasklaida.

Norvegų psichologas Reider Thyholdt konferencijoje vieną pagrindinių iššūkių programą įgyvendinant Lietuvoje nurodė žiniasklaidą ir ryšius su visa visuomene, nes šiuo metu Lietuvos žiniasklaida skiria nemažą dėmesį patyčių temai. „Tad turėti idėją arba strategiją, kaip tvarkytis su diskusijomis žiniasklaidoje, greičiau bus svarbus šių dalykų veiksnys. Mums taip pat reikia surasti ir įtvirtinti tinkamus žodžius, gerus patyčių ir su jomis susijusius terminus“, - teigė R. Thyholdt savo pranešime „*Olweus patyčių prevencijos programos įdiegimo iššūkiai*“ (cit. pagal Jasiulionę; Povilaitis, 2007, p. 32).

2.3 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijos Lietuvoje

Nepilnamečių nusikalstamumas yra sudėtinė nusikalstamumo dalis. Policijos departamento duomenimis, vaikai padaro apie penktadalį visų nusikalstamų veikų, o jaunuoliai nuo 14 iki 29 metų sudaro apie 60 proc. visų nusikaltusių asmenų, todėl vaikų ir jaunimo nusikalstamumo

prevencija ir kontrolė yra esminė bei prioritetinga visos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos dalis.

Nepilnamečių nusikalstamumo problema susirūpinta dar 1997 metais. Per dešimt metų organizavus ne vieną akciją, kūrus ne vieną programą, pastebėta, jog personalui, dirbančiam su nepilnamečiais teisės pažeidėjais ar linkusiais nusikalsti vaikais, dažnai trūksta būtinų žinių bei įgūdžių, kurie padėtų įtraukti juos į resocializacijos programas ar užsiimti sėkminga nepilnamečių nusikalstamumo prevencija.

Anots Kauno miesto apylinkės prokuratūros Nepilnamečių nusikalstamų veikų tyrimo skyriaus vyriausiosios prokurorės Editos Klipštienės, Nepilnamečių nusikalstamumo problemų sprendimas šiandien yra rytojaus nusikalstamumo problemų sprendimas plačiaja prasme (Prokuratūros..., 2008).

2008 metų spalį Lietuvos Respublikos Seimas priėmė nutarimą dėl nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos stiprinimo. Šiuo nutarimu Seimas siūlo iki 2009 metų rugsėjo 1 dienos parengti Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos įstatymą. Siūloma šiuo įstatymu nustatyti esmines nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo poveikio priemones, auklėjamąsias bei kitas poveikio priemones nusikalsti linkusiems nepilnamečiams. Taip pat siūloma pateikti savivaldybėms bei kitoms atsakingoms institucijoms rekomendacijas dėl nepilnamečių elgesio viešose vietose kontrolės sustiprinimo.

Lietuvos Respublikos prokuratūros duomenimis, šiuo metu Lietuvoje vykdoma Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinė programa, Vaikų ir jaunimo socializacijos programa, Nepilnamečių justicijos 2004–2008 metams programa. Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje pažymėta: „Valstybės ir visuomenės investicijos į vaikus ir jaunimą, jų asmenybės formavimą šeimoje, švietimą, dorovinį, teisinį ugdymą ir socialinį saugumą – veiksniai, kurie lemia sėkmingą valstybės raidą, o kartu nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sėkmę bei perspektyvas. Valstybė pripažįsta būtinumą kiek galima sumažinti jaunimo nusikalstamumo socialines sąlygas ir prielaidas“.

Tačiau didelių ir keletą komunikacijos priemonių apimančių nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijų nėra daug. Dažniausiai prevencija apsiriboja seminarais, konferencijomis, akcijomis.

Pati naujausia nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos akcija surengta Šiauliuose. Tendencingai didėjant nepilnamečių girtavimo atvejų, Šiaulių miesto policija prekybos centre „Akropolis“ šių metų kovą vykdė akciją „Alkoholis ir tabakas – ne vaikams“. Akcijos metu pareigūnai ir jiems padėję jaunesni policijos rėmėjai bei nuolat įvairiuose renginiuose juos lydintis šuo Amsis miesto gyventojams priminė atsakomybę už alkoholinių gėrimų vartojimą viešosiose vietose bei jo pardavimą vartoti nepilnamečiams. Taip pat miesto gyventojams buvo įteikti

kalendoriai su skatinimu stengtis, kad alkoholis ir tabakas nepatektų į vaikų rankas. Parduotuvėje „Maxima“ ant prekybos kasų bei prekybos centre veikiančiose kavinėse ant stovų buvo priklijuoti informaciniai lipdukai „Alkoholis ir tabakas – ne vaikams“, darbuotojai buvo raginami nepažeidinėti įstatymų, o prieš parduodant alkoholį ar cigaretes būtinai įsitikinti, kad pirkėjas yra pilnametis ir turi teisę juos įsigyti. Šios akcijos metu buvo aplankytos ir kiti prekybos centrai, mažesnės parduotuvės bei jaunimo praleidimo laisvalaikio vietos. Aptarta akcija, Šiaulių miesto pareigūnai siekė atkreipti šiauliečių dėmesį į nepilnamečių girtavimo problemą bei paskatinti miestiečius nebūti pasyviais stebėtojais ir patiems prisidėti prie šios problemos sprendimo (Alkoholis..., 2009).

Apžvelgę Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos kriminalinės policijos bei viešosios policijos valdybos pažymą dėl nepilnamečių nusikalstamumo, galime teigti, kad šalies policija vykdo aktyvią nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją, tačiau policijos naudojamos prevencijos priemonės didelio atgarsio visuomenėje nesulaukia.

Pagal Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos kriminalinės policijos bei viešosios policijos valdybos pažymą, policijos departamentas, kovodamas su nepilnamečių nusikalstamumo problema, naudoja tokias prevencines priemones (Minderienė, 2008):

- 2007 m. Policijos departamentas kartu su VI „Vaiko namas“ parengė ir išleido policijos pareigūnams skirtas metodines rekomendacijas konfliktų šeimoje sprendimo taktikos ir policijos naudojamų teisinių priemonių taikymo klausimais ir „Atmintinę policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus“.
- 2007 m. Policijos departamentas parengė ir išleido mokiniams skirtą kalendorių-užrašinę, kurioje yra daug naudingų vaikams patarimų ir informacijos. Policijos departamento užsakymu yra sukurti 9 animaciniai filmukai, skirti vaikų savisaugai ugdyti.
- Nuo 1998 m. Policijos departamentas kartu su Teisingumo ir Švietimo ministerijomis organizuoja šalies vidurinių mokyklų mokinių teisinių žinių konkursą „Temidė“, dauguma šio konkurso dalyvių yra jaunieji policijos rėmėjai.
- Nuo 2006 m. šalies teritorinės policijos įstaigos įgyvendina projektą „Saugūs ir sveiki mokykloje“, skirtą padėti vaikams ir jaunimui spręsti socializacijos problemas, įtraukti mokinius į saugumo stiprinimo ir sveikos gyvensenos akcijas, skatinti vaikus aktyviai dalyvauti sprendžiant jiems aktualias problemas.

2005 m. pabaigoje Jungtinių Tautų vystymo programa inicijavo naują projektą „Pagalba kuriant veiksmingą nepilnamečių justicijos sistemą Lietuvoje“.

Oficialioje projekto svetainėje pateikti ir *projekto uždaviniai*:

2. Nepilnamečių justicijos sistemai priklausančių institucijų mokymo poreikių ir gebėjimų vertinimas.
3. Bendrojo ir specializuoto mokymo kursų nepilnamečių justicijos personalui rengimas ir įgyvendinimas.
4. Nuotolinio mokymo sistemos nepilnamečių justicijos personalui parengimas ir įgyvendinimas. Šis uždavinys projekto valdymo komiteto sprendimu buvo pakeistas į alternatyvią priemonę - mokymų metodinės medžiagos patalpinimą interneto svetainėje ir forumo bendravimui su besimokančiais sukūrimą.
5. Identifikuoti tolesnius pakeitimus, reikalingus nepilnamečių justicijos sistemai reformuoti.

Dar vieną nusikalstamumo prevencijos kampaniją 2007 metais pradėjo Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Kampanijos „Nebūk šešėlyje“ tikslas – visų visuomenės narių neabejingumo esamai problemai didinimas, aktyvumo skatinimas, taip prisidedant prie nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos. Šešėlio motyvas kampanijos šūkyje naudojamas kaip visų galimų neigiamų savybių simbolis. Šūkio „Nebūk šešėlyje“ daugiaprasmiškumas sudaro galimybę jį naudoti skirtingomis prasmėmis skirtingoms tikslinėms grupėms (*Apie kampaniją...*, 2007).

Galima išskirti tris tikslines grupes, kurioms skirta ši kampanija (Apie kampaniją..., 2007):

- *Jaunimas.* Informacine kampanija stengiamasi pasiekti kuo daugiau jaunų žmonių: tiek jau padariusius teisės pažeidimus nepilnamečius, tiek potencialiai linkusius daryti teisės pažeidimus, tiek aktyvų, galintį prevencine veikla užsiimti jaunimą. Nepilnamečio buvimas šešėlyje - potenciali kriminalinės veiklos rizika;

- *Visuomenė.* Jos buvimas šešėlyje – tai abejingumas, nepilnamečių justicijos sistemos darbuotojai - teisėsaugos institucijų švietimo, socialiniai darbuotojai, pataisos inspekcijų pareigūnai ir kiti, kuriems jų darbinėje veikloje tenka susidurti su jaunimu, ypač linkusiu nusikalsti. Jų buvimas šešėlyje reiškia pasyvumą, nenorą keisti susidariusios situacijos.

Kampanijos veiksmai apima socialinę reklamą per televiziją, lauko reklamą, plakatus - taip siekiama informuoti visuomenę apie problemą, atkreipti visuomenės dėmesį, skatinti aktyvumą. Vykdamas nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampaniją „Nebūk šešėlyje“ 2007 m. lapkričio 19 - gruodžio 23 dienomis per Lietuvos televiziją buvo transliuojamas klipas „Nebūk šešėlyje“, kurio pagrindinis tikslas skatinti vaikus nelikti abejingais nusikalstamai veikai ir apie tai pranešti vyresniems ar policijos pareigūnams.

Siekdamas į kampaniją įtraukti jaunimą, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, bendradarbiaudamas su Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos mokyklose inicijuoja diskusijas, informacinius seminarus jaunimo nusikalstamumo prevencijos temomis, kuriuose dalyvauja ir aktyvus, ir pasyvus jaunimas. Taip pat, kad būtų labiau įsisąmoninti kampanijos tikslai, apie

kampaniją informuoja mokyklose platinama atributika su „Nebūk šešėlyje“ simbolika – silikoninės apyrankės, snapeliai, ženkliai, skarelės, balionai, žibintuvėliai. Planuojama internetiniame kampanijos puslapyje skelbti informaciją apie nepilnamečių nusikalstamumo tendencijas, priežastis ir pasekmes, naudingus kontaktus ieškantiems pagalbos, taip pat būdus, kaip kiekvienas savo veiksmais galime prisidėti prie šių problemų mažinimo.

Psichologinės pagalbos tarnyba vaikams ir paaugliams „Vaikų linija“ nuolat organizuoja įvairias akcijas, siekdama užkirsti kelią smurtui bei kurti draugiškus tarpusavio santykius. 2004 metais pradėta ir dar tebevykdoma kampanija „Nustok tyčiotis“ (dabar pervadinta į „Be patyčių“), kurios pagrindinis tikslas – skatinti draugiškus vaikų, suaugusiųjų tarpusavio santykius ir kurti saugią mokyklą, kurioje būtų mažiau patyčių ir smurto. Vaikų linijos internetinėje svetainėje (www.vaikulinja.lt) nurodomi pagrindiniai kampanijos uždaviniai:

1. Siekti, kad patyčių reiškinys būtų įvardintas kaip viena svarbiausių problemų Lietuvos mokyklose;
2. Siekti, kad valstybės institucijos aktyviai dalyvautų, diegiant moderniausias smurto prevencijos programas;
3. Formuoti nuostatą, kad patyčios yra nenormalus reiškinys, kurio mastą galima ženkliai sumažinti;
4. Mokyti mokyklų bendruomenes modernių patyčių prevencijos metodų;
5. Informuoti visuomenę apie patyčių mastą bei efektyvias patyčių prevencijos programas.

Kampanija apima keletą komunikacijos priemonių: seminarus ir informacinės medžiagos leidybą. Nuo 2004 metų Lietuvoje buvo surengta daugiau nei 60 seminarų tema „Patyčios ir jų prevencija mokyklose“. Išleistos dvi knygos: „Apie priekabiavimą“ ir „Patyčių prevencija mokyklose“ bei kortelės su žymių Lietuvos žmonių vaikystės nuotraukomis ir pasakojimais apie vaikystėje išgyventus sunkumus. Šios kortelės yra skirtos įvairaus amžiaus vaikams siekiant paskatinti juos kalbėti apie savo sunkumus ir ieškoti pagalbos. Savo patirtimi dalijosi Palmira Galkontaitė, Nomeda Marčėnaitė, Egidijus Knispelis bei Vytautas Šerėnas.

Per visą kampanijos laiką žiniasklaidoje pasirodė nemažai straipsnių nepilnamečių nusikalstamumo tema: „Vaikai smurte – smurtas vaikuose“ (Delfi, 2007 01 15), „Moksleivius vienija kova prieš smurtą“ (Klaipėda, 2007 02 01), „Smurtą mokyklose bandoma sulaukyti prevencija“ (Delfi, 2007 03 23) ir kt.

2008 metais policijos pareigūnai savarankiškai parengė 72 prevencines programas, skirtas vaikų vasaros užimtumui ir socializacijai, dalyvavo įgyvendinant 236 mokyklų, dienos centrų, klubų ir bibliotekų, pataisos inspekcijų, nevyriausybinų organizacijų, kariškių parengtus projektus.

Vasarą policijos pastangomis buvo užimta apie 6 600 vaikų, iš jų daugiau kaip 1 300 įtraukti į rizikos grupės vaikų apskaitą.

Didelė dalis prevencinių programų yra tęstinės. Programose numatyta kūrybinė, pažintinė, sportinė, švietėjiška ir kitokia veikla padeda atitraukti nepilnamečius nuo gatvės, formuoti pozityvaus elgesio nuostatas. „Akivaizdu, kad nepilnamečių neužimtumas tiesiogiai įtakoja jų elgesį. Remiantis statistiniais duomenimis, šiais metais kas ketvirtas iš visų nusikalstamų veikų padarymu įtariamų/kaltinamų nepilnamečių (2 809 asmenys) nedirbo ir nesimokė, o jų padarytos nusikalstamos veikos sudaro 40 proc. bendrame ištirtų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų skaičiuje“ (Minderienė, 2008).

2008 metų rugsėjo mėnesio statistiniais duomenimis, nepilnamečiai sudaro 16 proc. iš visų šalyje įtariamų/kaltinamų asmenų (2007 m. rugsėjį – 15,3 proc.). Atsižvelgiant į Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos kriminalinės policijos bei viešosios policijos valdybos pažymoje (2008) pateiktus duomenis, galime teigti, kad nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijos yra efektyvios. Nors nusikaltimų skaičių rodikliai gana aukšti, tačiau nepilnamečių nusikalstamumas nedidėja, o rodikliai išlieka panašūs.

2.4 Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijos Lietuvoje „Be patyčių“ analizė

Tyrimo **problema** – beveik kasdien vienaip ar kitaip susiduriame su nepilnamečių nusikalstama veika, visuomenėje daug įvairaus smurto ir negatyvaus elgesio. Labai svarbu kovoti su šiais reiškiniais ir stabdyti agresiją visuomenėje. Todėl aktualu išsiaiškinti, kokios prevencijos priemonės prieš nepilnamečių nusikalstamumą veikia Lietuvoje.

Darbo tyrimo **objektas** – nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanija kampanija „Be patyčių“.

Tyrimo **tikslas** – išanalizuoti prevencinės kampanijos „Be patyčių“ tikslus, naudojamas komunikacijos priemonės bei komunikuojamą žinią, siekiant mažinti nepilnamečių nusikalstamumą.

Tikslui realizuoti išskelti šie **uždaviniai**:

1. Ištirti analizuojamos kampanijos ypatumus, skleidžiamą informaciją bei naudojamų komunikacijos priemonių tikslumą;
2. Nustatyti šios prevencinės kampanijų efektyvumą nepilnamečių nusikalstamumo kontekste.

Prieš atliekant tyrimą, buvo iškelta **hipotezė**, kad Lietuvoje įgyvendinama prevencinė kampanija „Be patyčių“ mažina nepilnamečių nusikalstamumą.

Tyrimo **metodai**: siekiant išspręsti tyrimo problemą bei pagrįsti hipotezę buvo atliktas kokybinis interviu bei atlikta kampanijos pateiktos informacijos kokybinė turinio analizė. Analizei

buvo pasirinktos naujausia ir tęstinė nepilnamečių nusikalstamumo prevencinė kampanija, kuri apima keletą komunikacijos priemonių.

Kokybinis interviu tyrimo metodas buvo pasirinktas, kad būtų galima išsiaiškinti, kaip buvo pasirinktos konkrečios komunikacijos priemonės bei kaip buvo vykdoma kampanijos komunikacija. Kokybinio interviu metu apklausta prevencinės kampanijos „Be patyčių“ koordinatore, kuri pasirinkta kaip ekspertė. Remiantis ekspertės interviu, siekiama papildyti prevencinės kampanijos „Be patyčių“ analizę, išryškinant kampanijos elementus.

Kampanijos pateiktos informacijos kokybinė turinio analizė naudojama išsiaiškinti, kokiomis priemonėmis vykdoma nepilnamečių nusikalstamumo prevencija.

Prevencinės kampanijos „Be patyčių“ pristatymas

Kampanijos pradžia: tai kampanijos „Nustok tyčiotis, kuri vykdoma kasmet nuo 2004-ųjų, tęsinys

Kategorija: nepilnamečių nusikalstamumas

Organizatorius: psichologinės pagalbos tarnyba vaikams ir paaugliams „Vaikų linija“ ir bankas „Nordea Bank Lietuva“

Šalis: Lietuva

„Nordea Bank Lietuva“ ir psichologinės pagalbos vaikams tarnyba „Vaikų linija“ įgyvendina prevencinę kampaniją „Be patyčių“ (prieš tai ji vadinosi „Nustok tyčiotis“), kuri yra nukreipta ne tik į vaikus, bet ir tėvus, mokytojus bei plačiąją visuomenę. Norint keisti jų požiūrį į patyčias, įkurtas internetinis puslapis <http://www.bepatyciu.lt>. Nuo įkūrimo 2008 metais puslapį aplankė: 12 507 unikalių lankytojų (iš viso 15 983 lankytojų).

Problemos pristatymas: Pasaulinės sveikatos organizacija (PSO) atlikto tyrimą „Tarptautinė moksleivių gyvensena ir sveikata“ 41 Europos ir Šiaurės Amerikos šalyse ir regionuose. Buvo apklausta 200 tūkst. paauglių (11, 13 ir 15 metų) apie jų sveikatą ir su sveikata susijusią elgseną bei jų socialinę aplinką 2005/2006 metais. Tyrimo išvados parodė, kad Lietuvos mokyklose vaikų, patiriančių patyčias ir besityčiojančių iš kitų, nuo 1994 iki 2006 metų reikšmingai sumažėjo, tačiau patyčių dažnis Lietuvos mokyklose lieka vienas didžiausių. „Naujausio tyrimo duomenimis, patyčias per pastaruosius porą mėnesių (du kartus ir daugiau) patyrė 26,50 proc. mergaičių ir 27,97 proc. berniukų. Pagal patyčių patyrimą Lietuvos rodikliai yra pirmoje arba antroje vietoje priklausomai nuo vaikų amžiaus. Besityčiojančių vaikų buvo 30,33 proc. berniukų ir 16,60 proc. mergaičių. Pagal tyčiojimąsi iš kitų vaikų Lietuva užima pirmą, trečią ir penktą vietą skirtingose amžiaus grupėse“ (Tarptautinės..., 2008).

„Vaikų linijos“ internetiniame puslapyje (www.vaikulinija.lt) nurodoma, kad „efektyviai patyčių prevencijai yra labai svarbus tėvų įsitraukimas dėl to, kad patiems vaikams yra labai sunku ar net neįmanoma sumažinti patyčių“. Be to, turi įsijungti ir mokykla, kuri padėtų mažinti patyčių reiškinių mokyklose, diegtų vaikams visuomenei priimtino elgesio normas, padėtų vaikams, kurie mokykloje susiduria su patyčių problema.

Dėl šių priežasčių naujausią kampaniją „Be patyčių“ nuspręsta vykdyti kelioms tikslinėms auditorijoms: vaikams ir paaugliams, tėvams, mokymo įstaigų darbuotojams ir visuomenei. Kampanijos tikslas – pateikti suprantamą ir naudingą informaciją apie patyčias ir apie tai, kaip jas įveikti. Taip pat skatinti vaikų tėvus jautriau ir atidžiau žvelgti į patyčių temą.

Planavimas:

Tikslas – sumažinti patyčių reiškinių Lietuvoje.

Tikslinė auditorija – vaikai ir paaugliai, tėvai, mokymo įstaigų darbuotojai, plačioji visuomenė, žiniasklaida, kaip informacijos sklaidėja.

Kampanijos vykdymas:

- Sukurtas internetinis puslapis <http://www.bepatyciu.lt>, kad tikslinėms auditorijoms informacija apie patyčias būtų lengvai prieinama. Taip pat veikia internetinis puslapis <http://www.vaikulinija.lt>, kuriame yra informacija apie ankstesnes kampanijos „Be patyčios“ veiklas.
- 2006 metų pavasarį Vilniaus Pilaitės vidurinėje mokykloje pradėta įgyvendinti patyčių prevencijos programa, bendradarbiaujant mokyklai, „Vaikų linijai“ ir UAB „Čilija“.
- 2006 metų birželį buvo pristatyta „Vaikų linijos“ išleista knyga „Patyčių prevencija mokykloje“.
- 2007 gegužės mėnesį „Vaikų linija“ kartu su UAB „SWECO BKG“ pristatė apyrankių „Be patyčių“ akciją.
- Nuo 2004 metų „Vaikų linijos“ darbuotojai įvairiuose Lietuvos miestuose surengė daugiau nei 60 seminarų tema „Patyčios ir jų prevencija mokyklose“, kuriuose dalyvavo daugiau nei 1500 specialistų, dirbančių su vaikais.
- Informacinės medžiagos apie patyčias leidyba: plakatai, lankstinukai, knygelės, kortelės su žymių žmonių nuotraukomis ir pasakojimais apie patirtus sunkumus vaikystėje, kortelės apie tyčiojimąsi.
- Internetiniame puslapyje <http://www.vaikulinija.lt> pristatyti filmai patyčių tema.
- 2008 metais vykdant iniciatyvą „Be patyčių“ sukurtas vaizdo filmukas (nuoroda į filmuką: <http://www.bepatyciu.lt/?pageid=65>).

- Be to, nuo pat kampanijos pradžios 2004 iki dabar „Vaikų linija“ glaudžiai bendradarbiauja su žiniasklaida, per ją informuodama visuomenę apie patyčias, taip pat „Vaikų linijos“ darbuotojai dažnai kviečiami tapti vienos ar kitos temos, susijusios su nepilnamečių nusikalstamumu, komentatoriais.

Kampanijos rezultatai:

- Per 2008 metus tiek nacionaliniuose dienraščiuose, tiek regioninėje spaudoje bei įvairiose internetinėse svetainėse buvo paskelbta 51 publikacija nepilnamečių nepageidaujamo elgesio tema: apie patyčias, smurtą, nusikalstamumą bei jų priežastys bei prevencija, 2007 – 130 publikacijų, 2006 – 103 publikacijos.

- Nuo 2008 metų rugsėjo 4 dienos iki 2009 metų gegužės 5 dienos internetiniame puslapyje <http://www.bepatyciu.lt> apsilankė 12 507 unikalių lankytojų.

- Vaikų, patiriančių patyčias ir besityčiojančių iš kitų, Lietuvos mokyklose reikšmingai sumažėjo. PSO 2002 metais atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad net 76,8 proc. berniukų ir 65,1 proc. mergaičių bent kartą per pastaruosius du mėnesius pasityčiojo iš kitų bendraamžių mokykloje. Tuo tarpu 2008 metais pakartojus tyrimą, paaiškėjo, kad tarp besityčiojančių buvo 30,33 procento berniukų ir 16,6 — mergaičių.

- Pradėjus vykdyti kampaniją „Vaikų linija“ sulaukė ir žymiai daugiau nepilnamečių skambučių: 2004 metais Vaikų linija sulaukė 48 653 skambučių, 2005 metais – 73 117, 2006 metais – 87 079, 2007 – 69 309, 2008 – 82 204 („Vaikų linijos“ duomenys)

Didelių ir keletą komunikacijos priemonių apimančių nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijų Lietuvoje nėra daug. Dažniausiai prevencija apsiriboja seminarais ir konferencijomis, išleistais lankstinukais. Šioje darbo dalyje pateiksime naujausios ir jau keletą metų iš eilės nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijos pavyzdį Lietuvoje, kurioje naudojami keli skirtingi kanalai bei skirtingos priemonės.

Psichologinės pagalbos tarnyba vaikams ir paaugliams nuolat organizuoja įvairias akcijas, siekdama užkirsti kelią smurtui bei kurti draugiškus tarpusavio santykius. 2004 metais pradėta ir dar tebevykdoma kampanija „Nustok tyčiotis“ (2008 pervadinta į „Be patyčių“), skirta plačiajai visuomenei ir suaugusiems, dirbantiems su vaikais. Kampanijos koordinatore J. Jasiulionė tokį tikslinės auditorijos pasirinkimą aiškina būtinybe ir svarbia užduotimi keisti suaugusiųjų nuostatas, nes jie formuoja vaikų vertybes, mąstymą. Kokybinio interviu metu ji teigė, kad kuo mes daugiau dirbame su suaugusiais, tuo didesnė tikimybė, kad jie tinkamai reaguos į vaikus ir padės stabdyti netinkamą jų elgesį. 2009 metais planuojama kampanija nukreipti į vaikus, į jautriausią visuomenės dalį (žr. priedą nr. 1).

Patyčios tarp vaikų yra senas reiškinys, tačiau tik aštuntojo dešimtmečio pradžioje jis tapo labiau susistemintų tyrimų objektu. 2001 metais buvo atlikta apklausa, kurioje dalyvavo 11 000 moksleivių iš pradinių bei nepilnų pagrindinių mokyklų. Jiems buvo pateikti tie patys anonimiški klausimai, kaip ir per apklausą 1983 metais. Rezultatuose išryškėjo dvi tendencijos (Modernūs požiūriai..., 2008, psl.: 20)

- patiriančių patyčias moksleivių skaičius padidėjo apie 50 proc. lyginant su 1983 metais;
- moksleivių, susijusių su pačiomis rimčiausiomis patyčių problemomis padaugėjo apie 65 proc. Šie padidėjimai buvo vertinami kaip neigiamos visuomeninės plėtros rodiklis.

Apklausus prevencinės kampanijos „Be patyčių“ koordinatore J. Jasiulionę, paaiškėjo, kad pagrindinis kampanijos tikslas – kuo plačiau žiniasklaidoje nušviesti patyčių temą, įtraukiant ne tik respublikines, bet ir regionines visuomenės informavimo priemones. „Turime jau pastovų žurnalistų ratą, su kuriais bendradarbiaujame. Todėl, jeigu žurnalistai turi kažkokių klausimų, jie mums juos atsiunčia raštu ir mes, aišku, į juos atsakome. Tai mums suteikia galimybę skleisti teisingą ir švietėjišką informaciją“, - teigė J. Jasiulionė (žr. priedą nr. 1).

Respondentė sakė, kad visuomenę apie vykdomą organizacijos veiklą informuoja žiniasklaidai siųsdami pranešimus spaudai bei įvykius, dėl kurių komentaro į juos kreipiasi žurnalistai. Anot J. Smiltės Jasiulionės žurnalistai jau supranta, kad esant kokiai nors situacijai reikalingas specialisto komentaras. Jei yra smurtinis atvejis prieš vaikus, žurnalistai yra linkę ieškoti psichologų, kurie galėtų pakomentuoti situaciją (žr. priedą nr. 1).

Mokslininkai kaip labiausiai paveikiamą žiniasklaidos auditoriją išskiria vaikus (Kiškis, 2004). Vaikai dar neturėdami susiformavusios stabilios vertybių sistemos labiau pasiduoda televizijos laidų, filmų įtaigai. Jie sunkiai atskiria realią tikrovę nuo fantazijos. Tačiau skirtingo amžiaus vaikams smurtas televizijoje daro nevienodą poveikį (Josephson, 1995):

- nuo 3 iki 5 metų vaikas televizijoje matomus vaizdus tyrinėja. Kadangi per televiziją rodomo smurto scenos yra ryškios ir vaizdingos, ypač animaciniuose filmuose, tokio amžiaus vaikai ypač atkreipia į jas dėmesį. Vaikai po pamatytų smurto scenų televizijoje, žaisdami su draugais tampa daug agresyvesni nei įprastai.

- nuo 6 iki 11 metų žmogaus amžius laikomas kritiniu, kai suvokiama televizijos daroma įtaka agresyviai elgesiui. Labai svarbu, kaip vaikas suvoks per televiziją parodytą smurtą – ar kaip nusikaltimą ar kaip jo herojaus padarytą „gerą darbą“. Nepilnamečiai labiau linkę demonstruoti smurtą ir agresiją aplinkiniams, jei nusikaltimą suvokia kaip tikrą gyvenimą ir save identifikuoja kaip matyto filmo, animacinio filmuko herojų, kuris smurtavo. Taip pat tokio amžiaus vaikai dažnai matydami smurto scenas per televizorių, labiau toleruoja smurtą realiame gyvenime.

- nuo 12 iki 17 metų amžiaus paauglys žiūri mažiau televizoriaus nei žiūrėdavo anksčiau, be to mažiau laiko praleidžia prie televizoriaus su savo šeima. Nepilnamečius šiuo amžiaus periodu labiausiai dominančios temos per televiziją: seksas, romantika, muzika, siaubo filmai, pornografija (ypač berniukų). Paaugliai šiuo amžiaus tarpsniu linkę mažiau identifikuotis su televizijos herojaus charakteriu, tačiau tie kurie ir toliau tiki televizija – kaip realybės atspindžiu – bei identifikuojasi su smurtaujančiais herojais tampa agresyvesni.

Projekto „Be patyčių“ koordinatorė įsitikinusi, kad įvykiai, kurie atsiduria žiniasklaidos akiratyje, tarp jų ir patyčių tema, ne visi jie nušviečiami tinkamai, nes dažniausiai aprašomas vienas ir kitas konkretus įvykis. Norima sukelti emocijas, įvykio efektą, bet nepateikiama jokių konstruktyvių būdų, kaip spręsti tas situacijas. „Mes manome, kad pozityvus būdas kalbėti – tai imti kažkokį konkretų atvejį, bet šalia to turi sekti labai aiškios specialistų rekomendacijos, kaip į tai reaguoti, kas turėtų ir ką daryti. Mes gauname informaciją, kaip tam užbėgti už akių – tai ir yra prevencija“, - teigė J. Jasiulionė (žr. priedą nr. 1).

Kampanija apima keletą komunikacijos priemonių: seminarus ir informacinės medžiagos leidybą, bendravimą su žiniasklaida. Nuo 2004 metų Lietuvoje buvo surengta daugiau nei 60 seminarų tema „Patyčios ir jų prevencija mokyklose“. Išleistos knygos: „Apie priekabiavimą“, „Kuriame mokyklą be patyčių“, „Patyčių prevencija mokyklose“ bei kortelės su žymių Lietuvos žmonių vaikystės nuotraukomis ir pasakojimais apie vaikystėje išgyventus sunkumus.

Šios kortelės yra skirtos įvairaus amžiaus vaikams siekiant paskatinti juos kalbėti apie savo sunkumus ir ieškoti pagalbos. Savo patirtimi dalijosi Palmira Galkontaitė, Nomeda Marčėnaitė, Egidijus Knispelis bei Vytautas Šerėnas.

J. Jasiulionė teigė, kad kampanija „Be patyčių“ efektinga ir veikianti. Kaip veiksmingiausias kampanijos priemonės nurodė – viešinimo dalį, kurioje dalyvavo žiniasklaida, organizuojamus renginius ir konferencijas. Taip pat efektyvi ir mokymo dalis, nes visoje Lietuvoje buvo surengta daugiau nei puse šimto seminarų. „Tokio važinėjimo dėka, o nuvažiavus gali įjungti ir vietinę žiniasklaidą – tai padėjo sukurti ir bendraminčių ratą. Mokyklose liko mažiau abejojančių, kad reikia kažką daryti, ir vis didėjo susidomėjimas. Viešinimo dalis pati prasmingiausia“, – įsitikinusi respondentė (žr. priedą nr. 1).

Per visą kampanijos laiką žiniasklaidoje pasirodė nemažai straipsnių nepilnamečių nusikalstamumo tema: „Vaikai smurte – smurtas vaikuose“ (Delfi, 2007 01 15), „Moksleivius vienija kova prieš smurtą“ (Klaipėda, 2007 02 01), „Smurtą mokyklose bandoma sulaukyti prevencija“ (Delfi, 2007 03 23) ir kt.

Tuo metu, kai kampanija vykdoma intensyviai, Vaikų linija sulaukia žymiai daugiau vaikų skambučių, iš kurių tyčiojamosi, prieš juos smurtaujama. Respondentė sakė, kad skambučių pagausėjimas jausdavosi po bet kokios veiklos nukreiptos į vaikus. „Čia nieko keisto, nes kai

vaikams tiksliai įvardini, kokia tai problema ir, kad apie ją reikia kalbėti, todėl natūralu, kad jie skambina ir kalbasi apie ją. Man atrodo, kad mes tą skaičių ir padidinom, nes kvietėm apie ją kalbėti, diskutavome“, – neabejoja kampanijos veiksmingumu J. Jasiulionė (žr. priedą nr. 1).

Pastarųjų metų oficialūs statistiniai duomenys rodo sąlyginį nepilnamečių nusikalstamumo stabilizavimąsi: 2003 metais Lietuvos Respublikoje užfiksuotos 3776 nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos, 2004 metais – 4346, 2005 metais – 4308, 2006 metais – 3810.

Atsižvelgiant į statistikos departamento pateiktus duomenis apie nepilnamečių nusikalstamumą, galime teigti, kad nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijos yra efektyvios.

Apibendrinant antrąją darbo dalį, galime daryti išvadą, kad vykdant nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją, didžiausias dėmesys yra kreipiamas į ankstyvąją nusikalstamumo prevenciją, kuri skirta pašalinti aplinkybėms, neigiamai veikiančioms nepilnamečių asmenybės formavimą bei užkirsti kelią nepilnamečių nusikalstamai veikai. Be to, prevencinė veikla Lietuvoje neapsiriboja vien policijos ar prokuratūros veikla. Į nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją įsitraukia vis daugiau privačių įmonių, ne pelno siekiančių organizacijų, ugdymo įstaigų.

Atsižvelgiant į R. Rice ir Ch. Atkin nurodytus sėkmingos kampanijos veiksnius (aptarėme 2.1 darbo dalyje), galime daryti išvadą, kad analizuotas atvejis – kampanija „Be patyčių“ – nėra labai gerai suplanuota. Nenurodomas kampanijos biudžetas, kaip buvo įgyvendintas sudarytas planas, nėra atliktų kampanijos vertinimų bei rezultatų analizės. Apie kampanijos efektyvumą galime spręsti tik iš Pasaulinės sveikatos organizacijos atliktų tyrimų bei vaikų paskambinusių į pagalbos liniją „Vaikų linija“ skaičiais.

Išanalizavus nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos galimybes visuomenės informavimo priemonėse, paaiškėjo, kad vykdant nepilnamečių nusikalstamumo prevencines kampanijas, didžiausias dėmesys skiriamas žiniasklaidai. Pastebėta, kad žiniasklaida būdama nepilnamečio socializacijos dalimi, gali daryti tiek neigiamą, tiek ir teigiamą įtaką nepilnamečio elgesiui bei mąstymui, priklausomai nuo skleidžiamos informacijos pobūdžio.

IŠVADOS

1. Šiandieniniame pasaulyje vaikas beveik kasdien susiduria su negatyviaja socializacija – smurtu, patyčiomis šeimoje, mokykloje bei žiniasklaidos priemonėse, skyrybomis, savižudybėmis, nusikalstamumu. Tyrimų įrodyta, kad vienas iš pagrindinių negatyvios socializacijos veiksnių yra ir žiniasklaida. Žiniasklaida turėtų suvokti savo svarbų visuomeninį vaidmenį ir atsakomybę, kaip ir tą įtaką, kurią ji daro dėl nepilnamečių nusikalstamumo. Visuomenės informavimo priemonės būdamos vienos iš nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos priemonių, privalo įsisąmoninti, kad bet koks smurtas, pornografija, žiaurus elgesys žiniasklaidos priemonėse neišvengiamai žaloja nepilnamečio psichiką ir daro įtaką jo besiformuojančiam pasauliui.

2. Nepilnamečių nusikalstamumas yra socialinė problema. Imantis prevencijos prieš nepilnamečių nusikalstamumą, privalo bendradarbiauti visos socialinės grupės: tėvai, mokytojai, socialiniai pedagogai, vaikai ir valdžia. Tik bendru darbu ir dialogu galima pasiekti užsibrėžtų tikslų – sumažinti nusikalstančių vaikų skaičių šalyje. Vykdomose prevencinėse programose užsienyje pirmiausia į prevencinę kampaniją įtraukiamos švietimo įstaigos, o per jas tėvai ir vaikai. Atsižvelgiant į tyrimais pagrįstą prevencinių kampanijų veiksmingumą, galime teigti, kad užsienyje, labiau nei Lietuvoje, yra kreipiamas dėmesys į nepilnamečių nusikalstamumą bei imamasi efektyvių bei modernių priemonių šiai problemai spręsti.

3. Žiniasklaida esanti viena iš nepilnamečių socializacijos institucijų nulemia jų vertybes, tikslus, daro įtaką nepilnamečių elgesiui. Nepilnamečiai žiniasklaidos skleidžiamą informaciją yra linkę traktuoti kaip realybę, neretai susitapatina su per televizorių rodomais herojais. Tačiau, kokią įtaką nepilnamečiui daro žiniasklaida – labiausiai išskirtina televizija ir internetas – labiausiai priklauso nuo jo amžiaus, intelekto, išsilavinimo. Mokslininkai nurodo, kad labiausiai pažeidžiamas vaikas yra paauglystėje, kada formuojasi jo vertybių sistema. Vis dėlto, prieita prie išvados, jog bet koks smurtas, pornografija, agresija žaloja visuomenės informavimo priemonėse žaloja nepilnamečio psichiką bei daro neigiamą įtaką jo elgesiui, skatina agresiją ir nusikalstamą elgesį.

4. Lietuvoje vykdomose prevencijos komunikacinėse kampanijose didžiausias dėmesys tenka ryšiams su žiniasklaida. Psichologai teigia, kad žiniasklaida tai vienas iš socializacijos veiksnių, todėl labai svarbu tinkamai nušviesti įvykius visuomenės informavimo priemonėse. Analizuotos laidos „Paskutinė instancija“ poveikis nepilnamečiams dviprasmiškas – laida gali būti traktuojama kaip prevencinė prieš nepilnamečių nusikalstamumą, bet lygiai taip pat – kaip idealus pavyzdys silpnos psichikos asmeniui, kaip nutraukti gyvenimą. Atsižvelgiant į statistikos departamento pateiktus duomenis, galime teigti, kad nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijos yra efektyvios. Nors nusikaltimų skaičių rodikliai gana aukšti, tačiau nepilnamečių nusikalstamumas nedidėja, o rodikliai išlieka panašūs.

5. Internetas yra specifinė žiniasklaidos priemonė, kuri apima spausdintinę ir audiovizualinę žurnalistiką. Internetas gali būti naudojamas komunikacinėse kampanijose kaip prevencijos priemonė prieš nepilnamečių nusikalstamumą, užtikrinant didesnę nepilnamečių apsaugą nuo jiems žalingos informacijos. Internetiniuose naujienų portaluose, skirtuose jaunimui, neturėtų būti publikuojami straipsniai nusikalstamumo, smurto, prievartos temomis, kurios, anot psichologų, daro didžiausią poveikį nepilnamečių nusikalstamumui. Jaunimui skirtame portale DELFI gatvė didelis dėmesys skiriamas teigiamų nepilnamečio asmenybės bruožų formavimuisi, jis padeda nepilnamečiui kelti jo socialines vertybes, šalinti veiksnius, sudarančius galimybę nepilnamečiui pradėti antisuomeninę veiklą. Psichologo patarimai, kaip mažinti pyktį, kaip išvengti agresijos ar ką daryti su ja susidūrus gali padėti paaugliams susivokti ir neišlieti susikaupusios agresijos ant bendraamžių ar tėvų.

6. Lietuvoje vykdomas nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos kampanijas jungia vienas tikslas – siekiama, kad visa visuomenė neliktų abejinga šiai problemai, skatinamas visų institucijų – tėvų, vaikų, mokytojų, valdžios, Bažnyčios – bendradarbiavimas mažinant nepilnamečių nusikalstamumą. Visos darbe aptartos nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos komunikacinės kampanijos apima keletą viešinimo priemonių: informacijos apie nepilnamečių nusikalstamumo priežastis, pasekmes bei galimybes, kaip pašalinti nepageidaujamą nepilnamečio elgesį platinimą per visuomenės informavimo priemones, seminarų organizavimą specialistams, dirbantiems su vaikais, papildomos informacinės medžiagos leidimą (lankstinukai, brošiūros, knygelės).

7. Atlikus nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių kampanijų analizę, pastebėta, kad vykdant kampanijų komunikaciją, labiausiai naudojama spauda bei internetas. Internetinėse kampanijų svetainėse pateikia pakankamai išsami informacija apie vykdomą veiklą, tačiau ji yra labiau informacinio ir nurodomojo pobūdžio į kitus šaltinius, kuriuose analizuojamos nepilnamečiams aktualios temos. Televizijoje transliuojami tik reklaminiai klipai. Vis dėl to, kaip anksčiau minėta, jog televizija labiausiai veikia nepilnamečio sąmonę, ji galėtų būti išnaudojama ir tiesioginiams prevencijos tikslams: pavyzdžiui, galėtų būti kuriamas laidų ciklas apie nepilnamečių nusikalstamumo problematiką.

8. Prevencinėje kampanijoje „Be patyčių“ naudojamos komunikacinės priemonės: seminarai, susitikimai, konferencijos, pranešimai spaudai, lankstinukai, leidžiamos knygos, gaminamos apyrankės su kampanijų šūkiu. Nors teigiama, kad ši kampanija veiksminga, tačiau nėra atlikta jokių realių tyrimų. Nepaisant to, kampanijos „Be patyčių“ koordinatore, kaip sėkmės veiksnį nurodė žiniasklaidą. Organizacijos, vykdydamos prevenciją, praktiškai neišnaudoja interneto, tiksliau socialinių tinklų, kuriais naudojasi didžioji dalis vaikų.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

1. Apie vaikus žiniasklaidoje [interaktyvus]. *Lietuvos žurnalistų sąjunga*. [žiūrėta 2008 m. gruodžio 7d.]. Prieiga per internetą <http://www.lzs.lt/about.php?id=267&type=paper&page_menu=4>.
2. ARAMAVIČIŪTĖ, V. *Auklėjimas ir dvasinės nuosavybės branda*. Vilnius, 2005.
3. *Alkoholis ir tabakas – ne vaikams* [interaktyvus]. *Policija.lt*, 2009 03 20 [žiūrėta 2009 m. kovo 24 d.] Prieiga per internetą <<http://www.policija.lt/index.php?id=5234>>.
4. ASTRA, L. *Žmogaus teisių apsauga ir žiniasklaida*. Konferencijos medžiaga. LRS. Vilnius, 2001.
5. BITINAS, B. *Hodegetika: auklėjimo teorija ir technologija*. Vilnius, 2004.
6. CUCĖNAS, V. Žiniasklaida skatina agresiją? [interaktyvus]. *Penki.lt*, 2002 [žiūrėta 2009 m. balandžio 22 d.] Prieiga per internetą <<http://news.penki.lt/news.aspx?Element=News&IMAction=ViewArticle&ArticleID=94949&Lang=LT>>
7. ČEPAS, A. *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai*. Vilnius, 1986.
8. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 2002.
9. DAPKIENĖ, S. *Vaikų ir paauglių deviantinio elgesio ypatumai ir prevencija*. Mokomoji medžiaga. Šiauliai, 2005.
10. DEKSNUTĖ, A. *Ekonominė krizė ir žmogaus psichologija* [interaktyvus]. Vilniaus universitetinės ligoninės Santariškių klinikos, psichiatrijos skyriaus pranešimas. Vilnius, 2009 [žiūrėta 2009 m. balandžio 27 d.] Prieiga per internetą <http://www.lrinka.lt/Pranesim/Ekonomine_krize_ir_zmogaus_psichologija_20090113.pdf>
11. Dėl jaunimo nusikaltimų Kinija kaltina internetą [interaktyvus]. *Lrytas.lt*, 2007 04 19 [žiūrėta 2008 m. gegužės 27 d.] Prieiga per internetą <<http://www.lrvs.lt/txt/rysiaisuvisuomene/istatymai/6.pdf>>
12. DOBRYNINAS, A. *Virtuali nusikaltimų tikrovė*. Vilnius, 2001.
13. FUERST, M. *Psichologija*. Vilnius, 1998.
14. GAIŽAUSKIENĖ, Z. Savaitės tema [interaktyvus]. *Prokuratūros.lt*, 2008 12 10. [žiūrėta 2009 m. sausio 4 d.] Prieiga per internetą <<http://www.prokuraturos.lt/Naujienos/Savait%C4%97stema/tabid/68/ItemID/2343/Default.aspx>>
15. GAGE, N.L; BERLINER, D.C. *Pedagoginė psichologija*. Vilnius, 1994.
16. GUDONIENĖ, V. *Visuomenės informavimo ir komunikacijos įgūdžių vadovas visuomenės sveikatos specialistams*. Vilnius, 2002.
17. HURRELMANN, K., UNVERZAGT, G. *Kaip išugdyti stiprius vaikus*. Vilnius, 2001.

18. Ideali komunikacijos kampanija internete [interaktyvus]. *Elt.lt*, 2007 11 19 [žiūrėta 2009 m. sausio 4 d.] Prieiga per internetą <<http://www.elt.lt/2007/11/19/ideali-komunikacijos-kampanija-internete/#more-1095>>.
19. Interneto, kompiuterinių žaidimų įtaka smurtui prieš vaikus [interaktyvus]. *Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, UAB „Factus Dominus“*, 2006 [žiūrėta 2008 m. gegužės 19 d.]. Prieiga per internetą <http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/dokumentai/smurto%20tyrimas_SADM.ppt#256.1.1interneto, kompiuterinių žaidimų įtaka smurtui prieš vaikus>.
20. Interneto įtaka nepilnamečių nusikalstamumui [interaktyvus]. *Lietuvos teisės universiteto, valstybinio valdymo fakulteto dieninio skyriaus, 241 grupės studentų kriminologinis tyrimas* [žiūrėta 2008 m. gegužės 19 d.]. Prieiga per internetą <<http://209.85.135.104/search?q=cache:xO9Z05lQR2gJ:www3.mruni.lt/~akiskis/geriausi/interneto-itaka-nepilnameciams.ppt+Lietuvos+teis%C4%97s+universiteto,+valstybinio+valdymo+fakulteto+dieninio+skyriaus,+241+grup%C4%97s+student%C4%97s:&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt>>.
21. Internetas ir mes [interaktyvus]. *Sociumas* [žiūrėta 2008 m. gegužės 15d.]. Prieiga per internetą <http://www.sociumas.lt/Lit/ataskaita/ataskaita_internetas/ataskaita8i.asp>
22. IVANAUSKIENĖ, F.; ŠIDLAUSKIENĖ, V. *Lytis. Ugdymas. Socialinė aplinka*. Studijų knyga. Šiauliai, 2008.
23. JASIULIONĖ, J; POVILAITIS, R. Modernūs požiūriai į patyčių ir smurto prevenciją mokyklose. *Tarptautinės konferencijos pranešimai*. Vilnius, 2007.
24. JAKAVIČIUS, V. *Žmogaus ugdymas*. Klaipėda, 1998.
25. JOSEPHSON W. L. *Television Violence: A Review of the Effects on Children of Different Ages (Report of the Department of Canadian Heritage, Feb. 1995)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 20 d.] Prieiga per internetą <http://www.media-awareness.ca/english/resources/research_documents/reports/violence/tv_violence_child.cfm>
26. JUODRAITIS, A. *Asmenybės psichologinės adaptacijos prielaidos*. Šiauliai, 1999.
27. JUODYTĖ A. Prokuratūros veikla 2008 metais: nepilnamečių nusikalstamumas. Pranešimas spaudai [interaktyvus]. *Prokuratūros.lt*. [žiūrėta 2009 m. balandžio 20 d.] Prieiga per internetą <<http://www.prokuraturos.lt/Naujienos/Prane%C5%A1imaispaudai/tabid/71/ItemID/2507/Default.aspx>>.
28. KANAPINSKAITĖ, J. *Vaikų ir paauglių internalios problemos: agresyvumas, depresija*. Socialinė pedagogika ir praktika. Socialinis ugdymas IX. Vilnius, 2005.
29. KAUNAITĖ, K. Gyvenimo mokykla – laikraščių puslapiuose [interaktyvus]. *Kontrastai.lt* [žiūrėta 2009 m. balandžio 20 d.] Prieiga per internetą <<http://www.kontrastai.lt/?p=143>>.

30. KIŠKIS, A. *Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija*. Jurisprudencija. 2004.
31. KNIEŽAITĖ, M. Seksistinėje mokyklos aplinkoje tarpsta agresija ir baimė. *Respublika*, 2005 06 15.
32. Konferencija apie pilietinę savisaugą Telšių K.Praniauskaitės viešojoje bibliotekoje [interaktyvus]. Telšiai, 2001 [žiūrėta 2008 m. gegužės 27 d.]. Prieiga per internetą <http://209.85.135.104/search?q=cache:f844LJbSEXoJ:www.nplc.lt/reng/ren28_5.doc+prevencija+-tai+g%C4%97ris&hl=lt&ct=clnk&cd=8&gl=lt&lr=lang_lt>
33. Korupcija, smurtas prieš vaikus ir prekyba moterimis – skaudžiausios Lietuvos bėdos, teigia JAV Valstybės departamentas [interaktyvus]. *bns.lt*, 2009 03 24 [žiūrėta 2009 m. kovo 24 d.] Prieiga per internetą <<http://terminal.bns.lt/catart.jsp>>
34. KRIAUČIONIENĖ M., URBANSKIENĖ R., Vaitkienė R. *Marketingo valdymas*. Kaunas, 2005.
35. KVIESKIENĖ, G. *Pozityvioji socializacija*. Vilnius, 2005.
36. LAPINAS, O. *Vienas megabaitas apie meilę*. Vilnius, 2008
37. LAŠAITĖ, U. Vaikų saugumas internete: ne drausti, o mokyti. *Valstiečių laikraštis*, 2008 05 21
38. LELIŪGIENĖ, I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas, 1997.
39. LEŠKEVIČIENĖ, G. TV grėsmė nepilnamečiams didesnė nei įsivaizduojate [interaktyvus]. *Lzs.lt*, 2006 [žiūrėta 2009 m. kovo 24 d.] Prieiga per internetą <http://www.lzs.lt/about.php?id=1582&type=news&page_menu=1>
40. *Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, 2002. [žiūrėta 2008 m. gegužės 20 d.] Prieiga per internetą <http://209.85.129.132/search?q=cache:5Ohy4c5G_ycJ:www.rtk.lt/ci.admin/Editor/assets/VisuomenesInformavNEW.doc+40.+Lietuvos+Respublikos+Nepilname%C4%8Di%C5%B3+apsaugos+nuo+neigiamo+vie%C5%A1osios+informacijos+poveikio+%C4%AFstatymas&cd=15&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>
41. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Jungtinių tautų vystymo programa. *Kvalifikacijos kėlimo kursų „Nepilnamečių kriminalinė justicija“ paskaitų medžiaga*. Vidaus reikalų ministerija, 2001.
42. Lietuvoje dažniau smurtauja pasiturinčių tėvų berniukai [interaktyvus]. *Anglija.lt*, 2008 09 26 [žiūrėta 2009 m. kovo 24 d.] Prieiga per internetą <http://www.anglija.lt/straipsniai/naujienos/lietuvoje/lietuvoje_dazniau_smurtauja_pasiturinciu_tevu_berniukai.html>
43. MYERS, D.G. *Psichologija*. Vilnius, 2000.

44. MILAŠIŪNAS, R. Psichoanalizė. *100 klausimų ir atsakymų*. Vilnius, 2007.
45. MINDERIENĖ, L. *Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos kriminalinės policijos bei viešosios policijos valdybos pažyma dėl nepilnamečių nusikalstamumo*. Vilnius, 2008.
46. Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. *Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija. Jungtinių tautų vystymo programa*. Vilnius, 2001.
47. *NRWF Household Waste Prevention* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą
<http://www.wrap.org.uk/local_authorities/research_guidance/waste_prevention/nrwf_household_waste_prevention_toolkit/>
48. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. *Apie kampaniją „Nelik šešėlyje“*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 29 d.] Prieiga per internetą
<http://www.nplc.lt/nj/projektas/info_komp.htm>.
49. PAUKŠTĖ, H. Nauja liga – priklausomybė nuo kompiuterio ir interneto [interaktyvus]. *Delfi.lt*, 2005 [žiūrėta 2008 m. gegužės 27d.] Prieiga per internetą <http://www.tns-gallup.lt/lt/disp.php/lt_index/lt_news/lt_news_157?cache=n&ref=%2F%2Fdisp.php%2F%2Fsearch%3Fkwd%3Dinternetu%2Bnaudojasi%2Bvaikai>
50. PEČIULIS, Ž. Medija ir įvykis: realybės transformacijos televizijos naujienose. *Tiltai, nr.4*. Vilnius, 2005.
51. PEČIULIS, Ž. *Iki ir po televizijos*. Vilnius, 2006.
52. PETRULYTĖ, A. *Jaunesniojo paauglio socialinė raida*. Vilnius, 2003.
53. PILECKAITĖ-MARKOVIENĖ, M.; NASVYTIENĖ, D.; BUMBULYTĖ, D. *Vystymosi psichologija. Vaikystė*. Vilnius, 2004.
54. PIVORIENĖ, R. V. *Paauglys Šeima Mokykla*. Vilnius, 2005.
55. Portalas eSecurity.lt. *Vaikai ir internetas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 m. gegužės 27d.] Prieiga per internetą <<http://www.esecurity.lt/article/1539.html>>
56. *Psichologinę pagalbą teikianti tarnyba vaikams ir paaugliams* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. sausio 5 d.] Prieiga per internetą <<http://www.vaikulinija.lt/index.php/nustok/ziniasklaida-2007/>>.
57. RAŠKINIS, A. *Septynios tezės apie „cenzūrą“*. Sociologija. 2000 05 30.
58. RICE, R.; ATKIN, Ch. *Public communication campaigns*. Second edition. London, 1990.
59. SAUSIENĖ, I. Septynmetis per TV būna matęs apie 8000 žmogžudysčių [interaktyvus]. *Delfi*, 2008 [žiūrėta 2008 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą
<<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=13111858>>.
60. SINICKAS, A. *Connducting a comms channel analysis*. Melcrom Publishing Ltd. 2005.

61. SIRTAUTIENĖ, D. *Masinės komunikacijos teorija*. Klaipėda, 2003.
62. *Smurto tyrimų ir prevencijos centras* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. sausio 4 d.] Prieiga per internetą <<http://www.colorado.edu/cspv/bleuprints>>.
63. SNIEČKUTĖ, M. Nepilnamečių nusikalstamumas ir šeima [interaktyvus]. *Sociumas*, 2006 [žiūrėta 2008 m. sausio 7d.]. Prieiga per internetą <<http://www.sociumas.lt/Lit/Nr16/nepilnameciai.asp>>.
64. *Statistikos departamentas prie LRV*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą <http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/LT_vaikai_Nusikalst0421.doc>.
65. Saugesnio interneto dienai – mokinių pamoka tėvams ir mokytojams [interaktyvus]. *Švietimo ir mokslo ministerija* [žiūrėta 2008 m. gegužės 27d.]. Prieiga per internetą <<http://www.smm.lt/fit/naujienos/pranesimai.htm?id=1111>>
66. ŠUŠKEVIČ, L. *Rizikos grupės vaikų deviantinio elgesio ypatumai Lietuvoje ir Lenkijoje*. Vilnius, 2004.
67. ŠVEDAITĖ, L. Vaikų saugumas internete: ne drausti, o mokyti. *Vakarų ekspresas*, 2008 04 15.
68. Tarptautinės studijos duomenimis – patyčių Lietuvos mokyklose mažėja [interaktyvus]. *Bernardinai.lt*. [žiūrėta 2009 m. gegužės 7d.]. Prieiga per internetą <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/80817>>
69. UNICEF tyrimas: lietuviai savo vaikams skiria 7 minutes per parą. *Socialinė ir darbo ministerija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 27d.]. Prieiga per internetą <<http://www.socmin.lt/index.php?-1184351998>>
70. URBONAS, V. *Žurnalistikos pagrindai*. Klaipėda, 2002
71. VAIČIULIENĖ, A. *Paauglystė – didelių permainų metas*. Vilnius, 1998.
72. *Vaikams reikalinga apsauga nuo žalingo interneto bei kompiuterinių žaidimų turinio* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 m. gegužės 27d.]. Prieiga per internetą <http://www.prizme.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=399>
73. Vaiko teisės ir interesai žiniasklaidoje: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Konferencijos medžiaga*. LRS, 2005 06 08.
74. VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius, 2004.
75. ŽELVYS, R. *Bendravimo psichologija*. Vilnius, 1995.
76. ŽUKAUSKIENĖ, R. *Raidos psichologija*. Vilnius, 1998.
77. *Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. Tarptautinė konferencija*. Vilnius, 2003.

SUMMARY

Juvenile *delinquency* is an important social and legal problem. Number of young people involved in offense is growing. According to the data of Prosecution Service of the Republic of Lithuania rates of juvenile crime were decreasing juvenile in 2000-2007, but in 2008 juvenile delinquency increased 6,8 percent compared to 2007 (Juodytė, 2009).

The major factors causing youth crime are the following: growing family instability, pervasive alcoholism, declining prestige of education, difficult economic conditions, juvenile unemployment, and perverse approach to behavioural norms enforced by the media. These processes lead to the growing indifference of parents to child-rearing and moral decline. Due to the complexity of the problem, prevention of juvenile delinquency and help to children may be effective only if the impact on children and families consistent with social, legal, educational, financial, and other measures system at all levels and attitudes is ensured.

The object of this MA thesis is juvenile delinquency prevention campaigns carried out in Lithuania and their means. *The objective of the research* is to explore what influence the media has on minors and identify the opportunities to use the media fighting the juvenile crime. The following *tasks* were set: to analyze the problem of juvenile crime and to discuss the factors that influence and lead to it; to identify juvenile delinquency prevention campaigns undertaken Lithuania and to investigate how they could employ the media; to scrutinize the information on juvenile crime in the media and to assess the role it plays in promoting / reducing juvenile crime.

In order to achieve the objectives and to implement the tasks the following *methods* were applied: literature review and analysis were applied to clarify the causes of juvenile delinquency and to identify prevention options. Qualitative content analysis employing the “Hamlet” programme and qualitative interviews were used to explore how and what measures are utilised aiming to reduce juvenile crime in Lithuania.

The thesis is divided into two parts, which are also composed of two sections: theoretical background and research. The first part begins with review of the relevant literature on the causes of negative socialisation of minors. It is followed by two case studies: content analysis in the context of juvenile crime prevention of publications in the internet portal Delfi Street using “Hamlet” programme and content analysis of the TV show “Paskutinė instancija”.

Similarly, the second part at the beginning provides an insight what is needed for an effective juvenile crime prevention communication campaign. Then it moves to an in-depth case study of preventive campaign “No Mock” employing content analysis and qualitative interview research methods.

1 PRIEDAS. INTERVIU SU PREVENČINĖS KAMPANIJOS „BE PATYČIŲ“ KOORDINATORE J. JASIULIONE IŠRAŠAS

Kokių pirmiausių priemonių ėmėtės viešindami kampaniją „Be patyčių“?

Turime jau pastovų žurnalistų ratą, su kuriais bendradarbiaujame. Todėl turime puikią galimybę pasakyti žinutes, kurias norime. Šiandien turime tokią situaciją, kad jeigu žurnalistai turi kažkokių klausimų, jie mums juos atsiunčia raštu ir mes aišku į juos atsakome. Tai mums suteikia galimybę irgi skleisti teisingą ir švietėjišką informaciją. Todėl į visuomenės informacijos priemones žinios iš mūsų ateina per pranešimus arba per įvykius dėl kurių komentaro į mus kreipiasi žurnalistai.. Džiaugiamės, jog žurnalistai jau supranta, kad esant kokiai nors situacijai reikalingas specialisto komentaras. Jei yra smurtinis atvejis prieš vaikus, žurnalistai yra linkę ieškoti psichologų, kurie galėtų pakomentuoti situaciją.

Kalbant apie žiniasklaidą, tai mūsų vienas tikslų ir buvo kuo plačiau nušviesti patyčių temą žiniasklaidoje. Mes neturime žmogaus, kuris organizacijoje užsiimtų viešaisiais ryšiais, todėl vienas iš mūsų tikslų buvo įtraukti tiek respublikinę, tiek regioninę žiniasklaidą į šią kampaniją. Bet iš principo 2004 metais, kai pradėjom organizuoti seminarus patyčių tema, tai buvo puiki galimybė žiniasklaidoje apie tai paskelbti, nes buvo praktiškai nauja ir niekur neeskaluota tema. Kiekvienoje apskrityje darėme po seminarą, kur atvažiuodavo tiek vietinė spauda, radijas ir televizija. Tai buvo pirmosios publikacijos ir buvo pavykusi iniciatyva kviešti žiniasklaidą dalyvauti tuose renginiuose.

Po to kiekvienais metais vis tekdavo kažką naujo sugalvoti. Pritraukti žiniasklaidos dėmesį labai padėjo išžymybės, išžymybių kortelės, kurias leidom. O kur dalyvaudavo M. Mikutavičius iš vis buvo didelis žiniasklaidos susidomėjimas. Tai buvo tarsi žaidimas, bet jis pasiteisino.

Žiniasklaida atlieka prevencinį darbą?

Mes jokių specialių tyrimų nedarėme. Mes kol kas dar neturėjome galimybės padaryti kampanijos efektyvumo vertinimą. Mes turime monitoringo galimybę, vidinę stebėseną. Mes pastebėjome, kad dalyvaujant žiniasklaidai, ta tema per 4 metus stipriai išaugo jos reikšmingumo. Mes manome, kad ne be žiniasklaidos pagalbos padidėjo tiek mokyklų, tiek tėvų, valstybinių institucijų susirūpinimas. Kuo daugiau žiniasklaida „triubija“ ta tema, kalbina vienus kitus trečius, tuo labiau aktyvėja visuomenė.

Kokius išvelgiate negatyvius dalykus?

Gaila, kad žiniasklaidoje tie įvykiai, kurie šviečiami, patyčių atvejai, tikrai, kad ne visi jie nušviečiami tinkamai, nes dažniausiai aprašomas vienas ir kitas konkretus įvykis. Norima sukelti emocijas, įvykio efektą, bet nepateikiama jokių konstruktyvių būdų, kaip spręsti tas situacijas. Mes manome, kad pozityvus būdas kalbėti – tai imame kažkokį konkretų atveją, bet šalia to turi sekti

labai aiškios specialistų rekomendacijos, kaip į tai reaguoti, kas turėtų ir ką daryti. Mes gauname informaciją, kaip tam užbėgti už akių – tai ir yra prevencija.

Mes gauname įvairių straipsnių apie patyčias, tai dalis jų tikrai yra sukelti emocijai, o ne paaiškinti situacijai.

Patyčių tema nėra atlikta ir jokių konkrečių tyrimų, kiek žiniasklaida daro tam įtaką, kaip pvz., savižudybėms. Nustatyta, kad žiniasklaidos indelis tikrai didelis.

Kaip yra su patyčiomis? Smurto yra daug būdų...

Kokios jūsų manymu, efektyviausios komunikacijos priemonės?

Pats didžiausias efektas – viešinimo dalis, kurioje dalyvavo žiniasklaida, buvo organizuojami renginiai ir konferencija. Efektyvi ir mokymo dalis, nes mes daug važinėjom po visą Lietuvą.

Pradžiai seminarai buvo organizuojami besidomintiems šia tema, po to važinėjom po mokyklas. Tokio važinėjimo dėka, o nuvažiavus gali įjungti ir vietinę žiniasklaidą – tai padėjo sukurti ir bendraminčių ratą. Mokyklose liko mažiau abejojančių, kad reikia kažką daryti, ir vis didėjo susidomėjimas. Viešinimo dalis pati prasmingiausia.

Tikslinė auditorija: teisą sakant vaikai buvo mažiausia mūsų tikslinė auditorija. Pradžioje mes pasirinkome plačiąją visuomenę ir suaugusius dirbančius su vaikais, ugdymo įstaigas. Iki šiol išliko koncepcija – labai svarbu keisti suaugusių nuostatas, nes jie formuoja vaikų nuostatas. Kuo mes daugiau dirbame su suaugusiais, tuo didesnė tikimybė, kad jie tinkamai reaguos į vaikus ir padės stabdyti netinkamą jų elgesį.

Dabar keitėsi kampanijos pavadinimas į „Be patyčių“, nes mintis aiškesnė. Sekantis etapas 2009 metais bus kampanija nukreipta į vaikus, bendradarbiausim su banku Nordea. Labiausiai norime užkabinti paauglių ir vaikų auditoriją.

Kampanija vyksta nuolat, skiriasi tik intensyvumas. Viskas priklauso nuo turimų lėšų. Šiuo metu mes neturime jokių stebuklingų lėšų, todėl nieko intensyvaus nevykdom. Tačiau nepriklausomai nuo to ruošiamės seminarus, turime metodinę medžiagą, kurią daliname mokyklose.

Bendraujame su kitų šalių organizacijomis, kurios irgi vykdo kampanijas .

Žiniasklaidai neskiriam atskirų lėšų, o pranešimai spaudai nėra mokami. Mes savo įstaigos stabilaus biudžeto neturime, o kampaniją remia privatūs rėmėjai arba per ES projektus. Sėkmingiausias mūsų rėmėjas bankas „Nordea“.

Kodėl prieš patyčias kovojat?

Tai įtaka mūsų kolegų iš vakarų: švedų ir Velso. Tiek vien tiek kita skiria daug dėmesio šiai temai. Prieš 10 metų, kai pradėjom bendrauti, pas mus nelabai buvo tokio termino. Jie labai judino ir kabino tą problemą. Esame psichologai, studijavome, gilinomės į tarpusavio agresijos temą, taip atsirado ir kampanija „Nustok tyčiotis“. Kalbant apie statistiką ir tyrimus, tai pas mus Lietuvoje

patyčios yra labiausiai paplitusios iš 28 šalių. Tada pasimatė, kad tai yra problema, mes apie ją nekalbame, bet vaikams dėl to nėra lengva.

„Vaikų linijos“ pačioj veiklos pradžioj nebuvo ir tokio termino. Buvo tiesiog seksualinė prievarta, fizinis smurtas.

Padaugėjo skambučių šia problema?

Vienaprasmiškai. Tik klausimas ar padaugėjo skambučių, ar mes juos identifikuoti geriau pradėjom.

Palyginus, kiek skambučių šia tema buvo 2000 m ir 2004 m – tai jų žymiai buvo daugiau. Jausdavosi po bet kokios veiklos nukreiptos į vaikus. Kad ir tos kortelės išdalintos su įžymybių nuotraukomis. Čia nieko keisto, nes kai vaikams tiksliai įvardiji, kokia tai problema ir, kad apie ją reikia kalbėti, todėl natūralu, kad jie skambina ir kalbasi apie ją. Man atrodo, kad mes tą skaičių ir padidinom, nes kvietėm apie ją kalbėti, diskutavom.

Kaip žiniasklaida turėtų nušviesti tą problemą?

Jie jau nušviečia gerai tą problemą, kai kreipiasi į mus, konsultuojasi, aprašo ją ir iš psichologinės pusės. Straipsniai, kurie yra vaikų tarpusavio agresijos tema būtų su specialisto komentaru ir atsakymu ką su tuo daryti. Labai smagu, kai pamatai publikacijas ir regioninėje spaudoje. Gal to būna iniciatoriai socialiniai pedagogai, bet atsiranda teminių publikacijų, pvz. tema patyčios ir ką tėvai su tuo gali padaryti. Teminės publikacijos yra labai geras būdas prevencijai.

Mes daugiau veikiame iš intuicijos.

2 PRIEDAS. TELEVIZIJOS LAIDOS „PASKUTINĖ INSTANCIJA“ TEMA „UŽPJUDYTA MERGAITĖ PASIRINKO MIRTĮ“ IŠRAŠAS

2007 12 12 Trukmė: 33min

00:39 Scena, kai mušama mergaitė

-Ot, į akį!

-Ot, į akį!

-Ot, į akį!

-Oba!

00:45 **Rūta Grinevičiūtė:** O dabar naujas tyrimas. Prieš dvi savaites neikuo neišsiskiriančiame Lietuvos miestelyje nusižudė vaikas. Penkiolikos metų mergaitė nuėjo prie geležinkelio bėgių ir palaukė atvažiuojančio traukinio. Tada šoko ant jo. Koks turėjo būti vaiko gyvenimas, kad mirtis pasirodė geresnė išeitis?

01:12 Scena, kai mušama mergaitė

-Žertva!

-Dar varyk, dar!

-Trenk!

-Gaila, kad ji pirma negali trenkt!

-Būtume davę, supranti, bet ji negalėjo!

-Žertva!

01:26 nuvažiuojančio traukinio vaizdas

01:35 **R. Grinevičiūtė:** Mergaitės, kurią čia spardė, daužė, degino būta labai stiprios. Ši egzekucija buvo viena iš keliolikos, po kurių ji grįždavo sukruvinta, mėlynėmis nusėtu kūnu ir sudraskyta siela.

01:48 Jums, gerbiami žiūrovai, įstatymas atima teisę žinoti aukos ir jos budelių vardus. (kadre mergaitės rašyti rašteliai: Can you hear me???) Jūs taip pat nesužinosite, kuriame Lietuvos pakraštyje, pavadinkime ją Milda, padėjo galvą ant bėgių prieš artėjantį traukinį, kad nutrauktų gyvenimą, virtusį pragaru. Galvokite, kad tai įvyko Jūsų mieste, Jūsų kieme ir būsite netoli tiesos, todėl tai, ką pamatysite, švelnesnėmis ar aštresnėmis formomis vyksta visoje Lietuvoje.

02:28 **Mama ir tėvas skaito ant sienų užrašytus žodžius:** Palaukit. „Tėti prašau manęs nesmerkti....Mama prašau dėl manęs neverkti...“ Įsivaizduoji. Jos raštas.

02:33 **Tėvas:** Čia jos raštas, čia ji parašė. Čia ji ir atsisveikino. Viskas. Jinai čia parašė.

02:43 **R. Grinevičiūtė:** Paskutinę savo gyvenimo dieną Milda niekaip neišsidavė, kad jau apsisprendė.

02:51 **Mama:** Ji visada atsikelia pati prieš septynias. Ateina be kokios penkiolikos minučių septintą ryte ir paskutiniu metu labai mėgo prigulti šalia manęs kitam kambary, miegamajame. Pagulėjo šalia manęs apie penkiolika minučių ir sako: mamyte aš jau kelsiuos, nes man jau reikia eiti į mokyklėlę. Ir viskas. O grįžtant iš darbo sužinojau tą... Pasirodo ji iš mokyklos dar grįžo namo, padėjo visus daiktus: knygas, švarką gimnazistės, buvo išvestas šuo į lauką ir nueita.

02:39 **R. Grinevičiūtė:** Išvedė šunį. Milda buvo labai pareiginga, stropi. Kol dar nebuvo visiškai užpjudyta gaujos bendraamžių, labai gerai mokėsi. Mokykoje taip pat niekas nepastebėjo, kad Milda išeina. Jos tėtis iš karto po tragedijos iš jos telefono paskambino jos bendrasuolei.

04:00 **Tėtis:** Jos paklausiau, ar matei, ar buvai mokykloje, ar abi tose pamokose buvote ir kaip namo grįžo. Jos abi ir namo grįžo, ir paskui jos išsiskyrė. Viena nuėjo namo ir kita nuėjo namo. Tiktai pasakė, kad per visas petraukas ji sėdėjo suole. Dukra niekur nevaikščiojo per pertraukas. Sėdėjo ir nieko nešnekėjo liūdna.

04:32 **R. Grinevičiūtė:** Jeigu kas nors tada būtų prie jos priėjęs, pašnekinęs...Psichologai sako, jog visiška netiesa, kad apsisprendusiam žmogui sutrukdysi nusižudyti, jis ieškos kitos progos. Didžioji dalis tų, kurie laiku sulaukia pagalbos gyvena toliau. Tačiau prie Mildos niekas nepriėjo.

04:49 **Mama:** Baisu. Nemoku išreikšti žodžiais. Tuštuma. Tušti namai, tuščia širdis.

05:11 **Žurnalistas:** O jūs iškart supratot, kad tai savižudybė?

Ne.

O iš ko spėjote?

Aš kai pati nuvažiavau į morgą, pamačiau ją. Tada patikėjau ir dar ne visai.

05:31 **R. Grinevičiūtė:** Įstatymas draudžia minėti tokių tragedijų dalyvių vardus ir pavardes, kad jie antrą kartą nepatirtų streso. Tačiau pasiklausykite, ką Mildos buvęs klasiokas, prisidėjęs prie jos pjudyto, pasakoja apie buvusių bendraklasių savijautą po Mildos mirties.

05:43 **Žurnalistas:** O ką kalba jos klasės draugai dabar po to?

05:50 **Andrius:** Su klasės draugais aš beveik nebendrauju. Kiek girdėjau etikos mokytoja pati sakė, kad jų klasės atmosfera dabar tiesiog yra labai normali. Normali, kad jiems nerūpi. Bent jau etikos mokytoja taip išsireiškė.

06:12 **R. Grinevičiūtė:** Jums tikriausiai rūpi sužinoti, gauti racionalių argumentų, faktų, kurie paaiškintų, kaip penkiolikos metų mergaitė sukėlė savo bendraamžiams tokią neapykantą. Ji su Milda net negalėjo išsitemkti realiame yvenime. Mildos tėtis papasakos, kodėl bendraamžiai suspardė ją pirmą kartą.

06:30 **Tėvas:** Pasakojo, kad primušė prie mokykos, ten prie builerinės. Po pamokų išėjus, pasikvietė ją už to boilerinės kampo ir ją sumušė. Tą įvykį matė ir kelios klasiokės. Vėliau, kai aš

viską pradėjau aiškintis geriau, paaiškėjo tai, kad ji buvusi pas savo klasiokę namuose, atsisėdusios jos prie kompiuterio žiūrinėjo nuotraukas. Ir pakomentavo vieną nuotrauką.

07:13 R. **Grinevičiūtė**: Milda tėčiui sakė, kad pakomentavo savo klasiokės draugės kūno formas.

07:20 filmuotas bendraamžių teismas:

M: Maldauju, sorry, atleiskit..

B: Klaupkis! Dar nebaigėi!

07:26 R. **Grinevičiūtė**: Tiksliau nuo tos replikos ir viskas prasidėjo.

07:33 **Tėvas**: Palaukė, kol ji eis iš mokyklos namo, pasikvietė už boilerinės, tasė už plaukų ir net buvo paklupdžiusi ant kelių ir liepė atsiprašyti.

07: 45 filmuotas bendraamžių teismas:

M: Paskutinį sykį prieš visus, maldauju atleisk man.

07:52 R. **Grinevičiūtė**: Radęs tėvas sumuštą dukrą ėmėsi žygių. Nuvežė į polikliniką, paskui į medicininių ekspertizių centrą ir perdavė reikalą policijai.

07:58 **Tėvas**: Tada mokykloje prasidėjo. Sužinojo vaikai, kad aš pranešiau į policiją, vaikai pradėjo pult. Kad ji skundikė mokykoje ar kaip ten būna. Ir pasipylė per internetą. Sisirašinėja ir per skaipą, ten visos tos programėlės ir per one.lt aš ten gerai nežinau. Ir tada prasidėjo visas pylimas ant jos ir visa klasė nusiteikė prieš ją.

08:44 R. **Grinevičiūtė**: Šių pauglių pasaulyje neleidžiama ieškoti teisybės už kompanijos ribų. Santykius reikia aiškintis uždarame rate, neįtraukiant suaugusiųjų. Nežinodamas, kokią audrą tėvas užtraukė ant dukters galvos, tėvas tęsia teisybės paieškas. O ką kitą daryti?

09:06 **Tėvas**: Mes dar nuėjom pas advokatą pasiklausti, kas bus už tokį sumušimą, kas buvo padaryta su ja. Paaiškino advokatas, kad praktiškai nieko. Jau ir policijoj pasakė, kad už tokį sumušimą nieko nebebus. Nieko mes nelaimėsime. Nieko.

09:24 R. **Grinevičiūtė**: Teisėsauga Mildos neužstojo. Prokuratūroj tyrimas buvo nutrauktas, mat Mildos mėlynės ant kūno buvo pavadintos nežymiu sveikatos sutrikdymu. Tokiais atvejais valstybė siūlo aukai su skriaudėjais aiškintis pačiai. Privataus kaltinimo tavrka. Mildos tėtis pakluso dukters maldavimams netęsti bykinėjimosi.

09:57 **Žurnaistas**: Ar jūs esate bendravę su pirmosios mušeikos tėvais?

10:05 **Tėvas**: Ne nebendravę. Ten tiems tėvams vienodai rodo.

10:21 R. **Grinevičiūtė**: Jau atsisveikindamas tėvas pasakė, kad tada atsitraukdamas tik paskatino dukros skriaudikus.

10:37 **Tėvas**: Aš padėdavau, užvesdavau ir vieną darydavau. Kaip tu sakydavai, reikėjo nagais, gerkles visiems kabintis.

10:44 **R. Grinevičiūtė:** Panašiai kaip kalėjime nuteisti vietos banditai, paaugliai nusprendė, kad atsitraukimas reiškia silpnumą, o silpną reikia toliau engti. Pamažu į Mildos pjudymą ėmė įsitraukti vis daugiau paauglių.

11:00 Scena, kai mušama mergaitė:

-Užmuškit greičiau

-Užmuškit, blet

-Muškit, muškit

-Aš tik spjoviau – aš tikrai jos nealiečiau

-Į liūlį duok

-Muškis, šavalka

11:34 **R. Grinevičiūtė:** Mildos būta tvirtos valios. Jos mama pasakojo, kad dukra iš bendraamžių išsiskyrė uždaru būdu, valia mokytis, siekti savo tikslo. Balta varna, kuri neduoda nusirašyti ir papbrėžtinai rūpinasi savo išvaizda.

11:50 **Mama:** Jinai mokykloj buvo taip pasakysiu: buvo gudrus vaikas, bet ji neturėjo bandos jausmo. Kaip vaikai būna darželį, jie jau būna užgrūdinti, stumdomi. Ji su manim tik tevaikščiodavo ir ji neturėjo tokio jausmo.

12:15 **R. Grinevičiūtė:** Gal todėl, kad nuo mažumės buvo toliau nuo minios, tada apsupta gaujos bendraamžių ir atakuojama karate treniruotes lankančios bendraamžės, Milda atsilaukė, nes jeigu tada ji būtų pasidavusi provokacijai, pakėlus ranką...

12:25 **psichiatras Dr. Dainius Pūras:** Kokia nors ypatybė, kuria išsiskiria, nors ji nėra nei teigiama nei neigiama, to užtenka, kad prasidėtų patyčios. Tada prasideda toks negeras žaidimas, kada tas žmogus provokuojamas. Nežinau konkrečių atvejų, bet dažnai būna, kad išprovokuojama agresija to žmogaus iš kurio tyčiojamosi ir to tik ir laukiama. Paskui sakoma, taigi jis mus čia puolė. Mes tarsi gynėmės.

12:58 **R. Grinevičiūtė:** Milda nesidavė išprovokuojama. Psichiatras Dainius Pūras, tiriantis paauglių smurtą, tvirtina, kad paaugliai agresijos išmoka iš savo tėvelių.

13:25 **psichiatras Dr. Dainius Pūras:** Kaip ir karas keliuose, taip ir patyčios, savižudybės, čia faktiškai to pačio medžio šakos. Čia viskas kyla dėl to, kad žmonės neišmoko po vieną ir grupėmis normaliai bendrauti. Žmonės išmoko bendrauti, kad kažkas turi laimėti pažeminant kitus. Mes turime suprasti, kad tokie atvejai pasibaigę mirtim yra ledkalnio viršūnė. Ledkalnį suformuoja mūsų visų požiūriai, kaip mes tarpusavyje elgiamės, negerbiame vienas kito, nemylim savęs ir kitų, mušam vaikus, jeigu vaikai muša mus.

14:10 **R. Grinevičiūtė:** Visi šie įtužę ir skanduojuantys paaugliai, po tai kai Milda neištvėrusi spaudimo puolė po traukiniu elgiasi lyg jie būtų nieko dėti.

14:27 **Tėvas:** Pasakysiu, jeigu būtų atėjusios mergaitės, kur buvo vykdomos jai egzekucijos ir kurios filmavo tą medžiagą. Net šita buvo atėjusi į laidotuves, kuri pasamdė merginą, kuri sumušė ją. Buvo atėjusi į laidotuves.

14:57 **R. Grinevičiūtė:** Mildą pradėjo pjudyti klasiškai vidurinėje mokykloje.

15:11 **Andrius:** Iš pradžių dar viskas buvo normaliai, kol ji nepradėjo mūsų, savo klasės kaltinti savo tėvams. Kad mes visi jai trukdom mokytis, kad dėl mūsų ji nusimokė. kažkas tokio. Tada kalsėje buvo pora asmenų, kurie iš jos tyčiojosi, ir viskas. Nuo to viskas ir prasidėjo.

15:38 **R. Grinevičiūtė:** Pasibeldėme į duris mokyklos, kurioje viskas ir prasidėjo. Kodėl paauglių siautėjimui nebuvo padarytas galas dar tada, kai Mildos tėtis veltui mėgino apginti dukrą, varstydamas policijos ir prokuratūros duris.

15:51 **Žurnalisto (Ž) susitikimas su mokyklos direktoriumi (Dir.).** Jam neleidžiama susitikti su kalsės auklėtoja. O tai mokykla čia nieko dėta?

Dir.: Ne. Nereikia čia kiršinti ir iš vaikų dabar daryti atpirkimo ožių.

Ž: Tai vienas ožys jau buvo padarytas Jūsų mokyklos kieme.

Dir.: Atsiprašau, nemėtikit kaltinimų.

Ž: Yra filmuota medžiaga, kur Jūsų mokyklos vaikai spardo ir muša mergaitę.

Dir.: Čia šita? Internetė? Nešnekėkit nesąmonių.

Ž: Aš turiu kompakte, norit pažiūrėti?

Dir.: Prašom. Aš mačiau internete, ten visai ne mūsų mokykla.

16:51 **R. Grinevičiūtė:** Iš tiesų, susirinkusi ta visa gauja paauglių, raginanti paaugles muštis buvo iš viso miesto. Tačiau visa pradžia buvo čia, šitoje mokykloje. Ir mums vis dėlto pavyko įkalbėti mokyklos direktorių peržiūrėti Mildos tėčio „Paskutinei instancijai“ patikėtus kadrus su jos dukros nufilmuotomis egzekucijomis, kurie buvo nufilmuoti mobiliaisiais telefonais ir platinami tarp miesto vaikų internetu.

17:16 **Ž.:** Kokie jausmai? Jokių? Čia tikriausiai kasdienybė tokie vaizdeliai...

Dir.: Kad čia ne jinai. Aš čia nepažįstu nei vieno.

17:24 **R. Grinevičiūtė:** Direktorius suklydo.

Ž.: Ar Jūs buvot pas jos tėvus?

Dir.: čia senas reikalas. O kodėl aš pas juos turėčiau eiti? Jie lankėsi mokykloje, kai ji mokėsi.

Ž.: O po įvykio?

Dir.: O jūs buvot?

Ž.: Žinoma.

Dir.: Tai jūsų tokia duona, reikia ieškoti..

Ž.: O jūsų kaip pedagogo moralė kokia nors čia egzistuoja?

Dir.: Ačiū už dėmesį. Aš turiu pamokas...

19:04 **Ž.:** kelios buvo egzekucijos jūsų žiniai?

Tėvas: mano žiniom, buvo trys. Viena ta, kurią pasakojau, kita prie didžiulio tvenkinio. Ten susirinko grupė paauglių, apie trisdešimt ar keturiasdešimt ir ji viena.

19:43 **R. Grinevičiūtė:** Jūs galite paklausti, ar Mildos tėveliai nebandė išgelbėti dukros, perkeldami ją į kitą mokyklą. Mėgino. Milda pakeitė net dvi mokyklas. Tačiau visur ją pasivydavo ansktesnių klasiokų paraginiami naujiems. Neduokite jai ramybės, parodykite, kas yra tikrasis pragaras. Būtent tokiais žodžiais, sukurtame internetiniame puslapyje paaugliai tarėsi dėl tolesnio Mildos pjudymo. Milda čia buvo kaltinama dėl to, kad jai išėjus iš mokyklos administracija planavo skriaudikų klasę išformuoti, o vaikus paskirstyti po kitas klases, išsklaidyti juos kaip kokią gaują, kad jie nebendrautų. Tačiau neišsklaidė.

20:29 **Tėvas:** sako mes padarysim tau pragarą ir gimnazijoje. Komentuoja ta mergaitė ir aš pasiėmęs atsispausdinęs tuos lapus su komentarais, sužinojęs kur ji gyvena, nueinu pas tėvus su visais lapais. Tėvui parodžiau tuos lapus. Iš pradžių tėvas bandė pult ant savo dukters, kodėl ji skriaudžia mūsų dukrą, bet įėjo mama ir lyg su ranka viską nuėmė ir jų dukra yra gera. Tuo ir baigės.

21:25 **R. Grinevičiūtė:** Ir šiandien, kai ant Mildos kapo jau nudegė žvakės, o vainikų gėles numatino šaltis, visų vaikų, kurie dalyvavo ar filmavo Mildos egzekucijas, Mildos tėvai daro tą patį. Jie atsiveria aklina tylos siena ir mėgina gyventi toliau lyg niekur nieko nebūtų buvę.

21:43 **Tėvas:** Ir tuose sandeliuose buvo vykdoma egzekucija, kur ji buvo ir klupdoma ir mušama ir visko ten...nepamatysi aišku. Ir kaip jinai man sakė, kad šitą egzekuciją filmavo jos klasiokė.

22:45 **Andrius:** Esu matęs tą filmuką. Tai yra žiauru. Taip elgtis su žmogum, daužyti jį, spardyti.

Ž.: O tu turi namie filmukų?

A.: Man buvo atsiuntę, bet aš jau nebeturiu. Ištryniau.

Ž.: Kada ištrynei?

A.: Tada, kai sužinojau apie tai, kad ji mirė. Ir viską išsitryniau.

Ž.: Kodėl?

A.: Nes nenorėjau turėti nieko bendro su tais filmukais.

23:07 **psichiatras Dr. Dainius Pūras:** Kai kurie psichologai pasakytų, kad tai yra būdas kompensuoti savo menkavertiškumo jausmą. Jiegu tu parstai jautiesi, jeigu giliai viduje jautiesi nevykėliu, vienas iš labai nevyksuių būdų užkelti savęs vertinimą, tai būtų tyčiotis iš kitų. Tuo metu, kai tyčiojiesi iš kitų, tu jautiesi kietas. Bet čia yra liguistas ir kenksmingas būdas ne tik aukom, bet ir tiem žmonėm. Aš jokių būdu jų neteisinu, bet noriu pasakyti, kad jie irgi turi problemų, jeigu jie taip elgiasi.

23:50 **R. Grinevičiūtė:** Mildo gyvybė – kiek per didelė kaina, kad tėveliai ir mokytojai suskubtų gelbėti jaunųjų Mildos skriaudikų sielas. Sielas vaikų, kurie žino, kas yra pragaras.

23:58 **Tėvas:** Vaikai sėdi suoluose, o jie jau buvo nuteikti, kad su ja niekam vienam suole nesėdėti. Jeigu su ja atsisės tas berniukas ar mergaitė į vieną suolą, tai taps ir tas berniukas, vaikų žargonu kalbant, pamoinas.

24:32 Susitikimas su gimnazijos direktore. **Ž.:** gal galėtume jums parodyti šį tą?

Dir.: Ne, aš dabar nenoriu.

Ž.: O kada norėsit?

Dir.: aš va tuoj eisiu į pamoką.

Ž.: Taigi ten nedaug

Dir.: Tikrai nežiūrėsiu jokių nedidelių siužetukų.

24:54 **R. Grinevičiūtė:** Tikėkimės, kad bent šiandien Mildos pedagogai pasižiūrėjo, ką laisvu nuo pamokų metu veikia jų auklėtiniai. Beje, nežinoti apie pjudymą nebuvo įmanoma.

25:13 **Tėvas:** Iš buvusios mokyklos klaisokė turėjo padariusi nuotrauką su iškreiptu veidu, kaip karikatūrą. Ir buvo atnešta į tą mokyklą atspausdinta daug tų nuotraukų ir visuose koridoriuose, prie durų buvo išklijuota daugybė jos nuotraukų.

25:37 **R. Grinevičiūtė:** Dar vienas būdas engti Mildą buvo nevadinti jos vardu.

25:42 **Mama:** Pirmiausia, kad jai buvo labai sunku. Nuo mažiausio vaiko jai prikišdavo arklį. Arklys, kuzia. Ir gimnazijoje kai kurios mergaitės sakydavo, šaipydavosi.

Tėvas: laidotuvių dieną į jos telefoną atėjo žinutė iš tos mergaitės, kuri rašė toj anketoj, kurioj ant jos buvo pilamas purvas, kuri grasino jai padaryti gimnazijoje pargarą. Antrą laidotuvių dieną atėjo žinutė į jos telefoną: (R. Grinevičiūtė: žinutė, kaip spėja Mildos tėtis, buvo skirta ne jau mirusiai jo dukrelei, bet jos suolo draugei.) Labas. Čia Sima. Ką sakė tau tėvas, kai paskambino?

26:57 **R. Grinevičiūtė:** Mūsų pokalbį nutraukė telefono skambutis. Skambinantysis pranešė, kad rastas Mildos atsisveikinimo raštelis. Pasiryžę pasiekti teisingumą bent jau mirusiai savo dukrelei, Mildos tėveliai pakvietė „Paskutinės instancijos“ filmavimo grupę ten, kur Milda paskutinį syk pažvelgė į gyvo žmogaus akis. Mašinistas vairavęs dideliu greičiu parvažiuojantį traukinį, dar bandė garso signalu nubaidyti nelaimėlę.

28:30 **Tėvas:** Nuėjom apsidairyti ant bėgių..radom plaukų ir šalia žiūrim kažkas šviesaus..pasirodo tai buvo ištaškytos smegenys...

28:50 **R. Grinevičiūtė:** Trumpo gyvenimo paskutiniaisiais metais Milda apsirgo depresija. Tačiau nugąsdinti bendraamžių keršto, mergaitė nepasakojo tikrųjų negalavimo priežasčių.

29:05 **Mildos gydytoja:** Rugsėjo keturiolikta pas mane buvo paskutinį kartą. Ir vėl prasidėjus mokslo metams. Ir vėl iškilo tos problemos. Paskutinį kartą tai buvo jos toks protestas, nesusikalbėjimas su tėvais, bent jau mano kabinete taip pasirodė. Žodžiu nuomonės, kaip ir dažnai

būna paaugkystėje, išsiskiria. Bet jei paaugliui yra blogai, jis gali išsilieti ant bet ko. Jis gali ir ant svetimo, gali ir ant tėvų, gali ir nat viso pasaulio pykti. Gali ir neįvardyti tos tikrosios priežasties. Ž: iš to, ką mums papasakojote tai nenumatėte tokios baigties? - visada maniau, kad šeimos palaikymas yra svarbiausias. Kad tie santykiai turi išsirutulioti. Šeimoj nemačiau tokios didelės problemos, kad tai galėtų būti priežastis, o apie tai nebuvo kalbama...

Ž: Bet kodėl žmogus nesikreipia pagalbos?

31:03 **psichiatras Dr. Dainius Pūras:** Gal nebetiki tokiom galimybėm. Kitas mechanizmas būna, kad žmogus taip nusivylęs savo galimybėm kontroliuoti gyvenimą, kad jis nieko nebegali pakeisti savo gyvenime, savižudybė, jo nuomone, yra vienintelis būdas, čia jis sukontroliuoti gali. Gali pats nutraukti savo gyvenimo siūlą.